

Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet

Innehåll

FÖRORD

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

INLEDNING

Uppdraget
Tillvägagångssätt

BAKGRUND

Byggplanering m.m. och brottsprevention
Aktuella brottstyper
Stadsmiljö

KUNSKAPEN OM BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER SOM ÖKAR TRYGGHETEN OCH FÖREBYGGER BROTT

Kunskapen har ökat
Exempel på kunskapsmaterial
Exempel på forskning och utvecklingsarbete
Slutsatser

BEBYGGELSEINRIKTAT ARBETE FÖR ATT ÖKA TRYGGHETEN OCH FÖREBYGGA BROTT

Den lokala nivån
Den regionala nivån
Den nationella nivån
Slutsatser

INTERNATIONELLA ERFARENHETER

En gemensam nordisk tradition
Certifiering och standardisering i brottsförebyggande arbete
Slutsatser

MODELLER FÖR LOKAL SAMVERKAN

Inledning
Utökad samverkan i lokala brottsförebyggande råd
Exempel
Slutsatser

DET FORTSATTAR BETET

Fortsatt behov av kompetensutveckling
Nationella insatser för att öka kompetensen
Slutsatser

REFERENSER

BILAGOR

- Bilaga 1. Resultat från enkätundersökningen Bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten
- Bilaga 2. Sammanfattning av Boverkets rapport *Brott, bebyggelse och planering*
- Bilaga 3. Sammanfattning av Stockholmspolisens dokument *Bo Tryggt 01*
- Bilaga 4. Hur kommer trygghet och brottsförebyggande aspekter in i reglerna för fysisk planering och byggande?
- Bilaga 5. Exempel på pågående arbete i kommuner
- Bilaga 6. Exempel på brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i bostadsområden
- Bilaga 7. Internationell utblick
- Bilaga 8. Projekt som beviljats ekonomiskt stöd av BRÅ år 2001 inom området brottsförebyggande i anslutning till boende

Förord

En brottsförebyggande strategi bör innehålla flera olika infallsvinklar för att kunna minska brottsligheten och öka tryggheten. En naturlig del i en sådan strategi bör vara att beakta det brottsförebyggande perspektivet vid planering, utformning och förvaltning av bebyggelseområden och enskilda byggnader.

Denna rapport är svar på regeringens uppdrag till BRÅ att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. Uppdraget har genomförts i samverkan mellan Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Boverket och Rikspolisstyrelsen (RPS) och i samråd med Svenska Kommunförbundet. Arbetet med att föra in brottsförebyggande aspekter i samhällsplaneringen och förvaltningen av den byggda miljön kommer att drivas vidare i olika sammanhang och av olika aktörer. BRÅ, Boverket och RPS ser som sin uppgift att förmedla ytterligare kunskap och information till berörda målgrupper. Men det är framför allt genom samverkan mellan olika aktörer på den kommunala och lokala arenan som bebyggelseinriktat brottsförebyggande arbete kan ge resultat.

Arbetet med uppdraget har bedrivits i en arbetsgrupp bestående av Mårten Törnqvist och Jan Andersson från BRÅ, Iréne Tallhage Lönn, Aslög Gyberg, Lars Svensson, Madeleine Hjortsberg och Sofia Lindén från Boverket, Björn Astborn, Roy van Dalen och Tommy Bringholm från RPS samt Eva Hägglund från Svenska Kommunförbundet. Samtliga i arbetsgruppen har deltagit i arbetet med texter med mera. Anna Persson har varit projektanställd under en del av utredningstiden. Mårten Törnqvist har varit redaktör för rapporten.

Stockholm i mars 2002

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Ines Uusmann
Generaldirektör

Sten Heckscher
Rikspolischef

Sammanfattande slutsatser

I februari år 2001 erhöll BRÅ i uppdrag av regeringen att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. I direktiven framhålls att uppdraget ska genomföras i samverkan med Boverket och RPS. Vidare ska samråd ske med Svenska Kommunförbundet. Uppdraget är specificerat till olika områden, bland annat att kartlägga kunskapsläget på området, redogöra för internationella erfarenheter och att utarbeta en modell för lokal samverkan. I det följande görs en kort sammanfattning av resultaten och slutsatserna i utredningen.

Uppdraget omfattar att inventera kunskapsläget på området samt att kartlägga i vilken utsträckning bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten vidtas i Sverige.

Utredningen konstaterar att

- kunskapen om arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder har ökat under de senast åren,
- det dock är få kommuner som i sina befintliga kommunomfattande översiktplaner har tagit upp frågan om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten och trygghet i förhållande till brott,
- det samtidigt i dag, främst på lokal nivå, vidtas bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten i högre utsträckning än för några år sedan,
- intresset inom forskarvärlden för studier om sambandet mellan brottsligheten och den fysiska miljön har ökat,
- det, trots den positiva kunskapsutvecklingen, finns ett stort behov av ytterligare kunskaps- och kompetensutveckling på området,
- resultaten från den forskning som bedrivs inom området måste spridas till praktiker på såväl nationell, regional som lokal nivå. BRÅ och Boverket är enligt utredningen lämpliga myndigheter att utifrån sina respektive ansvarsområden bidra till detta.

Uppdraget omfattar också att redogöra för erfarenheter i andra jämförbara länder och analysera i vilken utsträckning dessa kan appliceras på svenska förhållanden.

Utredningen konstaterar att

- det går att skönja en gemensam nordisk tradition som bygger på att bevara ett öppet samhälle och att Danmark är det mest intressanta landet för jämförelser med Sverige,
- samarbete och kunskapsutbyte mellan de europeiska ländernas ansvariga myndigheter förordas framför att ta fram en standard inom området,
- Storbritanniens och Nederländernas modeller för certifiering för brottsförebyggande i byggande och planering inte är direkt överförbara till svenska förhållanden,

- ingen av de berörda myndigheterna – BRÅ, Boverket eller RPS – anser sig vara lämplig eller ha mandat att verka som huvudman för en certifieringsordning. Det är i stället att föredra att resurser läggs på kompetensutveckling och information riktad till de aktörer som kan påverka bebyggelseåtgärder för att förebygga brott och att detta görs inom befintliga organisationsramar och forum ,
- frivilliga metoder för undersökning och verifiering, som hanteras av branschorganisationerna själva, kan vara en väg att i praktiken föra in brottsförebyggande aspekter i olika skeden i planeringen, byggandet och förvaltningen av den byggda miljön.

Uppdraget omfattar att utarbeta en modell för lokal samverkan mellan olika aktörer på området.

Utredningen konstaterar att

- det inte är möjligt att föreslå en generell lokal modell för samverkan som skulle kunna vara giltig i hela landet,
- de lokala brottsförebyggande råden eller motsvarande kan utgöra en naturlig plattform för samverkan mellan olika aktörer kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten,
- det vore av stort värde om de lokala brottsförebyggande råden eller motsvarande utökades till att, i större utsträckning än i dag, omfatta även de aktörer som medverkar till att utforma och förvalta miljöer: representanter för kommunernas stadsbyggnadskontor, gatu- och fastighetsförvaltningar, bostadsföretag med flera.

Uppdraget omfattar att medverka till att brottsförebyggande aspekter förs in i samhällsplaneringen och i förvaltningen av den byggda miljön. De medverkande myndigheterna har under utredningstiden bidragit till detta på olika sätt. Något material som direkt berör frågan har inte kunnat färdigställas under den tid som stått till buds. Arbetet med att framställa en idéskrift om bebyggelseplanering och brottsförebyggande, som direkt riktar sig till aktörer på lokal nivå, påbörjades av BRÅ under år 2001. Idéskriften publiceras under våren 2002. En konferens på temat bebyggelseinriktade åtgärder mot brott har förberetts av BRÅ och äger rum i april månad 2002. BRÅ:s tidskrift *Apropå* har haft ett nummer på temat brottsförebyggande byggplanering. Boverkets tidskrift *Planera Bygga Bo* tar återkommande upp artiklar som berör ämnesområdet, till exempel om trygghet i boendet, belysning för ökad trygghet och social kontroll på offentliga platser. Dessutom har myndigheterna i sina olika kontakter med relevanta aktörer på såväl regional som lokal nivå medverkat till erfarenhetsutbyten och till att sprida intresset för frågan. Medverkande myndigheter har för avsikt att fortsätta sitt engagemang inom området.

I detta sammanhang konstaterar utredningen att

- mot bakgrund av områdets vidsträckta natur, är det inte ändamålsenligt att en myndighet tar ansvar för alla aspekter av denna uppgift, utan ansvaret måste integreras och utgöra en naturlig del i olika myndigheters kompetensområden,

- samverkan mellan BRÅ, Boverket och RPS ska fortsätta för att bistå kommuner och andra lokala aktörer i det lokala utvecklingsarbetet. Samråd med Svenska Kommunförbundet kommer också att ske i det fortsatta arbetet,
- BRÅ, Boverket och RPS, som en direkt fortsättning på detta uppdrag, avser att ta fram rådgivande och stödjande skrifter som bedöms som relevanta för de olika skedena i planeringen, byggandet och förvaltningen av miljöer och som kan användas i utbildningssammanhang,
- BRÅ, Boverket och RPS avser att sprida den befintliga kunskapen på området och verka för ömsesidig återkoppling mellan forskning och praktik och ett konstruktivt erfarenhetsutbyte i dessa frågor, i samband med seminarier och konferenser,
- BRÅ, Boverket och RPS avser att utöka dels samarbetet, dels erfarenhetsutbytet mellan berörda myndigheter i olika nordiska nätverk.

Inledning

Regeringen presenterade år 1996 ett nationellt brottsförebyggande program – *Allas vårt ansvar* (Ds 1996:59). I programmet betonas att brottsligheten ska angripas med en bred kriminalpolitisk ansats och att det krävs en ökad medvetenhet om vikten av förebyggande insatser inom alla samhällsområden. Programmet framhåller bland annat att brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter borde tillmätas större vikt än vad som hittills har varit fallet vid ny- och ombyggnad av boendemiljöer.

Som ett led i det nationella brottsförebyggande programmet har Boverket, i rapporten *Brott, bebyggelse och planering* från år 1998, sammanställt en kunskapsöversikt på området. Rapporten hänvisar till forskning och redovisar projekt och utvecklingsarbete. Av rapporten framgår att städer kan erbjuda tryggare miljöer när brottsförebyggande aspekter förs in i samhällsplaneringen och i förvaltningen av den byggda miljön. Samtidigt konstaterades att bebyggelseinriktade åtgärder mot brott var en relativt ny företeelse i Sverige. Andra länder som exempelvis England, Nederländerna och Danmark hade kommit längre när det gäller att vidta åtgärder baserade på den kunskap och erfarenhet som fanns inom området.

I denna rapport redogörs för utvecklingen under de senaste åren och behovet av ytterligare insatser på området i Sverige.

Uppdraget

Regeringen gav BRÅ i uppdrag att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott (Regeringsbeslut 2001-02-01, Ju2001/688/KRIM). Enligt direktiven till uppdraget ska arbetet genomföras i samverkan med Boverket och RPS och i samråd med Svenska Kommunförbundet.

Uppdraget omfattar att inventera kunskapsläget på området, kartlägga i vilken utsträckning bebyggelseinriktade åtgärder vidtas i Sverige, medverka till att brottsförebyggande aspekter förs in i samhällsplaneringen och i förvaltningen av den byggda miljön samt att utarbeta en modell för lokal samverkan mellan olika aktörer på området. Det omfattar också att redogöra för internationella erfarenheter på området och att analysera i vilken utsträckning dessa kan appliceras på svenska förhållanden samt i detta sammanhang beakta den europeiska standardiseringskommitténs pågående arbete.

Vid fullföljandet av uppdraget ska vidare särskild hänsyn tas till hur den byggda miljön användes och upplevdes av olika grupper av personer. Uppdraget ska redovisas till regeringen den 31 mars 2002.

Tillvägagångssätt

Inom ramen för uppdraget har en övergripande översyn gjorts av kunskapsläget om bebyggelseinriktade åtgärder mot brott. I vilken utsträckning -

åtgärder av detta slag vidtagits i landet har också undersökts. Litteratur och annat skriftligt material på området, såväl svenskt som internationellt, har samlats in och gått igenom. Deltagande har skett vid ett antal konferenser och seminarier. Ett flertal studiebesök och därmed djupstudier av några kommuner har genomförts. Vid dessa besök har företrädare för bland annat polisen, bostadsföretag, stadsbyggnadskontor och lokala brottsförebyggande råd deltagit. Studiebesök har genomförts i Helsingborg, Göteborg, Timrå, Malmö, Sundsvall och Köpenhamn. I Köpenhamn besöktes Det Kriminalpreventive Råd samt några bostadsområden. Det har naturligtvis endast varit möjligt att närmare studera ett visst antal av de pågående verksamheterna på lokal nivå. Det finns således flera goda exempel på lokala verksamheter som inte redovisas här vilket innebär att rapporten inte ska betraktas som uttömmande på området.

Under hösten 2001 genomförde BRÅ en enkätundersökning. Syftet var att få ett underlag för en bedömning hur arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder har utvecklats och vilket behov som finns av ytterligare insatser. I enkäten, som vände sig till landets samtliga kommuner och dess stadsbyggnadskontor eller motsvarande, ställdes bland annat frågor kring kunskapen om bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och om sådana åtgärder vidtagits och i så fall i vilka situationer och miljöer. (Resultaten av enkätundersökningen redovisas i *Bilaga 1*.)

Redovisningens uppläggning

I det följande redovisas resultaten av utredningen. Inledningsvis ges en bakgrund till ämnesområdet. Därefter redogörs för utredningens resultat och slutsatser utifrån uppdragets frågeställningar. Avslutningsvis görs en beskrivning och presentation av hur berörda myndigheter avser att fortsätta att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. I resultatredovisningen hänvisas till bilagor, som innehåller en mer utförlig beskrivning och resonemang kring de olika frågeställningarna.

Bakgrund

Byggplanering m.m. och brottsprevention

Med brottsförebyggande arbete menas generellt åtgärder som syftar till att påverka faktorer som främjar eller hämmar människors brottsliga beteende. För att utforma ett brottsförebyggande arbete finns två strategier, social respektive situationell brottsprevention. Den sociala brottspreventionen tar sin utgångspunkt i att benägenheten att begå brott är ett resultat av individuella egenskaper och av hur väl integrerad individen är i samhället. De åtgärder som är aktuella vid social prevention syftar till att stärka självkontrollen hos individen och stärka de sociala banden till samhället där skolan och familjen har en viktig roll. Den situationella brottspreventionen å andra sidan tar sin utgångspunkt i själva brottsituationen och syftar till att försvåra genomförandet av brottsliga gärningar till exempel genom rattlös till bilar eller tillträdeskontroll till parkeringshus. Att öka risken för upptäckt av brott, till exempel genom riktad polisövervakning eller ökad belysning i gångtunnlar, eller att minska utbytet av brotten till exempel genom märkning av egendom eller klottersanering är andra exempel på sådana åtgärder.

I uppdraget till utredningen nämns att det finns stora brottsförebyggande och trygghetsskapande vinster att hämta genom att beakta det brottsförebyggande perspektivet vid planering av nya områden. Det gäller till exempel bostads-, industri- och cityområden, eller vid utformningen av byggnader, till exempel enskilda bostäder och lokaler. Detta gäller även vid förändring av äldre områden och byggnader, liksom för deras förvaltning.

Den byggda miljön och dess förvaltning kan på olika sätt ha ett inflytande på brottsligheten och otryggheten. De teoretiska utgångspunkterna för detta påstående bygger vanligtvis på erfarenheter inom området situationell brottsprevention. Men det finns också skäl anta att den byggda miljön indirekt kan ha effekter som snarare ligger inom det som kallas social brottsprevention. Hur ett område byggs och hur det förvaltas kan till exempel påverka möjligheterna till goda sociala kontakter, vilket i sin tur underlättar den informella sociala kontrollen.

Den situationella brottspreventionen brukar, som nämnts, delas in i sådana åtgärder som försvårar genomförandet av brott, sådana som ökar upptäcktsrisken och sådana som minskar utbytet av begångna brott. Till detta kan också läggas åtgärder som underlättar laglydigt beteende. Den byggda miljön ger varierande förutsättningar för att brott ska begås. Miljöer kan byggas, eller byggas om, för att försvåra genomförandet av brott, till exempel med ett genomtänkt skalskydd. Sådana åtgärder kan vidare innebära att utbytet av brotten blir mindre, till exempel kan sektioneringar av förrådsutrymmen bidra till att färre förrådskontor blir möjliga att göra inbrott i. En hög upptäcktsrisk är ofta en brottspreventiv faktor, vilken kan påverkas genom förändringar i den byggda miljön, till exempel så att en särskilt utsatt eller otrygg plats blir lättare att överblicka för förbipasserande eller kringboende.

Exemplen på hur man genom planering och utformning av nya områden, liksom vid förändring och förvaltning av äldre områden kan påverka brottsligheten och tryggheten genom situationella åtgärder kan göras många. Samtidigt finns naturligtvis en fara med att ensidigt fokusera på de försvårade åtgärdernas fördelar. Det har många gånger påpekats att det kan finnas en risk för negativa effekter av att de boende och lokalt verksamma i ett område skyddar sig med till exempel galler och jalousier för fönstren vilket kan ge intryck av att området är otryggt.

Samtidigt finns det skäl att påminna om att för vissa brottslingar, de s.k. vanemässigt kriminella, har sannolikt situationella åtgärder av det slag som exemplifierats ovan, en mer begränsad betydelse. Effektiva åtgärder inom ett geografiskt område kan också innebära att viss del av brottsligheten förflyttas till ett annat, mindre skyddat, område. Det mesta talar dock för att åtgärder av situationell karaktär, har en nettoeffekt, dvs. överflyttningen till andra områden eller objekt kompenserar inte helt för den brottsförebyggande effekten.

Mot bakgrund av ämnesområdets vidsträckta natur är det nödvändigt att diskutera vissa definitionsfrågor som uppstår i anslutning till uppdragets genomförande. Förutom frågan om vilka typer av brott som uppdraget får anses omfatta uppstår frågan om vilken typ av byggd miljö som närmast berörs av uppdraget och vad som i sammanhanget upplevs som tryggt och otryggt.

Aktuella brottstyper

Det är naturligtvis så att vissa typer av brott i betydligt mindre utsträckning än andra kan påverkas genom åtgärder i den byggda miljön. De brottstyper som uppdraget får anses omfatta måste ha någon samhörighet med den fysiska miljön och dess förvaltning. Det handlar då framför allt om sådan brottslighet som ibland brukar samlas in under beteckningen vardagsbrottslighet. Mycket förenklat kan man säga att bebyggelseplanering och liknande preventiva åtgärder framför allt påverkar tillgreppsbrottsligheten, viss våldsbrottslighet och skadegörelse. Tillsammans utgör dessa brottstyper en majoritet av den brottslighet som anmäls varje år.

Risken för inbrott i bostadshus och i butiker samt i andra lokaler, har visat sig ha ett samband med den fysiska miljön. Exempelvis är bostäder och lokaler vid återvändsgränder och i utkanter av det byggda området, mer utsatta än andra. Det har också visat sig att framför allt butiker som varit utsatta för brott, har en mycket hög risk att åter utsättas, och det inom relativt kort tid. Denna s.k. upprepade viktimering kan antas hänga samman med att de omständigheter som bidrog till att butiken blev utsatt vid första tillfället (till exempel bristande skalskydd), inte ändras.

De bilrelaterade brotten, bland annat tillgrepp av och stölder ur och från bil, är många till antalet och har också tydliga samband med den fysiska miljön. Bilar parkeras ofta på avskilda platser och utan uppsikt. Detsamma kan sägas om cykelstölder.

Förekomsten av skadegörelse, inklusive klotter, tycks av olika undersökningar också ha ett tydligt samband med den fysiska miljön och med förvaltningen av denna. Brott mot person likaså.

Till denna korta sammanställning av olika brottstyper vilka skulle kunna påverkas genom åtgärder i den fysiska miljön, kan läggas att den byggda miljön och dess förvaltning också har ett klart och tydligt samband med den upplevda tryggheten. Otryggheten hänger till stor del samman med den faktiska förekomsten av brottslighet men också med föreställningen om var brott kan ske. Många människor känner sig otrygga av att röra sig ensamma i avskilda, tomma och mörka områden.

Stadsmiljö

Den s.k. vardagsbrottsligheten, exempelvis inbrott, misshandel och skadegörelse, är koncentrerad till stadsmiljön och i synnerhet storstadsmiljön. Det är därför av intresse att lyfta fram frågor om hur stadens uppbyggnad och struktur påverkar brottsligheten. Det kan handla om stadsplanemönstret och funktionsuppdelningen av staden som gör att vissa platser kan vara öde och upplevas som hotfulla. Samtidigt kan även platser, exempelvis restaurang- och nöjesstråk, där många människor koncentreras vissa tider i veckan eller på dygnet, ge upphov till många brott. Andra miljöer i staden där människor ofta känner sig otrygga och där många brott sker är stadens centrum, kollektivtrafikstråken, gång- och cykelvägar eller tunnlar, parkeringsanläggningar och parker.

STADENS CENTRUM

I stadens centrum möts människor som oftast är besökare i området och obekanta med varandra. Inte sällan sker brottsligheten i form av exempelvis misshandel i anslutning till krogar, restauranger eller andra nöjeslokaler i samband med helger. Många brott begås också längs kollektivtrafikstråken, det vill säga buss, tåg eller tunnelbana, speciellt kvällstid. Även butiker i cityområden utsätts för brottslighet främst i form av stöld, snatterier och skadegörelse. På senare år har butiksägare som vill skydda sig mot vandalisering och inbrott ibland sett det som en lösning att förse fönster och entréer med galler eller jalousier. Sådana åtgärder kan leda till att människor upplever miljön som farlig och otrygg. I sämsta fall får det som effekt att allt färre människor rör sig i city, vilket i sin tur leder till att den informella sociala kontrollen minskar.

Fordonsrelaterad brottslighet är vanligt och är ofta kopplad till uppställningsplatsen för fordonet. Hur platser används över dygnet och veckan är betydelsefullt att beakta. Stadens centrum används olika under olika delar av dygnet och veckan, till exempel beroende på bland annat arbetstider, tidtabeller för allmänna färdmedel samt affärers, restaurangers och barers öppnings- och stängningstider.

BOSTADSOMRÅDEN

Olika typer av bostadsområden utsätts också för olika typer av brott. Villor är i första hand utsatta för inbrott och stöld medan skadegörelse oftare

förekommer i flerbostadshus. I flerbostadshus är källare, trapphus, tvättstugor, hissar och entréer exempel på platser i byggnader och dess närmiljö där människor kan känna sig otrygga. Fordonsbrottslighet upplevs ofta som ett stort problem i det egna bostadsområdet. För att motverka brottslighet i bostadsområden kan det handla om att vidta åtgärder för att förbättra inbrottskyddet eller att belysa entréer eller förbättra utomhusbelysning. Det kan också handla om att se över byggnadernas orientering gentemot varandra så att en naturlig övervakning sker. Placeringen av parkeringsplatser samt trädgårdars, vägars och gångstråks utformning är betydelsefull. Även förbättrad förvaltning genom aktiv skötsel och tillsyn utförd av bostadsföretag och andra fastighetsägare samt ökat boendeinflytande kan motverka risken för brott.

Erfarenheterna av lokalt brottsförebyggande arbete visar att det är en fördel om de åtgärder som vidtas föregås av en kartläggning av problemens omfattning, natur och av vilka omständigheter som underlättar respektive försvårar brottsligheten. När det gäller åtgärder inom den fysiska miljön är sannolikt detta särskilt viktigt. Genom kartläggningar av var och när brotten begås, erhålls ett underlag för en gemensam problembild. Motsvarande gäller också för s.k. trygghetsmätningar, där frågor om trygghet och otrygghet kan kopplas till särskilda platser i den lokala miljön.

Kunskapen om bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott

Uppdraget omfattar att inventera kunskapsläget på området bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. I det följande redovisas resultaten från den enkätundersökning som gjorts inom ramen för uppdraget och ges exempel på aktuellt kunskapsmaterial och forsknings- och utvecklingsarbete inom området.

Kunskapen har ökat

I uppdraget har det ingått att inventera den kunskap som i dag finns om arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. I den rapport som Boverket tog fram år 1998 konstaterades bland annat att bebyggelseinriktade åtgärder mot brott var en relativt ny företeelse i Sverige. Utredningen konstaterar att kunskapen om bebyggelseinriktade åtgärder mot brott har ökat under de senaste åren i Sverige. Det finns flera skäl för denna slutsats.

Av resultaten från den enkätundersökning som genomförts inom ramen för utredningen framgår att drygt en tredjedel av stadsbyggnadskontoren eller motsvarande i landets kommuner har tagit del av Boverkets rapport eller annat svenskt kunskapsmaterial inom området. Under de senare åren har flera nya skrifter inom området tagits fram. Exempel på sådant material är Stockholmspolisens dokument *Bo Tryggt 01*¹ och boken *Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser?* som tagits fram i samarbete mellan Göteborgs stadsbyggnadskontor och Chalmers tekniska högskola. På flera platser pågår forskning som ytterligare kommer att bidra till att kunskapsnivån på sikt höjs. Arbetet med att höja kunskapsnivån engagerar i dag en rad aktörer som exempelvis polisen, stadsbyggnadskontor, universitetsmiljöer och bygg- och bostadsföretag. Det finns i dag också flera lokala projekt med inriktning på bebyggelseinriktade åtgärder mot brott, vilket är ett tecken på att de kunskaper som finns också kommer till användning i praktiskt arbete.

¹ *Bo Tryggt 01* Principdiskussioner, råd och förslag till lösningar för en tryggare och säkrare boendemiljö, utgiven november 2001 av Polismyndigheten i Stockholms län, Forsknings- och utvecklingsenheten.

Även om kunskapen om att arbeta med bebyggelseinriktade åtgärder betydligt förbättrats under de senaste åren finns det generellt ett stort fortsatt behov av kompetensutveckling på området. Vi återkommer till detta behov i ett senare avsnitt.

Exempel på kunskapsmaterial

Boverket tog år 1998 fram en rapport *Brott, bebyggelse och planering*, som tar upp frågan om hur bebyggelsen påverkar brottsligheten. En slutsats som framgår av rapporten är att det inte finns någon standardlösning när det gäller att minska brottsligheten eller rädslan för brott. Varje plats kräver, enligt rapporten, sin egen analys av problemen i förhållande till det fysiska rummet och till typ av brottslighet. Nyckeln till framgång är att kartläggningsarbetet görs av dem som är berörda; medborgare, det lokala föreningslivet, företrädare för kommersiell verksamhet i det aktuella området, polisen, bostadsföretagen och kommunen.

Boverkets rapport betonar också att det är kommunen som förfogar över de instrument inom den fysiska planeringen som kan användas för att stödja och genomföra lokala utvecklingsprogram som innehåller brottsförebyggande aspekter. Rapporten framhåller även det angelägna i att planerare, byggherrar och bostadsförvaltare får insikt om de långsiktiga ekonomiska fördelar som det innebär att vidta brottsförebyggande åtgärder såväl på allmänna platser som i byggnader och på tomter. För att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder mot brott behövdes enligt rapporten satsningar på utbildning och information. (En sammanfattning av rapporten finns i *Bilaga 2*.)

Bo Tryggt 01 som tagits fram av Polismyndigheten i Stockholms län innehåller råd och beskriver lösningar vid planering och byggande av nya bostäder för att påverka brottsligheten och tryggheten. (En sammanfattning av materialet finns i *Bilaga 3*.) Arbetet med att ta fram dokumentet har pågått i omkring två år och är ett samarbete mellan Arkitekt högskolorna vid KTH i Stockholm och Chalmers i Göteborg, HSB Bostad AB och Polismyndigheten i Stockholms län. En referensgrupp har också varit kopplad till arbetet bestående av representanter från bland annat byggföretag, bostadsföretag, Stockholms stadsbyggnadskontor, Kommunförbundet Stockholms län och Hyresgästföreningen Stockholm.

Syftet med *Bo Tryggt 01* är att starta en process för att utveckla råd och stöd för projektering av nya bostadsområden såväl som vid ombyggnad. De brottsförebyggande åtgärderna som föreslås i skriften vill åstadkomma:

- stadsdelar med välanvända uterum och trafikstråk under så stor del av dygnet som möjligt,
- stadsdelar och byggnader som tydligt visar vad som är till för alla och vad som är enskilt,
- bebyggelse och utemiljö med ändamålsenlighet beträffande konstruktiv utformning, materialval och underhåll med avseende på skadegörelse, klotter m.m.

Skriften innehåller en checklista med sammanlagt 165 punkter. Checklistan är tänkt att ge medverkande parter i processen överblick och kontroll över det specifika projektet. Listan är huvudsakligen konstruerad för att användas vid nybyggnad, men kan i tillämpliga delar användas vid översyn och uppföljning av brottsförebyggande åtgärder i befintliga områden.

Stockholmspolisen framhåller att dokumentet ska uppfattas som ett pionjärarbete och ett levande dokument. Meningen är att det ska vidareutvecklas efter det att det prövats i praktiken. Stockholmspolisens forsknings- och utvecklingsenhet erbjuder också utbildning och handledning till den som avser att använda sig av materialet.

I samarbetet med bland annat SABO och försäkringsbolagen i Stockholm har Stockholmspolisen också tagit fram annat material av mindre omfattande karaktär. I handledningen *Öka boendetryggheten – en handledning i brottsförebyggande åtgärder* finns förslag till brottsförebyggande åtgärder vid underhåll, ombyggnad och nybyggnation. I foldern *Gör en trygg och säker investering* ges tips som vid planeringen av eller vid köpet av en bostad eller fritidshus ska göra boendet tryggare och säkrare.

Boken *Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser?*, från år 2000, är utarbetad i samarbete mellan Göteborgs stadsbyggnadskontor och Chalmers tekniska högskola. Handboken vänder sig till politiker, planerare och alla andra som är involverade i utformning av nya platser eller upprustning av gamla i stadsmiljön. Handbokens syfte är att skapa medvetenhet om rädslans platser, ge exempel på hur dessa platser ser ut och ge idéer till hur de kan förändras. Till handboken medföljer en checklista för att ge ökad förståelse för vilka miljöer som upplevs som obehagliga och vad man bör ha i åtanke i sitt arbete.

SABO, Sveriges Allmännyttiga BostadsFöretag, har tagit fram rapporten *Trygghet och säkerhet i boendet*. I denna diskuteras hur bostadsföretag tillsammans med de boende och andra aktörer i ett bostadsområde kan arbeta för att minska risken för de boende att utsättas för brott och för att bostadsområdet ska upplevas tryggt och trivsamt. En annan rapport, *Trygghet och säkerhet i fem bostadsområden*, beskriver en metod för kartläggningar med fokus på trygghet och säkerhet, som utvecklats och prövats av fem olika SABO-företag. De bostadsområden man studerat är Dalen och Grimsta i Stockholm, Ekön i Motala, Kungsmarken i Karlskrona (det projektet finns beskrivet i *Bilaga 6*), Tynnered i Göteborg och Österängen i Jönköping. Rapporterna har tagits fram inom ramen för ett utvecklingsarbete under temat Levande stadsdelar.

BRÅ kommer att, under våren 2002, ge ut en idéskrift om brottsförebyggande genom fysisk utformning, med syftet att ge idéer till och framhålla fördelarna med att planera och bygga bort onödiga brottstillfällen och källor till otrygghet. Skriften beskriver bland annat trygghetsvandringar som arbetsmetod, teoretiska samband mellan brott, rädsla och den byggda miljön samt relevanta aktörer i sammanhanget.

Exempel på forskning och utvecklingsarbete

Regeringen har i den forskningspolitiska propositionen 2000/01:3 framhållit att det behövs mer djupgående kunskaper än dagens, både om brottslighetens orsaker och de effekter olika insatser kan leda till. Myndigheterna inom rättsväsendet, men också berörda aktörer inom andra samhällssektorer, behöver underlag såväl för att bestämma vilka åtgärder som ska vidtas som för att kunna följa effekterna av sin verksamhet och utveckla sina arbetsmetoder. Forsknings- och utvecklingsverksamheten (FoU) spelar här en avgörande roll. Beslut i frågor som rör bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott baseras på många olika överväganden. Sådana beslut måste i dag tas utan att man har fullständig och entydig kunskap om vilka effekter åtgärder kan få. Men samma förhållande gäller också för många andra samhällsområden. Att det behövs mer kunskap får inte utgöra något hinder för att konkreta åtgärder vidtas. Genom att tillämpa den kunskap som finns kan ökad kunskap vinnas om vilka effekter bebyggelseinriktade åtgärder för att öka tryggheten och förebygga brott har på olika miljöer.

Det finns i dag olika forskningsmiljöer där man studerar den byggda miljön och kopplingen till frågor kring trygghet och brottslighet. Vår uppfattning är att det finns goda förutsättningar för att den vetenskapliga kunskapen på området kommer att öka på sikt.

OLIKA FORSKNINGSMILJÖER

Vid Centrum för Stadsmiljöforskning vid Örebro Universitet bedrivs forskning inom programmet Staden som livsmiljö. Programmet består av sex olika delprojekt, varav ett är projektet Den trygga och säkra staden. Projektet studerar våldet i det offentliga och urbana rummet. Inom ramen för projektet har nyligen en doktorsavhandling om våldshandlingar på offentliga platser presenterats – *Att slåss för erkännande* (Johansson, 2001). Avhandlingen riktar intresset mot det s.k. gatuvåldet och undersöker mekanismer som genererar våldshandlingar på offentliga platser. En annan studie, *Område och brott* (Lekare, 2002), har belyst varför det finns variationer i anmälda brott mellan olika typer av bostadsområden. Andra studier kommer att bland annat handla om vilka strategier olika aktörer utvecklar för att förebygga eller förhålla sig till gatuvåldet.

Vid Chalmers tekniska högskola utvecklas också kunskap om utformningen av den fysiska miljön och dess betydelse för brottslighet och trygghet. Inom forskningsprogrammet Periferins platser och vardagsliv vid Tema Stadsbyggnad pågår flera projekt med olika inriktningar. En licentiatavhandling inom projektet Rädslans platser i stadens offentliga rum har nyligen presenterats som behandlar miljöer där brott begås och där människor, speciellt kvinnor, känner sig otrygga – *Om rätten att slippa skyddas* (Listerborn, 2000). I samarbete med stadsbyggnadskontoret i Göteborg har man, som tidigare nämnts, även tagit fram skriften *Tryggare Stad – kan man förändra rädslans platser?* Ett annat projekt behandlar så kallad syntaxanalys som planeringsinstrument. I projektet studeras sambandet mellan brottslighet

och den byggda miljön och bygger på brottsdata, rumslig syntaxanalys (en metod som analyserar rums relationer och kopplingar till varandra) och geografiska informationssystem (GIS). Forskare vid Centrum för Byggnadskultur har också tillsammans med de boende genomfört trygghetsinventeringar i stadsdelen Bergsjön som resulterat i en mängd konkreta förslag till förändringar.

Forskarstudier bedrivs också vid avdelningen för stadsbyggnad vid Lunds tekniska högskola. Inom ramen för forskningsprojektet Den mänskliga staden är ett tema att studera om den fysiska utformningen av bebyggelsen kan minska rädslan för brott och frekvensen av våld och skadegörelse. Vid institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet bedrivs vidare ett projekt som kallas Rädslans rum – trygghetens rum – ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet. I en rapport (VINNOVA rapport 2001:32) inom ramen för projektet studeras kvinnors rädsla för hot och våld i trafikrummet.

Forsknings- och utvecklingsenhet vid Polismyndigheten i Stockholms län har i en forskningsstudie *Bebyggelseplanering mot brott: En empirisk prövning* (Lindh, 2000) kring tre bostadskvarter i Stockholm dragit slutsatsen att den fysiska utformningen av ett bostadsområde har en avgörande betydelse för nivån på antalet bostadsinbrott. Studien har gjorts i samband med den högre akademiska utbildningen i tillämpad kriminologi, som BRÅ tillsammans med Kriminologiska institutionen bedriver vid Stockholms universitet. Polismyndigheten har också, som tidigare nämnts, samarbetat med högskolor och byggbranschen vid framtagandet av dokumentet *Bo Tryggt 01* för att utveckla råd och stöd vid projektering av nya bostadsområden såväl som vid ombyggnation av befintliga områden.

Från Blekinge Tekniska Högskola, programmet för fysisk planering, finns ett par examensarbeten inom området. Det ena – *Så bekämpas otrygghet i bo(städer)* (Persson 2001) – behandlar den fysiska planeringens möjligheter att skapa och garantera trygghet i olika boendemiljöer. I arbetet jämförs bland annat olika trygghetsskapande processer i Nederländerna och Sverige. Det andra examensarbetet – *Planering för ett tryggare samhälle* (Silverskär, 2001) – är ett försök att introducera och föreslå hur planering för ett tryggare samhälle kan göras genom fördjupning av översiktsplanen.

Slutsatser

Kunskapen om arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder har ökat under de senaste åren i Sverige. Nytt skriftligt material har tagits fram på området. En relativt stor andel av stadsbyggnadskontoren eller motsvarande uppger också att de tagit del av kunskapsmaterial på området. Dessutom finns det ett antal olika forskningsmiljöer som bidragit och kommer att bidra till att kunskapsnivån på sikt höjs. Kunskapsproduktionen på området har alltså utvidgats betydligt och omfattar i dag en rad aktörer som exempelvis polisen, stadsbyggnadskontor, universitets- och högskolemiljöer och bygg- och bostadsföretag. Resultaten från den forskning som bedrivs inom området måste fortsätta att spridas till praktiker på såväl nationell, regional som lokal nivå. BRÅ och Boverket är enligt utredningen lämpliga myndigheter

att utifrån sina ansvarsområden bidra till en ömsesidig återkoppling mellan forskning och praktik.

Det finns, trots den ytterligare kunskap som tillkommit, generellt sett ett fortsatt stort behov av kompetensutveckling på området. Vilka behoven av kompetensutveckling, i form av till exempel skriftligt material, är och vilka aktörer som främst berörs samt hur det ska tillgodoses återkommer vi till i senare avsnitt.

Bebyggelseinriktat arbete för att öka trygg- heten och förebygga brott

Uppdraget omfattar att kartlägga i vilken utsträckning bebyggelseinriktade åtgärder för att öka tryggheten och förebygga brott vidtas i Sverige på nationell, regional och lokal nivå. I det följande redovisas resultaten från den enkätundersökning som görts inom ramen för uppdraget. Vidare ges exempel på konkreta åtgärder som vidtagits på de olika nivåerna och vilka aktörer som varit involverade.

Den lokala nivån

En majoritet av de brott som begås drabbar enskilda människor i deras närmiljö, så kallad vardagsbrottslighet, såsom inbrott, misshandel och skadegörelse. Sådan brottslighet påverkar i hög grad upplevelsen av trygghet och livskvalitet. För att brottsförebyggande åtgärder ska vara framgångsrika krävs att de anpassas till just den typ av brott som de ska förebygga. Den görs bäst på lokal nivå, där kunskapen finns om de lokala förutsättningarna och behoven och även om brottsituationen och de bakomliggande orsakerna till brott och otrygghet på orten. Oftast krävs en kombination av offentliga åtgärder och initiativ från andra delar av samhället, som exempelvis från bostadsföretag och byggföretag, för att effektivt kunna förebygga brott.

Det finns i dag flera goda exempel på lokala projekt som arbetar med den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. Enligt utredningens bedömning vidtas det i dag bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten i högre utsträckning än vad man fann år 1998, i samband med Boverkets kunskapssammanställning. Initiativtagare till att arbeta med bebyggelseinriktade åtgärder som förebygger brott och ökar tryggheten kan vara kommunala förvaltningar, bostadsbolag, hyresgästföreningar eller intresseorganisationer. Oftast är anledningen till insatserna problem med brottsligheten eller att människor känner sig otrygga, men många gånger kommer det bebyggelseinriktade brottsförebyggande perspektivet att bli en del av en helhetslösning i samband med åtgärder och i verksamheter som påbörjats av andra skäl. Satsningar på folkhälso-, miljö- och jämställdhetsfrågor är exempel på arbetsområden där det bebyggelseinriktade brottsförebyggande perspektivet efterhand tagit plats som en naturlig del i arbetet. Miljöprojektet i Tallnäs, som ligger i Timrå kommun, är ett exempel där brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekter tagit plats i ett projekt som från början handlade om miljöfrågor. (I *Bilagorna 5 och 6* finns fler exempel på arbete i några kommuner och bostadsområden.)

KOMMUNERNAS ANSVAR FÖR BEBYGGELSEN

Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Kommunen har därvid möjlighet att se till att brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekter förs in i den fysiska planeringen. Det är kommunen som förfogar över de instrument inom samhällsplaneringen som kan användas för att stödja och genomföra brottsförebyggande insatser i det lokala utvecklingsarbetet. Plan- och bygglagen reglerar en planeringsprocess och plandokument för fysisk planering som kan användas för dialog och samverkan mellan olika aktörer i det brottsförebyggande arbetet. (Regleringen finns beskriven i *Bilaga 4*.)

För att de brottsförebyggande aspekterna ska komma till uttryck i den fysiska planeringen och byggandet, är det ett stöd om kommunerna gör policyuttalanden i sina översiktsplaner. År 1998 konstaterade Boverket att det var få kommuner som i sina kommunomfattande översiktsplaner hade tagit upp frågan om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. I dag finns i de flesta kommuner en medvetenhet om att bebyggelseinriktade åtgärder kan medverka till att öka tryggheten och minska benägenheten att begå brott. I många kommuners planer, framför allt översiktsplaner och fördjupningar av översiktsplaner, börjar detta ge vissa avtryck. Det är framförallt behovet av trygghet man lyfter fram, där trygghet mot brott är en av aspekterna. Av resultaten från den enkätundersökning som genomförts inom ramen för denna utredning, framgår att policyuttalanden om brottsförebyggande aspekter på fysisk planering och byggande i kommunens översiktsplan visserligen förekommer, men att de ännu inte är särskilt vanliga.

Det är väsentligt att trygghet och brottsprevention ses i sitt sammanhang i planeringen; som några av många frågor som samhällsplaneringen ska, respektive kan, hantera och samordna. Syftet med planering är att skapa välfungerande samhällen utifrån de förutsättningar som finns och alla de anspråk som ställs. Planeringen av hållbara städer och en god bebyggd miljö innebär därför alltid att trivsamt och trygghet i städer, tätorter och andra miljöer är en central fråga.

DRYGT EN FJÄRDEDEL HAR TILLÄMPAT BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER I PRAKTIKEN

Drygt en fjärdedel av de svarande från stadsbyggnadskontoren uppgav i enkätundersökningen att idéer/kunskap kring bebyggelseinriktade åtgärder tillämpats flera gånger i den praktiska verksamheten. Åtgärderna kunde huvudsakligen hänföras till centrumområden, gata eller väg eller park- och rekreationsområde. Därefter var det vanligast med bebyggelseinriktade åtgärder i bostadsområden med övervägande flerfamiljshus. Erfarenheterna bland dem som uppgav att de vidtagit bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och otrygghet, var delade. Nästan hälften svarade att de hade positiva erfarenheter och den andra hälften besvarade frågan med att de inte visste. Endast ett fåtal uppgav att de hade negativa erfarenheter. Beroende på om stadsbyggnadskontoren svarat utifrån vad de själva gjort eller utifrån vad som gjort i kommunen, kan det som avses med den praktiska tillämpningen bestå av till exempel planer som stadsbyggnadskontoret arbetat med eller konkreta åtgärder på offentliga platser.

POSITIV INSTÄLLNING TILL ATT BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER KAN PÅVERKA TRYGGHETEN MEN LÅGT PRIORITERAT

En majoritet av de svarande från stadsbyggnadskontoren menade att bebyggelseinriktade åtgärder kunde påverka upplevelsen av trygghet i ganska stor utsträckning. Tilltron till att brottsligheten i stort skulle gå att påverka genom bebyggelseinriktade åtgärder var betydligt lägre. Däremot ansågs vissa enskilda brottskategorier gå att påverka genom bebyggelseinriktade åtgärder i ganska stor utsträckning; misshandel (utomhus), sexualbrott (utomhus), rån, brott mot bilar/MC, cykelstöld, bostadsinbrott och skadegörelse. Utifrån resultat av enkätundersökningen, tillsammans med annan information som utredningen har inhämtat vid studiebesök och på annat sätt, är det dock utredningens samlade bedömning att frågor kring bebyggelseinriktade åtgärder mot bostad och otrygghet åtnjuter relativt låg prioritet i förhållande till andra intressen, exempelvis trafiksäkerhet, vid planering och utformning av bebyggelseområden och enskilda byggnader.

SKILLNADER MELLAN STÖRRE OCH MINDRE KOMMUNER

Några av de större kommunerna, med förhållandevis stora resurser för planering, har börjat intressanta arbeten för att öka tryggheten och minska möjligheten att begå brott. Helsingborg och Göteborg är två exempel på kommuner som går före genom att de var och en utifrån sina behov och förutsättningar har ett brett angreppssätt för att bygga den goda staden. I bägge kommunerna är grunden för det brottspreventiva arbetet goda kunskaper om såväl den lokala situationen som brottslighetens bakgrund och vilka åtgärder som leder till förbättringar. Samverkan mellan många olika parter är en annan nyckelfråga. Av allra största betydelse är förankringen i kommunens högsta politiska ledning. (En beskrivning av arbetet i dessa kommuner finns i *Bilaga 5*.)

Ett annat exempel är att Miljö & Stadsbyggnadsavdelning i Nacka kommun, inom ramen för sitt brottsförebyggande arbete, har tagit fram en handledning i stadsbyggnadsprocessen. Handledningen *Brottsförebyggande åtgärder i fysisk planering* (Miljö & Stadsbyggnad, 2001) ska vara en hjälp i Nacka kommuns utvecklingsarbete för att föra in brottsförebyggande frågor i stadsbyggnadsprocessens olika skeden. Inledningsvis beskrivs hur brottsförebyggande frågor ska hanteras i stadsbyggnadsprocessen, i vilka skeden frågorna ska tas upp och vem som har ansvaret. Därefter beskrivs huvudprinciperna för brottsförebyggande planering och en handledning ges för varje planeringsskede. Handledningen avser i första hand att användas vid planläggning, bygglovprövning och genomförande av nya bebyggelseområden eller förnyelse av äldre områden. Materialet kan även vara värdefullt vid upprustning eller förvaltning av befintlig bebyggelse. Handledningen innehåller också ett sammandrag av den danska handboken ”Teknisk - forebyggelse af vold og haervaerk” och en checklista över påverkande faktorer vid brottsförebyggande åtgärder i fysisk planering.

I små kommuner är situationen annorlunda. Ofta har man ingen egen arkitekt- eller fysisk planerarkompetens utan använder konsulter för detta arbete. Enligt utredningens mening är det väsentligt att helhetsperspektivet ändå finns med, det vill säga det trygghetsskapande och brottsförebyggande

arbetets samband med en god utformning och samhällsplanering. (En beskrivning av arbetet i några mindre kommuner finns i *Bilaga 5*.)

LOKALA BROTTSFÖREBYGGANDE RÅD OCH LIKANDE SAMVERKANFORMER

Det bebyggelseinriktade arbetet för att öka tryggheten och förebygga brott kräver ofta samverkan mellan olika aktörer för att lyckas. I det sammanhanget vill utredningen framhålla den positiva utveckling som skett när det gäller lokala brottsförebyggande råd. De lokala brottsförebyggande råden kan enligt utredningen utgöra en möjlig plattform för samverkan kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottslighet och otrygghet.

När det gäller lokal brottsförebyggande verksamhet finns det olika samverkansformer där inrättandet av ett lokalt råd kan vara ett alternativ. Organisationen och samordningen av ett brottsförebyggande råd är avhängigt av en rad faktorer som exempelvis hur den lokala problembilden ser ut, områdets storlek, vilka aktörer och samarbetspartners som kan intresseras osv. Med lokala brottsförebyggande råd menas här lokala brottsförebyggande samverkansformer med kommunen som huvudman, oavsett namn på samverkansformen. Inom vissa kommuner drivs så kallade folkhälsoråd, som även kan omfatta brottsförebyggande insatser. En annan förekommande form är trygghetsråd som vanligen är en kombination av folkhälsoråd och brottsförebyggande råd. Rådets huvudsakliga uppgift kan sägas vara att organisera, initiera, planera, stödja och följa upp det brottsförebyggande arbetet snarare än att konkret genomföra planerade verksamheter. Själva genomförandet kan istället göras av de aktörer eller arbetsgrupper som finns i rådet, inom ramen för deras ordinarie verksamhet.

De senaste åren har antalet lokala brottsförebyggande råd eller liknande samverkansformer ökat kraftigt och i dag finns det totalt 254 lokala råd som påbörjat lokalt brottsförebyggande arbete. I denna summa ingår inte bara lokala brottsförebyggande råd som inrättats på kommunal nivå, utan också de som inrättas i stadsdelar i Stockholm, Göteborg och Malmö. Majoriteten av dessa är koncentrerade till landets mellersta och södra delar. Det finns naturligtvis lokala skillnader i vilka aktörer som ingår i de olika råden. Polisen är i stort sett alltid representerad. Andra vanligt förekommande aktörer är kommunpolitiker, socialförvaltning, skola och fritidsförvaltning. Verksamheterna inom de lokala brottsförebyggande råden har kommit olika långt. Somliga har etablerat sig som en permanent grupp och startat många aktiviteter, andra är alldeles i början och har ännu inte hittat någon fast form.

Social brottsprevention är den strategi som huvudsakligen används av de lokala råden. Men den situationella brottpreventionen i form av utformningen av bostadsområden och enskilda byggnaders påverkan på brottsligheten ägnas allt större uppmärksamhet. Av resultaten från en enkätundersökning till lokala brottsförebyggande råd (se *Bilaga 1*) som BRÅ genomfört framgår att i omkring en tredjedel av de lokala brottsförebyggande råden finns stadsbyggnadskontor eller motsvarande representerat. Det är också vanligt att bostadsföretag finns med. Över hälften av de lokala

brottsförebyggande råden har också intresserat sig för frågor som har med den fysiska miljöns betydelse för brottsligheten och otryggheten. Det förekommer också att lokala brottsförebyggande råd ges i uppgift eller ges möjlighet att ge synpunkter på detaljplaner.

Det finns flera bra exempel på arbete med den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten, i vilka lokala brottsförebyggande råd deltagit. (Några exempel finns beskrivna i *Bilagorna 5 och 6.*) De lokala brottsförebyggande råden skulle enligt utredningens mening, i än större utsträckning än i dag, kunna fungera som en plattform och kontaktpunkt för samverkan kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. Vi återkommer till denna funktion i senare avsnitt.

ANDRA LOKALA AKTÖRER

Det finns förutom kommunerna och lokala brottsförebyggande råd, en mängd aktörer som på olika sätt initierar eller bidrar med värdefulla insatser i samband med bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott. Några av dessa presenteras här.

HYRESGÄSTRÖRELSEN

Hyresgäströrelsen är en partipolitiskt obunden rörelse som organiserar närmare 600 000 medlemmar i ungefär 3 000 lokala föreningar. Riksorganisation är Hyresgästernas riksförbund. Hyresgäströrelsen arbetar bland annat för bra bostäder, rimliga hyror, inflytande och trygghet. Inom många lokala föreningar finns ett ökande intresse för att stödja och delta i åtgärder för att minska brottsligheten och öka tryggheten i och kring boendet, till exempel i form av grannsamverkan. Hyresgästföreningen Stockholm har bland annat varit med i framtagandet av Stockholmspolisens dokument *Bo Tryggt 01*. Ett exempel bland många på hur lokala hyresgästföreningar kan ta initiativ till bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott är Tallnäs-miljöprojekt i Timrå, som finns beskrivet i *Bilaga 6*.

ALLMÄNNYTTIGA BOSTADSFÖRETAG

SABO är intresse- och branschorganisation för de allmännyttiga bostadsföretagen i Sverige. SABO bistår de allmännyttiga bostadsföretagen att möta de krav som de ställs inför på en bostadsmarknad i ständig förändring. SABO:s 305 medlemsföretag finns i nästan alla landets kommuner. SABO har bland annat, som tidigare nämnts, inom ramen för ett utvecklingsarbete under temat "Levande stadsdelar" tagit fram rapporterna *Trygghet och säkerhet i boendet* och *Trygghet och säkerhet i fem bostadsområden*. Nya Nacksta-projektet i Sundsvall är ett lokalt exempel bland många där de allmännyttiga bostadsföretagen, i det fallet Mitthem, aktivt drivit förändringsarbete för att öka tryggheten och förebygga brott. (Projektet beskrivs i *Bilaga 6*.) Vid framtagandet av Stockholmspolisens dokument *Bo Tryggt 01* har Svenska Bostäder, Familjebostäder och Stockholmshem medverkat. Även andra bostadsförvaltare som HSB, Riksbyggen, Sveriges Fastighetsägareförbund

vidtar olika bebyggelseinriktade åtgärder för att öka tryggheten och förebygga brott.

STÖLDSKYDDSFÖRENINGEN

Svenska Stöldskyddsföreningen (SSF) är en ideell förening som samarbetar med polisen och försäkringsbolagen för att förebygga brott. Till kärnverksamheterna hör provning och certifiering av säkerhetsprodukter och företag, samt märkning, registrering, utbildning och information till företag och allmänhet. Föreningen har lokalstyrelser som arbetar med brottsförebyggande arbete i Gävle, Göteborg, Malmö, Luleå, Stockholm, Sundsvall, Umeå och Östersund. SSF tar fram och tillhandahåller informations- och handledningsmaterial inom en rad områden, till exempel om grannsamverkan. SSF har också bland annat en grundkurs i brottsförebyggande byggprojektering. Kursen vänder sig till aktörer inom bygg- och fastighetsbranschen, som är delaktiga eller beslutsfattare vid en byggprocess, och syftar till att deltagarna på ett bättre sätt ska kunna bedöma förutsättningarna för rätt inbrottskydd och välja rätt produkter för att uppnå bästa möjliga säkerhetslösningar i ett byggprojekt.

BYGGFÖRETAG

Även byggföretagen är naturligtvis viktiga aktörer för att de brottsförebyggande aspekterna ska komma till uttryck i byggandet. Skanska, JM, PEAB, och NCC har alla deltagit i Stockholmspolisens arbete med dokumentet *Bo Tryggt 01*. Byggföretaget Besqab projekt och fastigheter AB har tagit fram en checklista med 83 punkter om säkerhetsåtgärder som påverkar den fysiska utformningen. På projekterings- och byggmöten stäms punkterna av bland annat när det gäller skydd mot inbrott, överfall, vattenskador, bränder och faror för barn. Kontakter med de boende är också ett centralt inslag.

Den regionala nivån

LANDSTING

Landsting och regioner stödjer och medverkar i det lokala folkhälsoarbetet på kommunnivå. En vanlig samarbetsform är lokala folkhälsoråd med bred tvärssektoriell representation. I takt med satsningarna på brottsförebyggande arbete och därmed önskemål om brottsförebyggande råd, har flera av dessa slagits samman till folkhälso- och brottsförebyggande råd. Trygghet och säkerhet är betydelsefullt för människors hälsa och välbefinnande. Landsting och regioner följer hälsoutvecklingen i befolkningen och kan genom statistik och uppgifter ur befolkningsenkäter visa på områden som särskilt behöver prioriteras ur ett folkhälsoperspektiv.

Landstingen svarar inte på samma sätt som kommunerna – genom sitt planmonopol och förvaltning – för så stor del av den fysiska miljön i operativ mening. Detta kan förenklat sägas omfatta Landstingens fastigheter och institutioner (SLTF). Därutöver är engagemanget mer knutet till folkhälsoarbete baserat på skadefrekvenser och vårdbehov, arbetsgivaransvar och t ex principer/riktlinjer för kollektivtrafiken. Många brott begås

längs kollektivtrafikstråken, det vill säga buss, tåg eller tunnelbana, speciellt kvällstid. Kommuner och Landsting samverkar också kring dessa frågor indirekt genom SLTF. Behov av förändringar av den fysiska miljön i vid mening måste av detta skäl ske genom samverkan med respektive kommun i planläggning och utförande. Frågan kommer också att behandlas under året av Kollektivtrafikkommittén där Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet (och SLTF) är representerade.

LÄNSSTYRELSEN

Länsstyrelsen har tillsynen över planeringen och byggandet i sitt län. Den har bland annat till uppgift att förse kommunerna med aktuellt planeringsunderlag samt följa, stödja och ge råd i planeringsfrågor. Länsstyrelsen har därför möjlighet att medverka till att också kunskapen om trygghetskapande och brottsförebyggande åtgärder förs in och följa hur och om detta sker i planering och byggande. (Länsstyrelsens roll i planeringsprocessen har beskrivits i *Bilaga 4*.)

Det finns flera exempel på att frågor om trygghet uppmärksammas av länsstyrelserna. Bland annat har Länsstyrelsen i Uppsala län pekat på att konsekvenser för olika grupper när det gäller trygghet tydligare ska synas i översiktplaner och detaljplaner (se *Bilaga 5*). Länsstyrelsen i Skåne län har nyligen givit ut en checklista för jämställd planering. Checklistan framhåller bland annat att trygghet och säkerhet är två grundläggande behov i både mäns och kvinnors vardag, men att begreppet kan ha delvis olika innebörd beroende av vem som ges tolkningsföreträde. Följande punkter bör enligt listan beaktas för att detaljplanera trygga miljöer:

- Är gång-, cykel – och motionslingor utformade och planlagda så att de är säkra alla tider på dygnet?
- Planläggs kvarter i rutnät, med korta avstånd, naturliga stråk och god genomströmning?
- Är området planlagt så det är lätt att orientera sig med bra belysning och tydlig skyltning?
- Används genomsiktligt material i parkeringshus, offentliga hissar, pågatågsstationer och busskurer?
- Har trygghetsaspekterna tillgodosetts med avseende på gröna ytor, planteringar och parker?

Den nationella nivån

BOVERKET

Boverket är den nationella myndigheten för samhällsplanering, stadsutveckling, byggande och boende. Verket är en myndighet under regeringen och har bland andra uppgifter den allmänna uppsikten över plan- och byggnadsväsendet enligt plan- och bygglagen. Boverket har ansvaret för det nationella miljö kvalitetsmålet ”God bebyggd miljö” och har sektorsansvaret för de handikappfrågor som har anknytning till verkets verksamhetsområde.

Plan- och bygglagen anger mer övergripande att man i planläggning och byggande ska främja ”goda sociala levnadsförhållanden” och ”en från

social synpunkt god livsmiljö”. Verket har givit ut skrifter för att vägleda och inspirera på det området. Trygghet och frihet från brott är två viktiga faktorer som medverkar till att skapa den goda livsmiljön. I det regelverk som styr Boverkets ansvarsområde står det emellertid ingenting om specifikt brottsförebyggande åtgärder; inte heller nämns trygghet tydligt. På uppdrag av regeringen och i samarbete med sektormyndigheterna kan emellertid Boverket medverka till att även de aspekterna uppmärksammas vid planering och byggande.

Boverkets målgrupper är alla som har inflytande på och kunskaper om den fysiska miljön; kommunala beslutsfattare och tjänstemän, tjänstemän vid länsstyrelserna, fastighetsförvaltare, bostadsföretag, arkitekter och byggföretag.

I regleringsbrevet för budgetåret 2002 under politikområdet bostadspolitik nämner regeringen den trygga miljön. Av beskrivningen framgår bland annat att alla ska ges förutsättningar att leva i goda bostäder till rimliga kostnader och i en stimulerande och trygg miljö inom ekologiskt hållbara ramar. Vidare ska boendemiljön bidra till jämlika och värdiga levnadsförhållanden och särskilt främja en god uppväxt för barn och ungdomar.

Boverket arbetar med frågor om hälsa och säkerhet, men främst då med aspekter på trygghet som inte rör trygghet ur brottsynpunkt. Det handlar till exempel om hälsosamma bostäder, säkerhet vid brand, tillgänglighet för vissa funktionshindrade, trafik etc. Det kan finnas exempel där regler för säkerhet i dessa fall står i motsats till brottspreventiva insatser, men också exempel där sådana regler även kan bidra till att förebygga brott och öka tryggheten. Plan- och bygglagens intentioner om en god och väl utformad miljö i bostadsområden, citykärnor, längs kommunikationsstråk etc. har betydelse för människors vardagsliv, dvs. trivsel, välmående och sociala gemenskap. Detta är samtidigt betydelsefullt ur kriminalpreventiv synvinkel eftersom den informella sociala kontrollen är bättre när en plats blir använd av många människor. På en sådan plats begås i regel färre brott och den upplevs som tryggare.

Boverket har i rapporten *Brott, bebyggelse och planering*, från år 1998 gjort en kunskapssammanställning om planering och utformning av områden och byggnader med hänsyn till påverkan på brottslighet. I detta projekt, BRÅ:s uppdrag från regeringen, sker nu en uppföljning av det tidigare arbetet. Boverkets tidskrift *Planera Bygga Bo* tar också återkommande upp artiklar som berör ämnesområdet, till exempel om trygghet i boendet, belysning för ökad trygghet och social kontroll på offentliga platser.

Boverket har goda kontakter och idéutbyte med de övriga nordiska ländernas planerings- och byggverksamheter. För utbyte av erfarenheter och kunskaper har Boverket för avsikt att i de nordiska nätverken lyfta fram frågan om hur planering och byggande kan bidra till att öka tryggheten och minska risken för brott.

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Brottsförebyggande rådets (BRÅ) övergripande mål är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, tillämpad forskning och information inom det kriminalpolitiska området.

BRÅ har en central roll när det gäller att stödja det brottsförebyggande arbetet i landet. Vid rådet finns också en särskild enhet för lokalt brottsförebyggande arbete. BRÅ stödjer aktivt det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå bland annat genom att verka för att sådant arbete organiseras och bedrivs på ett systematiskt sätt och genom att samla in och sprida kunskap om framgångsrika projekt och samverkansformer. För den som driver brottsförebyggande arbete på lokal nivå är det viktigt att ha tillgång till information och material om vad som händer inom området. Spridningen av den kunskap som finns om lokalt brottsförebyggande arbete sker bland annat via en serie av idéskrifter som BRÅ påbörjade år 1999. Hittills har det utkommit åtta skrifter i denna serie. Skrifterna behandlar uppbyggnaden av lokalt brottsförebyggande arbete, kartläggning, problemanalys och prioriteringar, brottsförebyggande åtgärder i praktiken, utvärdering och dokumentation, geografisk kartläggning av brottslighet och otrygghet, grannsamverkan, brottsförebyggande arbete inom skolan och en lokal uppföljnings- och prognosprocedur i problemorienterat arbete mot brott (Lupp).

Under våren 2002 kommer BRÅ att ge ut en idéskrift om brottsförebyggande genom fysisk utformning, med syftet att ge idéer till och framhålla fördelarna med att planera och bygga bort onödiga brottstillfällen och källor till otrygghet. Skriften beskriver bland annat trygghetsvandringar som arbetsmetod, teoretiska samband mellan brott, rädsla och den byggda miljön samt relevanta aktörer i sammanhanget. BRÅ:s tidskrift *Apropå* har också haft ett nummer på temat brottsförebyggande byggplanering.

Ett annat sätt att samla och sprida kunskap är genom att anordna konferenser eller seminarier. En konferens på temat Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott kommer att anordnas av BRÅ i april 2002. Forskare, såväl svenska som internationella, och praktiskt verksamma presenterar sina erfarenheter vid konferensen. Lokala projekt på området kommer också att presenteras, bland annat Stockholmspolisens dokument *Bo Tryggt 01*, Helsingborgs stadsförnyelsearbete och SABO:s utvecklingsarbete under temat Levande stadsdelar. Syftet med konferensen är att nå nya aktörer som kan driva frågorna på lokal nivå. Att döma av deltagarförteckningen till konferensen, finns bland de omkring 250 deltagarna, också bland annat stadsbyggnadskontor, byggföretag och bostadsföretag representerade.

BRÅ administrerar också det ekonomiska stöd som ges till brottsförebyggande arbete. Under år 2001 prioriterade BRÅ ansökningar om brottsförebyggande projekt och verksamheter för att motverka brott och otrygghet genom förändringar av den fysiska utformningen av byggnader och utomhusmiljöer. Sammanlagt fick fem sådana projekt ekonomiskt stöd, (se *Bilaga 8*). Under år 2002 fortsätter BRÅ att prioritera ansökningar inom området och särskilt ansökningar om åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten i städernas centrumdelar.

BRÅ har också ett samarbete med motsvarande organisationer i övriga nordiska länder, något som vi återkommer till i senare avsnitt. BRÅ avser att utveckla det nordiska samarbetet kring frågor som rör den fysiska miljöns utformning i förhållande till brott och otrygghet.

POLISEN

Polisens uppgift är bland annat att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten. En polisiär målsättning är att verka för att allmänheten ska kunna känna sig trygg i vardagen dit både när- och boendemiljön hör. En väl utformad strategi för hur ett sådant arbete kan utföras påverkar brottsligheten och ökar därmed den upplevda tryggheten. Den bebyggelseinriktade verksamheten inom polisorganisationen för att förebygga brott fortsätter att utvecklas. Åtgärder vidtas för att stimulera och stödja utvecklingen på detta område. På senare år har också polisens förutsättningar och kompetens på området förbättrats.

Det är kommunen som kan föra in frågor kring den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottslighet och otrygghet i sitt arbete med planering och byggande (se *Bilaga 4*). För att detta ska kunna ske måste andra bidra med råd och stöd i arbetet. Polisen kan enligt utredningen spela en betydelsefull roll i utvecklingen på området. Det är till exempel viktigt att den kunskap som polisen har om brottslighetens omfattning, struktur och utveckling sprids till andra aktörer. Liksom att polisens speciella kompetens och kunskap i detta sammanhang tas tillvara.

En väsentlig del i polisens arbete består i dag av samverkan med andra myndigheter, organisationer, företag och föreningar. Sedan regeringsprogrammet *Allas vårt ansvar* publicerades under slutet av nittio-talet har samverkan med kommunerna utvecklats, bland annat inom ramen för de lokala brottsförebyggande råden. Polisen är så gott som alltid representerade i dessa. En allt större del av detta samarbete berör människors när- och boendemiljö främst med fokus på de s.k. vardagsbrotten.

Som ett exempel på pågående arbete kan nämnas det initiativ Polismyndigheten i Stockholms län tagit genom sitt projekt *Bo Tryggt 01*. (Arbetet beskrivs i *Bilaga 3*.)

Rikspolisstyrelsen (RPS) bildade år 1985 en samordningsgrupp på nationell nivå kallad Samverkan mot brott. I gruppen finns företrädare för en rad myndigheter och organisationer. Det praktiska arbetet bedrivs i tre arbetsgrupper. Arbetsgrupperna ska samordna insatser för att motverka bostadsinbrott, fordonsbrott respektive butiksbrott. I bostadsgruppen ingår bland annat SABO, Hyresgästernas Riksförbund, Svenska Stöldskyddsföreningen och Boverket. Gruppens mål är att genom samverkan minska brottsligheten i bostadsområden.

RPS har också inom ramen för ett nordiskt samarbete regelbundna sammanträffanden mellan de nordiska polischeferna. Dessutom bedrivs ett omfattande informellt samarbete i olika frågor mellan de centrala polismyndigheterna i Norden. Det finns även hos RPS forum för nordiskt samarbete kring frågor som rör den fysiska miljöns utformning i förhållande till brott och otrygghet, något som vi återkommer till i senare avsnitt.

Svenska Kommunförbundet är en politiskt styrd intresseorganisation med alla kommuner som medlemmar. Förbundets tre huvuduppgifter är att intressebevaka, samverka inom och kompetensutveckla den kommunala verksamheten. Utvecklingen i samhället har gjort att det ställs allt större krav på kommunerna, och därmed växer också krav och förväntningar på att kommunen ska vara trygg och säker för alla som vistas i den. Detta gäller såväl ekonomisk och social trygghet som yttre trygghet och säkerhet.

Det kommunala säkerhetsarbetet har genom åren utvecklats från att handla om att hantera redan inträffade skador och störningar till en strävan att genom förebyggande arbete försöka att förhindra och i andra hand begränsa effekterna av sådana oönskade händelser, oavsett om de är försakade av olyckor, naturkatastrofer eller brottslighet.

Kommunförbundet har formulerat en tankemodell för det kommunala säkerhetsarbetet. Modellen bygger på en helhetssyn med arbetet för att skapa en trygg och säker kommun. Det kommunala säkerhetsarbetet kan enligt denna modell delas in i fyra delar.

- *Det interna skyddet* syftar till att skapa säkerhet och trygghet i kommunens hela verksamhet.
- *Skydd mot olyckor* omfattar räddningstjänstens arbete med att förhindra eller begränsa skador på människor, egendom eller miljö.
- *Det brottsförebyggande arbetet* finns i många olika former, bland annat genom de brottsförebyggande rådens verksamhet.
- *Civilt försvar*, är ett område som i dag fokuserar på hot och risker i fredstid.

Kommunerna har en viktig roll i samhällets krishantering. Enligt Kommunförbundets modell bör kommunens syn på trygghets- och säkerhetsfrågorna dokumenteras i ett övergripande policydokument. Kommunstyrelsen bör ansvara för att säkerhetsarbetet samordnas så att resurserna används effektivt.

Allt fler kommuner anlägger i dag en helhetssyn och ger en större tyngd åt säkerhetsfrågorna. Frågor om trygghet och säkerhet är ytterst en välfärdsfråga och en fråga om livskvalitet för kommuninvånarna, samt en av många faktorer som har betydelse för kommunens attraktionskraft.

Svenska Kommunförbundet arbetar med brottsförebyggande frågor i planeringen bland annat genom två pågående projekt. Projekten löper över två år med början hösten 2001.

Det ena projektet "God bebyggd miljö på kommunal nivå" utgår från miljökvalitetsmålet men inriktar sig på kommunernas livsmiljö i bebyggelsen. Syftet med projektet är att i samverkan med ett antal kommuner belysa betydelsen av "god bebyggd miljö" för människors välbefinnande samt att lyfta fram goda exempel och metoder för ett sektorsövergripande arbetssätt. Målkonflikter och hinder ska identifieras och samband och möjligheter till samverkan mellan olika sektorer tydliggöras. Syftet är att projektet ska belysa hur en "god bebyggd miljö" är en viktig del av människors välfärd och en demokratisk rättighet samt att omsorg om den bebyggda miljön

förhöjer livskvalitén för människan. Projektet ska stimulera kommunerna till att bygga upp och samla kunskap inom området. Detta är väsentligt eftersom kommunerna har en avgörande roll och ett stort ansvar vid utformningen av den bebyggda miljön. Det är också viktigt med ett kommunalpolitiskt perspektiv förankrat i lokala förutsättningar.

Det andra projektet "Hälsosam samhällsplanering" genomförs i samverkan mellan kommuner och landsting. Idén med projektet är att få en överblick och stimulera till dialog, kunskapsutveckling och samverkan mellan kommun och landsting kring folkhälsa i samhällsplaneringen. En viktig uppgift för kommunförbunden är att erbjuda mötesplatser över sektors- och organisationsgränserna och att stimulera en process för ökad samverkan framför allt kring underlag för kommunernas fysiska planering. En del i processen blir att identifiera planeringsområden som är särskilt betydelsefulla för befolkningens hälsa.

I båda projekten kommer trygghets- och säkerhetsfrågor in som delmängder.

Slutsatser

På den lokala nivån finns i dag flera goda exempel på projekt, med olika initiativtagare, som arbetar med den fysiska miljöns utformning i förhållande till tryggheten och brottsligheten. Enligt vår bedömning vidtas det i dag, i högre utsträckning än för några år sedan, bebyggelseinriktade åtgärder på lokal nivå för att förebygga brott och öka tryggheten. Även fast det är en positiv utveckling på området har de brottsförebyggande och trygghetsskapande frågorna inte fått något generellt genomslag vid planering och utformning av den fysiska miljön. Ännu är det få kommuner som i sina nu gällande kommunomfattande översiktsplaner har tagit upp frågan om den fysiska miljöns utformning i förhållande till trygghet och brottslighet. Detta kan kanske bero på att det i plan- och bygglagen med förarbeten inte står något tydligt uttalat om att den aspekten ska beaktas. Fortsatta insatser behövs när det gäller kunskaps- och kompetensutveckling på området. Inte minst gäller det de lokala brottsförebyggande råden som enligt utredningen kan utgöra en möjlig plattform för samverkan kring frågorna.

På den regionala nivån har framför allt, länsstyrelserna möjlighet att se till att kunskapen om trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder förs in i planering och byggande. Boverket, BRÅ och RPS är centrala aktörer på den nationella nivån. De är betydelsefulla i det fortsatta arbetet med att utveckla och vidta åtgärder för att stimulera och stödja utvecklingen av den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten.

Internationella erfarenheter

Uppdraget omfattar att redogöra för erfarenheter av bebyggelseinriktade åtgärder i andra jämförbara länder och analysera i vilken utsträckning dessa erfarenheter kan appliceras på svenska förhållanden samt i detta sammanhang beakta den europeiska standardiseringskommitténs pågående arbete. I det följande ges en sammanfattande bild av utredningens internationella erfarenheter med betoning på certifiering och standardisering i det brottsförebyggande arbetet. I *Bilaga 7* finns en beskrivning av arbetet i Storbritannien, Nederländerna och i Danmark samt den europeiska standardiseringskommitténs arbete.

En gemensam nordisk tradition

De tre länder i Europa som under en längre tid arbetat med bebyggelseinriktad brottsförebyggande planering och byggande är Storbritannien, Nederländerna och Danmark. Av dessa länder anser utredningen att Danmark är det mest intressanta landet för jämförelser med Sverige, bland annat utifrån likheter i såväl brottsutveckling och upplevelser av trygghet som samhällets organisering och bebyggelsens struktur. Det går att skönja en gemensam nordisk tradition som bygger på att bevara ett öppet samhälle.

Certifiering och standardisering i brottsförebyggande arbete

Det finns flera tänkbara sätt att föra in brottsförebyggande aspekter i samhällsplaneringen och i förvaltningen av den byggda miljön. Storbritannien och Nederländerna använder sig bland annat av modeller för certifiering. Modellerna går ut på att certifiera enskilda bostäder, byggnader och hela bostadsområden som uppfyller ett antal krav ur trygghets- och säkerhetsynpunkt. Att döma av det resultat som utvärderingar i Storbritannien visar på och de erfarenheter man i Nederländerna hänvisar till, har man i dessa länder positiva erfarenheter av certifieringsmodellerna.

Samtidigt pågår ett arbete inom CEN, det europeiska standardiseringsorganet, med att göra en europeisk standard för det bebyggelseinriktade brottsförebyggande arbetet. Förslaget till standard innehåller en del om stadsplanering (urban planning) och en del om byggnader, till exempel bostäder, kontor och butiker. De länder som deltagit i arbetet är Nederländerna, Storbritannien, Danmark, Frankrike, Italien, staden Wien, Norge och Sverige. (Arbetet beskrivs i *Bilaga 7*.)

Frågan är vilken betydelse certifiering respektive standardisering kan få i Sverige.

Certifiering

När det gäller certifiering uppstår frågan vilken form av certifiering man talar om. Det finns i Sverige ett regelverk som styr certifiering, provning och kontroll under lagen (1992:1119) om teknisk kontroll med förordning (1993:1065). Syftet enligt denna lagstiftning är att opartiska organ ska kunna få sin kompetens insynad av SWEDAC (Styrelsen för teknisk ackreditering) och därefter kunna utföra opartisk certifiering, provning eller kontroll enligt svensk lag eller något frivilligt administrerat system. Det finns också andra certifieringsformer men de bygger helt på frivilliga certifieringsordningar utan koppling till ackreditering.

Certifieringssystem är dyra att administrera. En huvudman måste administrera regelverket som styr förutsättningarna för certifiering. Kunden måste inrätta sig efter certifieringsordningen och betala en avgift till certifieringsorganet för certifikatet samt den senare för uppföljning som krävs för dess giltighet. En fara som finns med certifieringsordningar är att miniminivåer blir maximinivåer. Det innebär att man nöjer sig med att uppfylla kraven för certifiering i stället för att tillämpa bästa möjliga kunskap i den lokala situationen. Av enkätundersökningen framgår också att tilltron till certifiering som arbetsmetod är svagt. Endast en fjärdedel av de svarande stadsbyggnadskontoren bedömde att det skulle vara lämpligt att tillämpa ett certifieringssystem i Sverige. Över hälften av stadsbyggnadskontoret svarade dock ”vet ej” på frågan.

Ingen av de berörda parterna – BRÅ, Boverket, RPS eller Svenska Kommunförbundet – anser sig vara lämplig eller ha mandat att verka som huvudman för en certifieringsordning. Myndigheterna ser det istället som väsentligt att resurs läggs på kompetensutveckling och information riktad till de aktörer som kan påverka bebyggelseåtgärder för att förebygga brott. Bostadsföretagen bedöms ha ett starkt egenintresse som visar sig genom att till exempel SABO redan aktivt hanterar frågan inom organisationen. Även kommunerna och polisen har intresse av att medverka. En aktiv dialog i de lokala brottsförebyggande råden mellan aktörerna bör i första hand förordas. I ett första skede bör framkomligheten med hjälp av kompetensutveckling och information inom befintliga organisationsramar undersökas. Polismyndigheten i Stockholms län har nyligen utarbetat skriften *Bo Tryggt 01*, som finns beskriven i *Bilaga 3*. Dokumentet är det första av sitt slag i Sverige och det kommer nu att påbörjas praktiskt arbete utifrån det. Erfarenheterna från detta arbete behöver sedan återföras för att dokumentet ska kunna utvecklas och omprövas. Det är viktigt att den process som nu påbörjats ges möjlighet att utvecklas.

Om föreslaget tillvägagångssätt inte skulle nå framgång och om det allmänna intresset skulle visa sig starkt måste andra metoder övervägas, där någon form av certifiering kan vara ett exempel. Då måste dock huvudmannaskapet klarläggas för en sådan verksamhet. Inget av utredningsorganen har i dag uppdraget eller möjligheten att, inom sin ordinarie verksamhet, fastlagda lagar, förordningar, instruktioner eller regleringsbrev, driva sådan verksamhet. Det är också viktigt att poängtera att om det allmänna står bakom sådan verksamhet måste denna rymmas inom EU:s re-

gelverk och praxis vad gäller fri rörlighet och konkurrens. Det sistnämnda innebär i sig en process som inte är helt enkel att överblicka.

Satsningar på kompetensutveckling och information riktad till de aktörer som kan påverka bebyggelseåtgärder för att förebygga brott är således det sätt som utredningen förordar, som medel för att brottsförebyggande aspekter ska beaktas i samhällsplaneringen och i förvaltningen av den byggda miljön. Som nämnts finns dock också andra former för undersökning och verifiering som bygger på frivilliga överenskommelser utan koppling till ackreditering. Sådana system som hanteras av branschorganisationerna själva kan vara en väg att i praktiken föra in brottsförebyggande aspekter i olika skeden i planeringen, byggandet och förvaltningen av den byggda miljön.

STANDARDISERING

Inom CEN (*Comité Européen de Normalisation*), Europas gemensamma organ för standardisering, pågår sedan 1995 ett arbete som avser brottsförebyggande åtgärder genom stadsplanering och byggnadsutformning (se *Bilaga 7*). För Sveriges del är det SIS, Swedish Standards Institute, som bevakar standardiseringsarbetet och som samordnar och organiserar det svenska deltagandet. En svensk så kallad spegelgrupp har följt arbetet sedan 1998.

Resultatet av arbetet inom CEN förväntas vara färdigt för publicering under år 2002. Det blir till att börja med i form av en så kallad förstANDARD som länderna efter två år har att lämna synpunkter på. Efter ytterligare ett år kan denna standard bli en Europastandard och därmed även nationell standard i CEN:s samtliga 19 medlemsländer.

Utredningens uppfattning är att värdet av standardiseringsarbetet inom CEN framförallt är att många experter från olika länder har samlats kring detta arbete och gemensamt tagit fram ett värdefullt kunskapsmaterial. Utredningen menar dock att den del av standarden som föreslår standardisering av fysisk planering, det vill säga det som i Sverige regleras av plan- och bygglagen, inte bör antas eftersom planering i dag inte är en gemensam fråga i Europa och inom EU.

Det är viktigt att ha i åtanke att varje land särskilt reglerar vad som kan planeras och vad som ska beaktas samt planeringsprocesserna i sig. Man har med andra ord olika modeller kopplade till hur långt man drivit de demokratiska processer som för olika samhällsmål styr avvägningar mellan allmänt och enskilt intresse i fysisk planering. Ett arbete som syftar till att i planering ha en gemensam syn på brottsförebyggande åtgärder bör ske antingen av länderna gemensamt eller initierat av EU. Sådant arbete bedrivs i dag i några olika sammanhang, (se *Bilaga 7*).

Det arbete som pågått inom CEN avseende standardisering av brottsförebyggande fysisk planering har inte haft förankring i de olika ländernas planeringsverksamhet. Det har därför inte haft den nödvändiga samordningen med de nationella lagstiftningarna om fysisk planering. Slutsatsen är alltså att när det gäller planeringsfrågor bör de forum användas som redan existerar och som besitter den kompetens som är nödvändig för att samordna planeringsprocesser kopplade till nationell

lagstiftning om fysisk planering. Det är samtidigt viktigt att följa och dra fördel av de erfarenheter som standardiseringsarbetet inom CEN kommer att ge. För att öka vår kunskap om standardisering inom området och andra metoder är det av värde att fortsättningsvis följa arbetet.

Slutsatser

Av de länder i Europa som under en längre tid arbetat med bebyggelseinriktad brottsförebyggande planering och byggande är Danmark det mest intressanta landet för jämförelser med Sverige. Varken BRÅ, Boverket eller RPS anser sig vara lämplig eller ha mandat att verka som huvudman för certifieringsordning. Det är i stället väsentligt att resurser läggs på kompetensutveckling och information riktad till de aktörer som kan påverka bebyggelseåtgärder för att förebygga brott och att detta görs inom befintliga organisationsramar och forum. Frivilliga metoder för undersökning och verifiering som hanteras av branschorganisationerna själva kan vara en väg att i praktiken föra in brottsförebyggande aspekter i olika skeden i planeringen, byggandet och förvaltningen av den byggda miljön. Samarbete mellan ländernas ansvariga myndigheter förordas också framför standardiseringsarbete.

Modeller för lokal samverkan

Uppdraget omfattar att utarbeta en modell för lokal samverkan mellan olika aktörer på området. I det följande ges en sammanfattande bild av utredningens erfarenheter från det lokala arbetet med frågor kring den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottslighet och otrygghet.

Inledning

Ett lokalt brottsförebyggande arbete kan uppstå på initiativ av en mängd olika aktörer och i olika former. Det har tidigare varit vanligt att brottsförebyggande arbete påbörjats som en lösning på ett konkret problem. Exempelvis kan ett speciellt bostadsområde ha varit drabbat av hög inbrottsfrekvens. Det brottsförebyggande arbetet har då initierats som en direkt följd av ett uppkommet problem, med stöd av bland annat statistisk information. Den här typen av uppgifter har använts som underlag till olika kriminalpreventiva åtgärdsprogram.

De senaste åren har man även börjat studera människors egna upplevelser av trygghet eller brist på sådan i den fysiska miljön. Utifrån dessa förutsättningar initieras nya former av brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Skillnaden mellan det nyare och det äldre angreppssättet är att man i dagsläget inte så ensidigt förlitar sig på statistiska underlag, utan i högre utsträckning använder sig av medborgares och boendes egna upplevelser av närmiljöer, exempelvis genom intervjuer och ett ökat samarbete på lokal nivå. Det kan alltså behövas ett lokalt samarbete för att lösa mera abstrakta frågor, som brist på trygghet och trivsel i ett område.

Dessa två typer av problem hänger samman, men kräver olika tankesätt och ibland olika åtgärder. I det kommande avsnittet beskrivs ett antal lokala exempel på samverkan som använts vid brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete på olika håll i Sverige.

Utökad samverkan i lokala brottsförebyggande råd

Det kan ibland vara svårt att komma fram till gemensamma prioriteringar beträffande åtgärder för att påverka trygghet både i befintliga och i nybyggda miljöer. Det största problemet med att skapa trygghet i befintliga miljöer är att den fysiska strukturen redan finns fastlagd och oftast är svår att bryta upp och ändra. Det är oftast lättare att skapa fysiska förutsättningar för trygga miljöer vid nybyggnation än vid befintliga. Det beror på att man redan i ett tidigt planskede och i själva designarbetet kan integrera de utformningsprinciper som är betydelsefulla för att skapa trygghet. Det kan dock vara svårt att slutligen uppnå trygga boendemiljöer eftersom beslutstagandet oftast är uppdelat mellan olika parter. Beslut

fattas av politiker, planerare, arkitekter, byggherrar och andra intressenter i olika faser av processen.

Utredningens samlade bedömning är att frågor kring bebyggelseinriktade åtgärder åtnjuter relativt låg prioritet i förhållande till andra intressen, exempelvis trafiksäkerhet, vid planering och utformning av bebyggelseområden och enskilda byggnader. Det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet måste även bygga på lokala problembilder och resurser. Det är enligt utredningens uppfattning därför inte möjligt att föreslå en lokal modell för samverkan som skulle kunna vara giltig i hela landet.

Som beskrivits tidigare finns i dag lokala brottsförebyggande råd eller liknande samverkansformer i stora delar av Sverige. Frågor kring utformningen av bostadsområden och enskilda byggnaders påverkan på brottsligheten och otryggheten ägnas också viss uppmärksamhet i rådets arbete. I råden finns redan i dag många viktiga aktörer på området samlade. Det är därför, enligt utredningen, lämpligt att genom olika insatser, stimulera de lokala råden till att ytterligare utveckla sitt arbete kring bebyggelseinriktade åtgärder som ökar tryggheten och förebygger brott.

Exempel

Det finns många intressanta exempel på lokal samverkan kring brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbeten. Projekten finns närmare beskrivna i *Bilagorna 5 och 6*.

KOMMUNALA INITIATIV

GÖTEBORG

Göteborg är ett exempel på en kommun med flera pågående arbeten som innehåller mer eller mindre direkt trygghetsskapande och brottsförebyggande aspekter. ”Tryggare och Mänskligare Göteborg” är namnet på det lokala brottsförebyggande rådet i Göteborg. Den högsta politiska ledningen i kommunen är kopplad till rådet, vilket ger projektet en bred politisk förankring.

Arbetet i ”Tryggare och Mänskligare Göteborg” har lagts upp tvärsektorielt. Koppling till den fysiska planeringen och bebyggelseinriktade åtgärder sker via en planerare som har en delad tjänst mellan ”Tryggare och Mänskligare Göteborg” och Stadsbyggnadskontoret. Stadsbyggnadskontoret har, tillsammans med Chalmers tekniska högskola, tagit fram skriften, *Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser*, år 2000.

”Den hälsosamma staden – Göteborg” är en vision och en folkhälso-policy för Göteborg. Denna har många beröringspunkter med det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. På stadsbyggnadskontoret i Göteborg arbetar man för att integrera folkhälsoarbetet i den fysiska planeringen.

Ett samarbete ”Trygg, vacker stad 2001” har haft som mål att med fysiska åtgärder göra Göteborg både vackrare och tryggare. Arbetet har bland annat inneburit ökad städfrekvens av gator och torgytor, upprustning av eftersatta platser i staden (kajer, lekplatser, grönområden, friluftsom-

råden och spårvagnshållplatser) och bättre belysning på flera platser. De som samarbetar är Stadsbyggnadskontoret, Trafikkontoret, Park- och Naturförvaltningen, Miljöförvaltningen, Göteborgsåret (Göteborg & Co), Stadskansliet, Stadsdelsnämnden Högsbo och Förvaltnings AB Framtiden.

HJÄLLBO

I stadsdelen Hjällbo i Göteborg finns ett samarbete mellan kommunens fastighetsbolag, stadsdelsnämnden och kommunens ledning i projektet Framtidens Hjällbo. Arbetet påbörjades 1997 genom ett omfattande utredningsarbete där bland annat de boende intervjuades om hur de upplevde stadsdelen. Det framkom att många av de boende kände sig otrygga och därför beslöt fastighetsägarna att göra något åt den upplevda otryggheten. I Hjällbo har man bland annat skapat en trygghetsgrupp med boende som aktivt arbetar för förhöjd trygghet.

HELSINGBORG

I Helsingborg pågår flera verksamheter som beaktar det brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektivet. Vad beträffar fysisk planering håller Helsingborgs stadsbyggnadskontor på att ta fram en ny översiktsplan, ÖP2002. Denna har utökats med en ny utvecklingsstrategi jämte de som finns sedan tidigare, "Människan i centrum", som bland annat framhåller behovet av att sociala kvaliteter såsom trygghet och säkerhet prioriteras i stadsplaneringen. Vid detaljplanering är det ännu ovanligt att betona frågor om trygghet och att förebygga brott. Brottsförebyggande aspekter på planens utformning inhämtas numera genom att detaljplaner alltid lämnas för synpunkter till det Lokala Brottsförebyggande Rådet.

Det lokala brottsförebyggande rådet (LBRÅ) bildades 1995 och ansvarar direkt mot kommunstyrelsen. Kommunens stadsbyggnadskontor är dock inte representerat i LBRÅ. "Söder i förändring" är ett omfattande stadsförnyelsearbete i Helsingborg som innehåller stora förändringar för stadens södra innerstad. För projektet "Söder i förändring" finns en speciell samarbetsgrupp, "Trygghets- och säkerhetsgruppen", där Stadsbyggnadskontorets biträdande planchef finns med.

TALLNÄS

Tallnäs i Timrå kommun är ett relativt storskaligt bostadsområde där ett förbättringsarbete påbörjades i mitten av 1990-talet. Genom kommunens Agenda21-arbete, som samordnats med arbete för folkhälsa och med det det lokala brottsförebyggande rådet, främjades de enskilda boendes engagemang i sin närmiljö. För att få stor genomslagskraft i arbetet med Tallnäs startades ett samarbete mellan hyresgästföreningen, det kommunala bostadsföretaget AB Timråbo, och kommunens lokala brottsförebyggande råd. Försäkringsföretaget Mittmäklarna Försäkringar AB anordnade kurser under temat säkerhet och samverkan.

INITIATIV FRÅN MEDBORGARNA

De boende i ett bostadsområde kan välja att själva engagera sig i mer eller mindre organiserad samverkan på lokal nivå. Det kan handla om att motverka en ökad otrygghet och förhöjd brottsfrekvens.

MÖLLEVÅNGEN

Under hösten 1994 började de boende i Möllevången i centrala Malmö att träffas varannan vecka för att tala om områdets problem, till exempel en omfattande droghandel på gator och torg, och vad de som boende själva kunde göra. En informell grupp bildades och arbetet bedrevs i den formen i cirka ett års tid. I december 1995 bildades en formell ideell förening som fick namnet "Möllevångsgruppen". Gruppen syftade till att ge människor en möjlighet att kunna engagera sig för att öka tryggheten i området, på det sätt som de själva ville.

Man samarbetar med en stor mängd olika aktörer inom olika samhällssektorer. Bland annat har Möllevångsgruppen samarbetat med Stadsbyggnadskontoret, Miljöförvaltningen, Stadsdelsförvaltningen i Södra innerstaden, fastighetsägare, skola, ideella föreningar samt hyresgästföreningen.

Slutsatser

Ett lokalt brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete kan uppstå på initiativ av en mängd olika aktörer och i olika former. Det är därför inte möjligt att ta fram en modell för lokal samverkan som skulle kunna gälla över hela landet. Det lokala arbetet bygger på just den förutsättningen att det är de lokala problemen och resurserna som ska styra hur arbetet bedrivs och organiseras.

Det finns i dag allt fler lokala brottsförebyggande råd och i många, men inte i alla, ingår bland andra representanter för stadsbyggnadskontor eller bostadsföretag. De lokala brottsförebyggande råden eller liknande samsamarbetsorgan bör utgöra en naturlig plattform för samverkan mellan olika aktörer kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. Det vore av stort värde om de lokala brottsförebyggande råden utökades till att omfatta även de aktörer som medverkar till att utforma och förvalta miljöer till exempel representanter för stadsbyggnadskontor, gatu- och fastighetsförvaltningar och bostadsföretag.

För att nå framgång med ett lokalt brottsförebyggande arbete krävs vidare tre viktiga grundförutsättningar som varit återkommande i de ovan nämnda exemplen, nämligen:

- Engagemang
- Kunskap
- Samarbete

ENGAGEMANG

Ett omfattande engagemang kan gynna det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet på många olika sätt. De boendes engagemang kan ge ovärderlig information som annars skulle vara svår att få tag i. Det

räcker inte med att endast ha engagerade boende, utan ett engagemang från de styrande i bostadsföretagen, kommunen, stadsdelen eller från myndigheter är också viktigt. Om personer som sitter på maktpositioner stödjer ett visst projekt kan detta påskynda olika slags beslutsprocesser, vilket i sin tur kan leda till snabba och effektiva åtgärder som tydligt syns och leder till en positiv spiralverkan.

KUNSKAP

Vid brottsförebyggande arbete är det viktigt att ta tillvara de erfarenheter som redan finns i ett område, till exempel hos äldre personer som bott länge i området eller barn och ungdomar som ofta är de som använder området mest. Polisens och kommunala tjänstemäns kunskaper kan ge en god inblick i ett specifikt områdes problem, men även hjälpa till att formulera och konkretisera problem som är mer abstrakta. Det kan även vara en fördel att använda sig av existerande utrednings- och forskningsmaterial för att på så sätt lära sig mer om kriminalprevention i samband med lokalt arbete. Fackkunskap är viktig, vilket betyder att polisens, planerarnas, arkitekternas och socialtjänstens kunskap måste tas tillvara.

SAMARBETE

Den tredje och kanske viktigaste faktorn i ett lokalt brottsförebyggande arbete är att skapa en bra bas för ett gott samarbete mellan de olika parterna och samhällssektorerna. Detta kräver både ett stort engagemang, och en stor lyhördhet från de ledande intressenterna. För att uppnå ett gott samarbete krävs också ett väl organiserat arbete exempelvis genom bildandet av ett lokalt brottsförebyggande råd med representanter från såväl den privata som den offentliga sektorn.

Det fortsatta arbetet

Fortsatt behov av kompetensutveckling

Kunskapen och medvetenheten har ökat om betydelsen av bebyggelseinriktade åtgärder för att skapa trygghet och minska risken att utsättas för brott. Sedan Boverkets rapport *Brott, bebyggelse och planering* utkom har dessa frågor blivit alltmer aktuella. Därmed har även behovet av information, handböcker och planeringshjälpmedel för olika aktörer ökat.

Som tidigare framhållits har det tillkommit nytt kunskapsmaterial på området under de senaste åren. Flera forskningsrapporter har behandlat ämnet utifrån olika infallsvinklar. En handfull kommuner har tagit fram eget material där man tillämpat brottsförebyggande principer på den lokala situationen. Polismyndigheten i Stockholms län har, i samverkan med KTH i Stockholm, Chalmers i Göteborg och HSB Bostad AB, givit ut handboken *Bo Tryggt 01* som syftar till att med en checklista föra in frågorna hos olika aktörer.

Men det är angeläget med fortsatta insatser för att stödja kompetensutvecklingen på området. Dels behövs ytterligare forskning, dels behöver de goda exempel som redan finns från kommuner och bostadsföretag lyftas fram och diskuteras. Eftersom arbetet med den fysiska utformningen av byggnader och utomhusmiljöer för att motverka brott och öka tryggheten till stor del baseras på speciell kunskap, är det viktigt att sprida den på ett lättillgänglig sätt.

Av resultatet från enkätundersökningen (se *Bilaga 1*) framgår att mer än hälften av stadsbyggnadskontoren anser att de flesta aktörer har behov av ytterligare kompetensutveckling på området. Aktörer som nämndes i sammanhanget var politiska beslutsfattare, stadsbyggnadskontor eller motsvarande, bostadsföretag, planerare av park-, fritids- och kulturverksamhet, och trafikplanerare, köpmanna- eller handelsföreningar och arkitektkontor. Även byggföretag, polisen och lokala brottsförebyggande råd bedömdes behöva ytterligare kompetensutveckling om än i någon lägre grad. Kompetensutvecklingen kunde enligt frågan i enkäten exempelvis vara i form av skriftligt material eller utbildning.

KOMMUNERNA OCH DEN FYSISKA PLANERINGEN OCH BYGGANDET

Den kommunala fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen är ett viktigt instrument i det bebyggelseinriktade arbetet för att uppnå ökad trygghet och åstadkomma färre tillfällen till brott (se *Bilagorna 2 och 4*).

- Kommunernas allmänna mål för den fysiska planeringen redovisas i en *översiktsplan*. Översiktsplanens uppgift är att ge överblick, visa på sammanhang och peka ut de stora dragen i en önskad utveckling.
- I *detaljplaner och områdesbestämmelser* kan kommunen reglera markens användning, hur byggnader ska placeras, ställa vissa krav på utformning samt dra upp riktlinjer för ett områdes gestaltning. I underlagsmaterialet till dessa kan bakgrunden till utformning och

gestaltning kopplas till kunskaperna om trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder.

- Under *byggprocessen* kan kommunen lyfta fram frågorna och diskutera dem i kontakterna med byggherren och andra aktörer. Att förmedla kunskap och inte minst framhålla fördelarna med att beakta dessa aspekter kan ske i detta sammanhang.

För samtliga dessa steg finns behov av att ta fram ett kunskapsunderlag och ge en vägledning som behandlar vad som i de olika skedena är betydelsefullt för att uppnå ökad trygghet och färre möjligheter att begå brott. Det handlar om såväl generella utformningsprinciper, utgångspunkt i det lokala, som samverkan med olika aktörer, till exempel de boende och det lokala brottsförebyggande rådet.

FÖRVALTNING AV ALLMÄNNA PLATSER, BOSTADSOMRÅDEN ETC.

Känslan av trygghet och risken att utsättas för brott hänger i stor utsträckning samman med hur ett område sköts och förvaltas, det vill säga vilken omsorg och lyhördhet som finns både för de människor som använder miljön och för platsens förutsättningar. Förvaltningen av en miljö, till exempel ett bostadsområde eller stadscentrum, finns ofta spridd på olika händer. Det kan vara ett eller flera bostadsföretag som förvaltar bostadshusen och marken kring dem och det kan vara kommunens parkförvaltning som har ansvaret för parker och lekplatser på kommunal mark. Ibland har någon annan förvaltning i kommunen hand om skol- och daghemstomter och ytterligare andra förvaltningar ansvarar för gator och torg respektive idrottsområden. Andra exempel på förvaltare som kan finnas inom ett område är landstinget, Svenska kyrkan, Vägverket, privata markägare med flera.

Det finns ett behov av att ta fram kunskapsunderlag och handledning kring hur förvaltningen av miljöer och organisationen kring förvaltningen bidrar till ökad trygghet och färre möjligheter till brott. Målgrupperna är framförallt kommunala förvaltare och bostadsföretag, men även andra som har hand om miljöer som är betydelsefulla i människors vardag. Även här är några av de stora kommunerna föregångare och goda exempel, liksom även några av de stora bostadsförvaltarna.

LOKALA BROTTSFÖREBYGGANDE RÅD

De lokala brottsförebyggande råden bör utgöra en naturlig plattform för samverkan mellan olika aktörer kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. Viktiga samverkanspartner är därför de kommunala politikerna, planerarna och förvaltarna av såväl offentliga platser som bostadsområden. För att det lokala brottsförebyggande arbetet ska lyckas måste det bygga på kunskap om brott och brottsprevention och därmed sammanhängande frågor. Grundläggande för det lokala arbetets utveckling är att de lokala aktörer som involveras i arbetet och beslutar om hur detta ska bedrivas har goda kunskaper om frågorna. Det behövs enligt utredningen fortsatta satsningar på information och kunskapspridning till de lokala brottsförebyggande råden.

POLISORGANISATIONEN

Som tidigare framhållits är det angeläget att den bebyggelseinriktade verksamheten inom polisorganisationen för att förebygga brott fortsätter att utvecklas och att åtgärder vidtas för att stimulera och stödja utvecklingen på detta område. En förutsättning för att polismyndigheterna ska kunna ta aktiv del i arbetet är att det finns kunskap om vad brottsprevention genom bebyggelseinriktade åtgärder handlar om. För närvarande skiftar kunskaperna stort i landet.

Det är kommunen som kan föra in och konkretisera in trygghets- och brottsförebyggande aspekter i planeringen och byggandet (se *Bilaga 4*). Ett viktigt bidrag från polisen i samverkansarbetet är kunskaperna om var, när och hur brott begås samt övrig brottsstatistik. Polisen bör även delta i diskussionerna kring vilka områden i staden som är att betrakta som offentlig plats, allmän plats och enskilt område, det vill säga juridiska begrepp som är användbara vid brottsförebyggande planering av boendemiljöer. Utredningen vill framhålla att det inte handlar om att polisen ska ta över andra aktörers roller eller uppgifter. Den polisiära medverkan kring frågor om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brott och otrygghet måste utgå från den kunskap och kompetens som är specifik för den roll som polisen tilldelats i samhället.

Rikspolisstyrelsens arbetsgrupp *Samverkan mot brott*, har uppdraget att tillvarata även internationella erfarenheter på området. Arbetsgruppen bör fortsätta att samla den kunskap som kan anses relevant för polisen och sprida den till de lokala polismyndigheterna.

Nationella insatser för att öka kompetensen

De statliga myndigheterna BRÅ, Boverket och RPS genomför som utredningen tidigare konstaterat olika insatser för att sprida den kunskap som finns om och stimulera till arbete med den fysiska utformningen av byggnader och utomhusmiljöer för att motverka brott och öka tryggheten. Utredningen anser att det är angeläget att myndigheterna aktivt bistår kommuner och andra lokala aktörer i det lokala utvecklingsarbetet. För att möjliggöra ett sådant stöd bör samverkan mellan de ansvariga myndigheterna fortsätta. Svenska Kommunförbundet är en central aktör som är betydelsefull i det fortsatta arbetet med att utveckla och vidta åtgärder för att stimulera och stödja utvecklingen av den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottslighet och trygghet. Samråd kommer därför att ske med Svenska Kommunförbundet också i det fortsatta arbetet på området.

I det uppföljningsarbete som bedrivs hos myndigheterna genereras kunskap om forskning på området och utvecklingen på det lokala planet inom respektive myndighets ansvarsområde. Utredningen anser att det är viktigt att denna kunskap inte stannar på den centrala myndighetsnivån utan återförs till de lokala aktörerna. Arbetet med bebyggelseinriktat brottsförebyggande arbete kan endast ge resultat genom samverkan mellan olika aktörer på den kommunala och lokala arenan. I den processen är det myndigheternas ansvar att analysera erfarenheterna och dra slutsatser om behov

och möjligheter till metod- och kompetensutveckling. Detta kräver att myndigheterna samverkar för att få en bred bild av problemområdet och för att kommunikationen med de lokala aktörerna blir så givande som möjligt. Myndigheterna bör enligt utredningen ta på sig ansvar för att driva frågor om kunskapsförmedling samt beträffande metod- och kompetensutveckling. Samverkan kring dessa frågor sker enligt utredningen lämpligast i den samarbetsgrupp som redan är etablerad och där nu mycket kunskap är uppbyggd.

BRÅ, Boverket och RPS planerar därför att som en direkt fortsättning på detta uppdrag ge ut vägledande och stödjande skrifter som bedöms som relevant för de olika skedena i planeringen, byggandet och förvaltningen av miljöer. En väsentlig uppgift är att förmedla de erfarenheter som finns inom området för att göra dem lätt tillgängliga för målgrupperna. Som goda förebilder i ett sådant arbete finns de danska handböckerna utgivna av Det Kriminalpraeventive Råd, *Trygge boligområden: Kriminalpraeventiv Boligprojektering*, 1996, och *Trygge Boligområden*, 2001.

En dialog och ett erfarenhetsutbyte kan också fungera som inspirationskälla för dem som dagligen arbetar med frågor som rör den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottslighet och trygghet. Genom seminarier och konferenser avser BRÅ, Boverket och RPS att sprida den befintliga kunskapen på området och verka för ett konstruktivt erfarenhetsutbyte i dessa frågor. Målgrupperna för dessa insatser bör vara dels lokala politiker och tjänstemän, dels organisationer som bör kunna ta del av den verksamhet som bedrivs i detta syfte.

BRÅ, Boverket och RPS avser att utveckla sitt nordiska erfarenhetsutbyte och samarbete kring frågor som rör den fysiska miljöns utformning i förhållande till brott och otrygghet. Mot bakgrund av att det går att skönja en gemensam nordisk tradition som bygger på att bevara ett öppet samhälle, bör de nordiska intentionerna och erfarenheterna diskuteras. Särskild vikt bör läggas på att tillgodogöra sig resultaten av liknande verksamheter i andra nordiska länder liksom att göra den egna verksamhetens resultat tillgängliga för andra nordiska länder.

Slutsatser

Kunskapen och medvetenheten har ökat om betydelsen av bebyggelseinriktade åtgärder för att skapa trygghet och minska risken att utsättas för brott. Därmed har även behovet av information, handböcker och planeringshjälpmedel för olika aktörer ökat. För samtliga steg i den kommunala fysiska planeringen finns behov av att ta fram kunskapsunderlag och handledning som behandlar vad som i de olika skedena är betydelsefullt för att uppnå ökad trygghet och färre möjligheter att begå brott. Det finns också behov av att ta fram kunskapsunderlag och handledning kring hur förvaltningen av miljöer och organisationen kring förvaltningen bidrar till ökad trygghet och färre möjligheter till brott. Det behövs enligt utredningen fortsatta satsningar på information och kunskapsspridning till såväl de lokala brottsförebyggande råden eller motsvarande som inom polisorganisationen.

Samverkan mellan de ansvariga myndigheterna bör därför fortsätta för att bistå kommuner och andra aktörer i det lokala utvecklingsarbetet. BRÅ, Boverket och RPS planerar därför att som en direkt fortsättning på detta uppdrag ta fram rådgivande och stödjande skrifter som bedöms som relevant för de olika skedena i planeringen, byggandet och förvaltningen av miljöer. Man avser också att sprida den befintliga kunskapen på området samt att verka för ett konstruktivt erfarenhetsutbyte i dessa frågor, genom seminarier och konferenser. BRÅ, Boverket och RPS avser dessutom att utveckla respektive myndighet nordiska erfarenhetsutbyte och samarbete kring frågor som rör den fysiska miljöns utformning i förhållande till brott och otrygghet. Samråd kommer också att ske med Svenska Kommunförbundet i det fortsatta arbetet på området.

Referenser

- Andersson, B. (2001) *Rädslans rum – trygghetens rum – ett forskningsobjekt om kvinnors vistelse i trafikrummet*. Lunds universitet. VINNOVA Rapport VR 2001:32.
- AREA, *Tidskrift om landskapsarkitektur*, (2000). Nummer 3 *Säker stad*. Stockholm.
- Blixt, M. (2000). *Brott och otrygghet i Örebro*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Boverket (1998). *Brott, bebyggelse och planering*. Karlskrona: Boverket.
- Brottsförebyggande rådet (2001). *Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000*. BRÅ-rapport 2001:10. Stockholm:BRÅ.
- Brottsförebyggande rådet (2001). *Brottsligheten i olika länder*. BRÅ-rapport 2001:18. Stockholm:BRÅ.
- Carlstedt, M. (2000). *Brott och otrygghet i Skarpnäck*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Danmarks Kriminalpræventive Råd i Danmark. *Kriminalpræventiv Boligprojektering – boligolanlægning med tryghed og trivsel*, (1996). *Trygge Boligområder. Forslag til kriminalpræventiv renovering*, (2001).
- Grevholm, E. (2000). *Brott och otrygghet i Borlänge*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Home Office (2000). *An Evaluation of Secured by Design housing within West Yorkshire, 7/00*. London.
- Johansson, B. (2001). *Att slåss för erkännande. En studie i gatuväldets dynamik*. Örebro studies in Sociology.
- Justitiedepartementet. *Allas vårt ansvar – ett nationellt brottsförebyggande program*. Ds 1996:59.
- Lidskog, R., Johansson, B. & Lekare, K. (2001). "Väldet och tryggheten i staden" i : Ingemar Elander (red.). *Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer*. Lund. Studentlitteratur.
- Lindh, J. (2000). *Bebyggelseplanering mot brott:En empirisk prövning*. Stockholms Universitet, Kriminologiska institutionen, Högre akademisk utbildning i tillämpad kriminologi, uppsatskursen år 2000.
- Listerborn, Carina. *Om rätten att slippa skyddas. En studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum*. Tema Stadsbyggnad. Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg, 2000.
- Länsstyrelsen i Skåne län (2000). *Checklista för jämställd planering*. Malmö.
- Nacka kommun (2001). *Brottsförebyggande åtgärder i fysisk planering – en beskrivning av projektet och en handledning i stadsbyggnadsprocessen*. Miljö & Stadsbyggnad, Nacka kommun.
- Persson, A. (2001). *Så bekämpas otrygghet i bo(städer)*. Blekinge Tekniska Högskola. Karlskrona.
- Polismyndigheten i Stockholms län, Forsknings- och utvecklingsenheten (2001). *Bo Tryggt 01 Principdiskussioner, råd och förslag till lösningar för en tryggare och säkrare boendemiljön*. Stockholm.

- Polismyndigheten i Stockholms län, Forsknings- och utvecklingsenheten (2001). *Bygg bort brott. En studie i bebyggelseplanering mot brott*. Stockholm.
- Polismyndigheten i Stockholms län i samarbete med SABO (2001). *Öka boendetryggheten – handledning i brottsförebyggande åtgärder*. Stockholm.
- Regeringens skrivelse 2000/01:62 *Brott kan förebyggas! Utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet*.
- SABO (2000). *Trygghet och säkerhet i boendet* (Malm) och *Trygghet och säkerhet i fem bostadsområden* (Malm, red.). Stockholm.
- Secured by Design, (2001). *Secured by Design Principals. Secured by Design New Homes. Secured by Design Multi-story Dwellings. Secured by Design Sheltered Accommodation. Secured by Design Refurbishments. Secured by Design Commercial application. Secured by Design Residential development application*. www.securedbydesign.com
- Silverskär, Ann-Sofie (2001). *Planering för ett tryggare samhälle*. Blekinge Tekniska Högskola. Karlskrona.
- Stadsbyggnadskontoret, Göteborg (2000). *Tryggare stad - kan man förändra rädslans platser?* Göteborg.
- Steering Group Experiments Public Housing, Amsterdam (1998). *The Police Label Secured Housing@New Estates (Politiekeurmerk Veilig Wonen@Nieuwbouw)*. Nederländerna.
- Wiklund, Gunilla (red.) *Rädslan för brott*. BRÅ-rapport 1991:2.
- Wikström, Per-Olof. *Brott och åtgärder mot brott i stadsmiljön*. BRÅ-rapport 1990:5, Stockholm 1990.

Bilagor

Bilaga 1. Resultat från enkätundersökningen Bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten

INLEDNING

I det uppdrag som regeringen gav Brottsförebyggande rådet (BRÅ), och som avsåg att utveckla arbetet med bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet, ingick att inventera kunskapsläget på området och att kartlägga i vilken utsträckning bebyggelseinriktade åtgärder i det syftet bedrivs i Sverige.

Som ett underlag för att kunna besvara dessa frågor, genomfördes en enkätundersökning som riktades till samtliga stadsbyggnadskontor eller motsvarande i landet. Av 289 enkäter som skickades ut, besvarades 190, dvs. andelen svarande var 66 procent. Vilka anledningarna var till att enkäten inte besvarades har inte undersökts närmare. En översiktlig analys visar dock att bortfallet är något högre bland landsbygds- och glesbygdskommuner. Möjligen kan ett av skälen till bortfallet var att enkäten mot bakgrund av den relativt låga brottsnivån och bebyggelsestrukturen i dessa kommuner, inte upplevs som lika aktuell, som i medelstora och större kommuner. Några av de kommentarer som givits i enkäten tyder på det.

Enkätsvaren kan således inte uppfattas som representativa för samtliga stadsbyggnadskontor i landet. Resultaten ger dock en bild som tillsammans med annan information kan ligga till grund för olika slutsatser om kunskapsläget och aktiviteter i landet. I det följande redovisas svaren med korta kommentarer och tolkningar.

KUNSKAPSLÄGET I LANDET

En mycket konservativ tolkning av enkätresultaten är att en tredjedel av stadsbyggnadskontoren (eller motsvarande) i landets kommuner, har tagit del av den rapport om bebyggelseplanering och förebyggande av brott, som Boverket publicerade år 1998, eller av annat svenskt kunskapsmaterial. Den tolkningen bygger på att ingen av dem som inte besvarat enkäten, har tagit del av rapporten, vilket är ett antagande som knappast är särskilt troligt. Andelen som tagit del av rapporten, eller av annat liknande material, är med all sannolikhet högre än så.

Tabell 1. Svar på frågan: Har ni tagit del av Boverkets rapport Brott, bebyggelse och planering eller annat svenskt kunskapsmaterial av sådant slag? Procent, n=289.

Ja	32,5
Nej	32,2
Ej svarat/bortfall	35,3

BEHOVET AV YTTERLIGARE KOMPETENSUTVECKLING

I enkäten ställdes också frågor om behovet av ytterligare kunskap – till exempel i form av skriftligt material eller utbildning – om bebyggelseplanering i brottsförebyggande syfte, och vilka aktörer man ansåg skulle ha sådant behov. De aktörer som de svarande pekar ut som de som har störst behov av kompetensutveckling, var politiska beslutsfattare (närmare 80 % av de svarande menade att den gruppen var i behov av ytterligare kunskap). Andra grupper som nämndes var stadsbyggnadskontor eller motsvarande (77 %), bostadsföretag (72 %) och planerare av parker och liknande (68 %). En betydligt lägre andel uppgav att polisen var en aktör som var i behov av ytterligare kunskap (39 %). Det senare resultatet har av utredningen tolkats som att stadsbyggnadskontoren har uppfattningen att polisen i relativt stor utsträckning har den kunskap som är relevant för de polisiärt relevanta uppgifterna beträffande byggplanering för att förebygga brott. Behovet av kompetensutvecklande skrifter och utbildning finns snarare hos andra aktörer, dvs. hos planerare och beslutsfattare.

TILLÄMPAS IDÉER/KUNSKAP KRING BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER?

På frågan om respondenterna i praktiken tillämpat kunskaper kring bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten, svarade en dryg fjärdedel av samtliga 289 i målgruppen, att de någon gång gjort så och nästan 40 procent att de inte tillämpat sådan kunskap. Igen: Hur bortfallet fördelar sig är okänt.

Tabell 2. Andel som i praktiken tillämpat idéer/kunskap kring bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten. Procent, n=289.

Ja, en gång	4,4
Ja, flera gånger	22,1
Nej	38,4
Ej svarat/bortfall	35,1

På följdfrågan om inom vilka områden sådana bebyggelseinriktade åtgärder vidtagits, visade det sig att de flesta åtgärder kunde hänföras till tätorternas centrumområden och till bostadsområden med övervägande flerfamiljshus. Även åtgärder i park- och rekreationsområden uppgavs som vanligt förekommande, medan åtgärder inom kontors- och industriområden samt inom kollektivtrafiken sällan nämndes i svaren.

Erfarenheterna bland dem som uppgav att de vidtagit bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten, var delade. Nästan hälften svarade att de hade positiva erfarenheter och den andra

hälften besvarade frågan med att de inte visste. Endast ett fåtal uppgav att de hade negativa erfarenheter. Den tillsynes splittrade bilden kan sannolikt åtminstone delvis förklaras med att åtgärderna i många fall inte följts upp och/eller utvärderats. På frågan om på vilket sätt erfarenheterna varit negativa uppgavs bland annat att begränsad ekonomi och bristande kunskap och förståelse för det bebyggelseinriktade perspektivet satt hinder i vägen. De som haft positiva erfarenheter pekade oftast på att åtgärderna ökat tryggheten och trivseln i de aktuella områdena samt att åtgärderna engagerat flera olika aktörer och allmänheten.

POLICYUTTALANDEN I KOMMUNERNAS ÖVERSIKTPLANER?

Boverket konstaterade i sin rapport från år 1998, Brott, bebyggelse och planering, att det var få kommuner som i sina kommunomfattande översiktsplaner hade tagit upp frågan om den fysiska miljöns utformning i förhållande till brottsligheten. I enkäten ställdes en fråga om just detta, och av svaren att döma tycks sådana uttalanden även i dag vara sällan förekommande. Cirka 12 procent av målgruppen uppger att sådana policyuttalanden finns och 50 procent svarar att de inte finns.

Tabell 3. Finns policyuttalanden om brottsförebyggande aspekter på fysisk planering och byggande i kommunens översiktsplan? Procent, n=289.

Ja	11,7
Nej	50,0
Vet ej	2,4
Bortfall	35,9

AKTÖRER SOM DELTAR I SAMARBETE KRING BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER

Även fast det relativt stora bortfallet innebär att svaren inte kan generaliseras till landets samtliga stadsbyggnadskontor eller motsvarande, går det att utläsa vissa övergripande mönster i svaren. Ett sådant rör vilka aktörer i kommunerna som deltar i samarbetet kring frågor om bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten.

Inte särskilt förvånande är det gruppen ”fysiska planerare” som framför allt är inblandad i samarbetet om byggplanering för att förebygga brott, följd av gruppen ”politiska beslutsfattare”. Mellan 55 och 65 procent av dem som besvarat enkäten uppger att dessa grupper är inblandade. Därefter kommer ”ansvariga för parker, fritid och kultur”, ”trafikplanerare” och ”polis”, som cirka 40 procent uppger vara samarbetsaktörer i sådana frågor. ”Lokala brottsförebyggande råd” nämns av en dryg tredjedel av dem som besvarat frågan, vilket är en lika hög andel som uppger att bostadsföretag är en sådan aktör.

TILLTRON TILL BEBYGGELSEINRIKTADE ÅTGÄRDER

Respondenterna ombads också ta ställning till vilka brottstyper med mera som de ansåg kunna påverkas genom bebyggelseinriktade åtgärder. I tabellen nedan (tabell 4) redovisas svarsfördelningen där även de som ej besvarat frågan ingår. Bortfallsandelen inkluderar såväl dem som ej besvarat enkäten som dem som i övrigt inte besvarat frågan.

Det mönster som framstår som mycket tydligt, är att tron på bebyggelseinriktade åtgärders möjligheter att påverka trygghetsupplevelsen är förhållandevis stor. Nästan samtliga av dem som besvarat enkäten uppger att det finns mycket stora eller ganska stora möjligheter att påverka den upplevda tryggheten med insatser i den fysiska miljön. Majoriteten av de svarande pekar ut misshandel utomhus, brott mot bilar och skadegörelse, till exempel klotter, som brottstyper som i ganska stor utsträckning skulle kunna påverkas med sådana insatser.

Av de brottstyper som ingick i frågan är butiksstöld den som minst antal svarande har pekat ut som något som är möjligt att påverka genom åtgärder i den byggda miljön.

Tabell 4. Utsträckningen i vilken bebyggelseinriktade åtgärder kan påverka tryggheten och brottsligheten. Procent, n=289.

	Mycket stor	Ganska stor	Ganska liten	Mycket liten	Ej/bortfall
Upplevelsen av trygghet?	20,0	38,0	3,4	0,7	37,9
Brottslighet i stort?	2,0	16,9	26,9	13,1	41,6
Misshandel, utomhus?	4,8	30,7	17,6	6,5	40,4
Sexualbrott, utomhus?	5,8	30,4	18,3	5,1	40,4
Rån?	4,1	26,9	20,0	7,9	41,1
Stöld/snatteri i butik?	2,7	16,2	23,1	13,1	44,0
Brott mot bilar/MC?	4,1	33,9	15,2	5,8	41,0
Cykelstöld?	3,8	25,6	21,1	9,3	40,2
Bostadsinbrott?	4,1	29,0	20,0	5,1	41,8
Källar- och vindsinbrott	4,8	22,8	21,4	8,6	42,4
Skadegörelse, till exempel klotter?	6,5	28,0	17,3	7,2	41,0

CERTIFIERING I SVERIGE?

I uppdraget till BRÅ ingick att närmare studera för- och nackdelar med att tillämpa ett certifieringssystem i Sverige, liknande det som finns i några andra länder. I enkäten ställdes en fråga om detta var en lämplig väg att gå. Av svaren att döma är intresset av ett sådant system förhållandevis begränsat. Majoriteten av dem som besvarat enkäten tog inte ställning utan svarade ”vet ej” på frågan. En något större andel ställde sig positiva till att tillämpa ett certifieringssystem än andelen som var negativt inställda.

Tabell 5. Bedömning av lämpligheten att tillämpa ett certifieringssystem, enligt utländsk förebild, i Sverige. Procent, n=289.

Ja	25,8
Nej	18,9
Vet ej	53,7
Bortfall	1,6

På följdfrågan om vilken aktör som vore mest lämplig att ta ansvar för ett certifieringssystem på lokal nivå, var det vanligast förekommande svaret "det lokala brottsförebyggande rådet". Detta var ett dubbelt så vanligt svar som "polisen" och fem gånger vanligare än "stadsbyggnadskontor eller motsvarande".

Bilaga 2. Sammanfattning av Boverkets rapport Brott, bebyggelse och planering

INLEDNING

Som ett led i det nationella brottsförebyggande programmet "Allas vårt ansvar" (Ds 1996:59) gav regeringen Boverket i uppdrag att bland annat inventera den kunskap som fanns om hur bebyggelseplanering och utformning av enskilda byggnader påverkar brottsligheten. Boverket avrapporterade i september år 1998 uppdraget till regeringen genom att överlämna rapporten Brott, bebyggelse och planering.

SAMMANFATTNING

När nya urbana miljöer planeras, utformas och bebyggs eller när det sker fysiska förändringar i redan befintliga miljöer, skapas också nya sociala förutsättningar. Det finns en omedelbar koppling mellan det som fysiskt gestaltas och det sociala resultatet. Kanske skapar vi förutsättningar för brott därför att vi inte på ett medvetet sätt har vägt in brottsförebyggande aspekter som viktiga komponenter i planeringen och gestaltningen av bebyggelsemiljöer.

Om det ska gå att förutse de konsekvenser som stadsplanering kan ha för brottslig verksamhet, måste det finnas god kunskap om kriminalitetens natur och hur den kan påverkas av fysisk planering. Det är angeläget att dessa kunskaper och ett brottsförebyggande perspektiv finns med i all samhällsplanering.

Allt oftare hävdas att frågor om trygghet och säkerhet i staden borde ha en given plats i samhällsplaneringen. En trygg och säker stad är emellertid inget entydigt begrepp. Strategier för att skapa trygga städer kan lätt hamna i konflikt med andra strategier som syftar till exempelvis en trivsamt stad eller en intressant stad. Det är angeläget att olika syften med städernas utveckling ställs mot varandra och diskuteras inom ramen för en samordnad planering för en hållbar stadsutveckling och ett gott vardagsliv.

SOCIAL VÄLFÄRD OCH BEBYGGELSEINRIKTADE HINDER MOT BROTT

Bra bostäder och livsmiljöer har, vid sidan av allmänt goda uppväxtvillkor för barnen, varit viktiga inslag i den generella välfärdspolitik som präglar svensk samhällsplanering. Denna politik har också haft brottspreventiva syften. Enligt ett traditionellt nordiskt synsätt är socialisation den mest verksamma faktorn för att förebygga brott. Det handlar om hur man i familjen, på dagis och i skolan lyckas överföra gemensamma normer till barn och ungdomar.

Det finns all anledning att bygga vidare på denna nordiska tradition med en samhällsplanering som för fram sociala mål. Utgångspunkten för ett långsiktigt och uthålligt brottsförebyggande arbete bör därför vara att minska orättvisorna i samhället, skapa jämlika och jämställda levnadsvillkor, ge barn och ungdomar en god uppväxtmiljö och se till så att alla har meningsfull sysselsättning. Detta grundläggande synsätt fördjupas och

förstärks om det kombineras med brottsförebyggande åtgärder som är bebyggelseinriktade.

Enligt den uppfattning som förs fram i denna rapport är det nödvändigt att ta med brottslingens motiv för att begå brott och de förhållanden som i sin tur skapar motiven när bebyggelseinriktade åtgärder diskuteras. Rapporten uppehåller sig därför vid sådana hinder mot brott som är såväl förövarinriktade som miljöinriktade. Den tar upp en mycket komplex fråga som kan uttryckas skenbart enkelt: påverkar bebyggelsen brottsligheten? Finns det något samband mellan å ena sidan hur husen och mellanrummen mellan husen ser ut och används och å andra sidan hur många, eller vilka typer av brott, som begås? Kan man genom att ge bebyggelsen en bestämd form och ett bestämt innehåll förebygga brott?

PLATSANALYS OCH KUNSKAPSUPPBYGGNAD

En slutsats är att det inte finns någon standardlösning när det gäller att minska brottsligheten eller rädslan för brott. Brottslighetens omfattning och karaktär liksom rädsla, otrygghet och sociala problem kan ha stora lokala variationer. En del bostadsområden är mer utsatta än andra och vissa butiker råkar oftare ut för rån och snatterier. På en del parkeringsplatser är bilstölder och bilinbrott vanligare än på andra medan vissa byggnader och miljöer är mer utsatta för skadegörelse. Detta gör det svårt att skapa en generell mall för det brottsförebyggande arbetet. Varje plats kräver sin egen analys av problemen i förhållande till det fysiska rummet och typen av brottslighet. Det behövs "på-platsen-lösningar" för att bemästra specifika brottsproblem.

Det är viktigt att genom en analys av platsen och genom kunskapsuppbyggnad noga ringa in problemen i det aktuella området och sedan arbeta metodiskt med såväl sociala som situationella åtgärder. Detta gäller både stadsmiljöer och bostadsområden. Nyckeln till framgång är att kartläggnings- och målformuleringsarbetet görs i samarbete med dem som är berörda; medborgare, det lokala föreningslivet och företrädare för offentlig och kommersiell verksamhet i det aktuella området.

SAMVERKAN

För att undvika insatser av projektkaraktär, som ofta har en begränsad livslängd, är det nödvändigt att betrakta brottsförebyggande insatser som en del av ett bredare lokalt utvecklingsarbete. Ett arbete som syftar till att åstadkomma långsiktigt hållbara förbättringar. Ett annat skäl till att inte göra det brottsförebyggande arbetet till en specifik fråga är att risken då blir mindre för att olika åtgärder inom ett område motverkar varandra. Om arbetet för att utveckla ett område och minska brott ska få långsiktigt bra resultat är det därför viktigt med samverkan mellan flera parter.

Polisen är en viktig samverkanspart som kan bidra med kunskaper om den aktuella brottsituationen och olika typer av brottsförebyggande åtgärder. Polisens företrädare bör ansvara för att medborgare och övriga som ingår i det lokala arbetet får nödvändiga kunskaper om olika teorier om brott och brottsprevention.

Bostadsföretagen är andra viktiga samverkansparter som har kunskaper om de problem som kan finnas i ett område. De kan bidra till det brottsförebyggande arbetet genom en decentraliserad organisation för sin förvaltning. Därmed blir de mer åtkomliga för de boende samtidigt som beslutsvägarna blir kortare och inflytandet kan öka. När fastighetsskötare och värddar blir mer närvarande och synliga i bostadsområdet kan det också ha en brottsförebyggande funktion genom att ansvarsförhållandena blir tydliga. Mycket talar för att det gamla portvaktssystemet borde återuppstå i någon form. Det fyllde oftast en viktig social kontrollfunktion, inte minst i förhållande till de yngre invånarna.

Bostadsföretagen har stora möjligheter att i samverkan med de boende, kommunen och polisen åstadkomma hinder mot brott genom att öka den sociala kontrollen. Ett sätt är att stödja de boendes initiativ till aktiviteter som skapar gemenskap. Ett annat sätt att skapa sociala hinder mot brott är att styra sammansättningen av de boende. Eftersom vi genom statistiken vet vilka som kan betraktas som "riskgrupper" är det möjligt att genom bostadsförmedling undvika att personer som tillhör dessa grupper koncentreras till vissa områden. Även vid beslut om typen av upplåtelseformer kan bostadsföretaget föra in brottsförebyggande aspekter.

Bostadsföretagen kan också skapa symboliska hinder mot brott genom att vårda miljön, fräscha upp sina hus och gårdar och på så sätt ge signaler om att det finns en ägare, någon som tar ansvar och bryr sig om boendemiljön. Skötsel och underhåll är en av de viktigaste uppgifterna för bostadsföretagen i det brottsförebyggande arbetet. Det är också viktigt att det klart framgår vad som är privat och vad som är offentligt i bostadsområdet. Gårdarnas tillhörighet till husen kan exempelvis markeras med portaler och andra symboliska gränser mellan det offentliga och det privata.

Ett samarbete mellan de boende, kommunen och polisen kan också leda fram till förbättringsåtgärder som syftar till att göra det svårare för tjuven att komma åt sitt brottsobjekt. Sådana fysiska hinder mot brott kan vara att förbättra belysningen på gårdar, i portar och trapphus. Det kan vara fråga om att byta till bättre material eller att erbjuda inbrottspaket till de boende. Lås, galler och brytskydd tillhör denna typ av fysiska hinder mot brott. Ibland kan det bli nödvändigt med omfattande fysiska förändringar av ombyggnadskaraktär som att dela in parkeringsplatserna i mindre enheter eller placera tvättstugorna i gatuplanet. Det kan bli fråga om att bygga om loftgångshus, att reducera antalet våningar eller bygga om för att generellt öka attraktiviteten.

Kommunen har en särskilt viktig roll i det brottsförebyggande arbetet. Det är kommunen som förfogar över de instrument inom den fysiska planeringen som kan användas för att stödja och genomföra lokala utvecklingsprogram som innehåller brottsförebyggande aspekter. Därför är kommunens politiker och planerare viktiga personer i förebyggandet av brott.

POLICYBESLUT I ÖVERSIKTSPLANEN

För att de brottsförebyggande aspekterna ska komma till uttryck i den fysiska planeringen och byggandet är det lämpligt att kommunerna gör policyuttalanden i sina översiktsplaner. Der kan gälla vilken typ av bebyggelseinriktad brottsförebyggande verksamhet som kan bli aktuell. Det kan också finnas anledning att ta ställning till i vilken typ av planer och beslut som dessa aspekter ska beaktas.

Eftersom avsikten med principiella ställningstaganden i översiktsplanen är att de ska bli vägledande för senare beslut, eller mer detaljerade planer, kan de bidra till att enskilda beslut inte motverkar varandra. Det kan vara fråga om åtgärder som den enskilde butiksägaren, bostadsförvaltaren eller byggherren vidtar eller sådana beslut i detaljplaner eller bygglov som kommunen fattar och som motverkar en långsiktig strategi för att minska brottsligheten.

De principiella ställningstagandena i översiktsplanen kan innehålla idéer om hur stadens struktur bör utvecklas för att motverka brott och idéer om hur bebyggelsemiljön bör blanda bostäder, arbetsplatser och handel för att skapa befolkade platser en så stor del av dygnet som möjligt. Det är särskilt angeläget att behandla stadskärnans utveckling för att åstadkomma befolkade och livfulla centrum.

Här kan anges ambitioner som att

- skapa fler bostäder
- ordna fler mötesplatser
- ge mindre plats för bilar och mer plats för människor
- skapa förutsättningar för studentliv i centrum
- ordna handeln längs stadens gator och torg istället för koncentration till butikskomplex som ligger inomhus
- skapa överskådlighet och synlighet
- undvika en stadsmiljö med galler och jalousier

Översiktsplanen kan också innehålla uppmaningar om att senare beslut ska rikta uppmärksamhet mot platser som är särskilt utsatta för brott som restauranger, nöjesplatser, och kommunikationsstråk (hållplatser, stationer, gång- och cykelvägar, tunnlar, broar etc.) Det är också möjligt att i översiktsplanen peka på betydelsen av att arbetsplatser och allmänna platser, som gator och parker, utformas med tanke på trygghet och säkerhet.

DETALJPLAN OCH BYGGLOVPRÖVNING FÖR ATT MOTVERKA BROTT

Vägledande för *detaljplanläggningen* blir de policiuttalanden om brottsförebyggande arbete som kommunen har gjort i den kommunomfattande översiktsplanen och de bebyggelseinriktade hinder mot brott som kan ha tagits upp i *fördjupningar av översiktsplanen*, för mindre områden. Även det utvecklingsprogram som har blivit resultatet av samverkan mellan lokala aktörer kan utgöra ett underlag för programarbetet inför en detaljplan. Detaljplanen blir på detta sätt ett stöd för det lokala utvecklingsarbetet genom att hela eller delar av utvecklingsprogrammet formaliseras i ett kommunalt beslut.

Detaljplanen kan användas för att skapa fysiska miljöer som motverkar brottslighet genom utformning av exempelvis

- allmänna platser som gator, gång- och cykelvägar, kommunikationsstråk, parkeringsplatser, torg och parker
- byggnader (exempelvis byggnadernas skala, antal bostäder med samma entré i byggnaden, antal våningar, byggnadens användning, byggnadens form och färg, byggnadssätt och materialval)
- anläggningar och tomter (exempelvis tomtens storlek och disposition, byggnadernas och lekplatsernas placering på tomten)
- vegetationen, markytans utformning och höjdläge
- stängsel och skyddsanordningar för att motverka störningar från omgivningen.

Kommunen kom, i samband med handläggningen vid *bygglovsprövningen*, ställa krav på byggnadernas placering och gestaltning. Detta mot bakgrund av de policyuttalanden som kan ha angetts i översiktsplanen och den mer detaljerade inriktning på det brottsförebyggande arbetet som kan ha lett till bestämmelser i en detaljplan I planbeskrivningen till detaljplanen kan kommunen ha utvecklat hur exempelvis en byggnad bör orienteras mot andra byggnader och övrig omgivning eller hur entréerna ska placeras. Det kan också gälla parkeringsplatsernas placering och organisation på tomten eller tomtens allmänna disposition. En sådan dialog kan också tas upp vid *byggsamrådet* när det gäller det tekniska utförandet.

UTBILDNING OCH INFORMATION ISTÄLLET FÖR REGLER

Den nuvarande bygglagstiftningen innehåller inga bestämmelser som tar sikte på att åstadkomma bebyggelseinriktade hinder mot brott. Det finns i varje fall inga krav som specifikt syftar till att förhindra brott. Det är naturligtvis möjligt att föra in sådana bestämmelser i plan- och bygglagen, byggnadsverkslagen, förordningar eller föreskrifter. *Utbildning och information* förefaller dock vara en mer naturlig väg att gå om man vill satsa på bebyggelseinriktade hinder mot brott. Det följer en svensk tradition att öka det allmänna kunskapsläget för att därigenom underlätta för medborgare, politiker, planerare, butiksägare, polis, bostadsförvaltare och projektörer att fatta rationella beslut.

Det är angeläget att planerare, byggherrar och bostadsförvaltare får insikt om de långsiktiga ekonomiska fördelar som det innebär att vidta brottsförebyggande åtgärder såväl på allmänna platser som i byggnader och på tomter.

FYSISKA, SYMBOLISKA OCH SOCIALA HINDER MOT BROTT

Som ett hjälpmedel för dem som är involverade i information, utbildning, lokalt utvecklingsarbete och i plan- och byggprocessen kan handböcker och checklistor utarbetas och struktureras i fysiska, symboliska och sociala hinder mot brott.

Ett sådant material kan innehålla kunskaper om *fysiska hinder* mot brott som mekaniska stölskydd av typen lås, larm och belysning.

Det kan innehålla *symboliska hinder* mot brott som skyltning eller andra budskap som signalerar ansvarsförhållanden i bebyggelsemiljön men också skötsel och underhåll.

Materialet kan innehålla kunskaper om sådana sociala hinder mot brott som främjar den informella sociala kontrollen, exempelvis en decentraliserad fastighetsförvaltning eller en ökad överblickbarhet och synlighet. Det kan gälla genom fönsterplacering, placering av källarutrymmen, organisering av parkeringsplatser och lekplatser.

Bilaga 3. Sammanfattning av Stockholmspolisens dokument Bo Tryggt 01

INLEDNING

Polismyndigheten i Stockholms län presenterade i november 2001 skriften *Bo Tryggt 01 Principdiskussioner, råd och förslag till lösningar för en tryggare och säkrare boendemiljö*. Skriften har tagits fram av Forsknings- och utvecklingsenheten vid Polismyndigheten i Stockholms län, Arkitekturskolorna vid KTH i Stockholm och Chalmers i Göteborg samt HSB Bostad AB. Arbetet med att ta fram skriften har pågått under cirka två år och skriften är väl förankrad hos medverkande aktörer. En referensgrupp har också varit kopplad till arbetet med representanter från bland andra Stockholms Fastighetsägareförening, Skanska, JM, NCC, PEAB, Svenska Bostäder, Familjebostäder, Stockholmshem, SABO, Stockholms stadsbyggnadskontor, Kommunförbundet Stockholms län, Hyresgästföreningen Stockholm, ASSA-ABLOY och Dorma direkt. Skriften är också tänkt att vara en vägledning för de lokala brottsförebyggande råden och olika samverkansgrupper mot brott. Stockholmspolisen betraktar skriften som ett pionjärarbete och den uppfattas som ett levande dokument som kommer att behöva utvecklas. Av det skälet framhåller Stockholmspolisen att det är viktigt att skriften prövas i praktiken och att erfarenheterna återförs.

Materialet är sammanställt i en pärm och finns utgiven av Polismyndigheten i Stockholms län, Forsknings- och utvecklingsenheten, 106 75 STOCKHOLM. Materialet finns också tillgängligt på webbplatsen www.police.se. Klicka: Polismyndigheterna i länen/Stockholms län/ Bo Tryggt 01 eller hemfrid.

SKRIFTENS UTFORMNING

Huvudsyftet med Bo Tryggt 01 är att starta en process för att utveckla råd och stöd för projektering av nya bostadsområden såväl som vid ombyggnad. Som tidigare sagts poängteras det att skriften ska uppfattas som ett levande dokument och att den kommer att behöva utvecklas.

De brottsförebyggande åtgärderna som föreslås i skriften eftersträvar:

- stadsdelar med välanvända uterum och trafikstråk under så stor del av dygnet som möjligt
- stadsdelar och byggnader som tydligt visar vad som är till för alla och vad som är enskilt
- bebyggelse och utemiljö med ändamålsenlighet beträffande konstruktiv utformning, materialval och underhåll med avseende på skadegörelse, klotter med mera.

Skriften innehåller en checklista med sammanlagt 165 punkter, som är organiserad efter avsnittsindelningen. Checklistan är tänkt att ge medverkande parter i processen överblick och kontroll över det specifika projektet. Listan är huvudsakligen konstruerad för att användas vid nybyggnad, men kan i tillämpliga delar användas vid översyn och uppföljning av brottsförebyggande åtgärder i befintliga områden.

Skriften inleds med en presentation av teorier och huvudprinciper för brottsförebyggande arbete som inriktas på den byggda miljön (avsnitt 2). Det konstateras att sådan kunskap är viktig för att kunna göra ett effektivt och bra arbete. Det finns också en presentation av arbetssättet (avsnitt 3), om i vilka skeden man kan arbeta brottsförebyggande och vilka som bör medverka. Det betonas hur ett brottsförebyggande tänkande bör komma in tidigt i planeringsprocessen, då avgörande beslut kan tas på översiktlig nivå. Det framhålls vidare att genom att tidigt föra in brottsförebyggande aspekter i planeringen behöver den heller inte komma i konflikt med andra kvaliteter. En punkt i checklistan ställer frågan om en övergripande skriftlig analys och riskbedömningsplan upprättats ur ett trygghets- och säkerhetsperspektiv. Andra punkter handlar om huruvida de boende engagerats i arbetet, om den lokala polisen tillfrågats om existerande kriminalitet och om kartor som visar lägen för brottslighet och otrygghet tagits fram.

Skriften innehåller sedan förslag till hur det brottsförebyggande arbetet kan genomföras i praktiken (avsnitten 4 och 5). De är upplagda så att de går från den stora skalan med diskussioner om upplägg för stadsplaner, ned till den lilla utformningen av enskilda byggnader eller byggelement diskuteras. Enligt skriften är de mer övergripande lösningarna naturligtvis mer allmänt hållna då de i hög grad måste anpassas till det enskilda fallet, medan detaljerade lösningar kunnat göras mer precisa. Punkterna i checklistan ställer bland annat frågor om huruvida det finns en blandning av bostäder, arbetsplatser, service kultur och andra fritidsaktiviteter, om stadsrummen är överblickbara, om det finns en genomtänkt belysningsplan om gångtunnlar är raka och korta och om bebyggelsens betydelse för att etablera sociala enheter beaktats. Ett flertal punkter handlar vidare om den tekniska utformningen av entréparti, trapphus, källare och vindförråd, dörrar, cykelrum och barnvagnsrum samt nyckel- och passerssystem.

Vikten av att inte se det brottsförebyggande arbetet som avslutat i och med att byggprocessen avslutas betonas också (avsnitt 6). Betydelsen av att ett område underhålls väl och på ett förnuftigt sätt är avgörande för hur det kommer att utvecklas. Punkterna i checklistan som hör till detta avsnitt handlar bland annat om huruvida det finns en skriftlig förvaltningsplan på hur trygghets- och säkerhetsfrågor ska hanteras, om fastigheten är välskött och underhållen, om det finns aktiv grannsamverkan och om förvaltare, husvärdar eller fastighetsskötare bor i området.

Slutligen betonas att ett område även under byggnadstiden kan vara utsatt för brott och exempel på åtgärder som kan vidtas för att motverka detta presenteras. Punkter som berörs är exempelvis om verktyg och stölbegärligt material är betryggande inlåst, om vitvaror är planerat att installeras så sent som möjligt innan inflyttning och om automatisk belysning via rörelsedetektorer finns installerat.

Bilaga 4. Hur kommer trygghet och brottsförebyggande aspekter in i reglerna för fysisk planering och byggande?

INLEDNING

I PBL:s portalparagraf står det att bestämmelserna om planläggning av mark och vatten och om byggande bland annat syftar till ”främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer”.¹ I förarbetena skrivs: ”--- Till de grundläggande syftena med lagen hör således bland annat strävanden att motverka segregation i bosättningen som har sin grund i ekonomisk ojämlikhet liksom att främja jämställdheten mellan kvinnor och män. Konkret innebär detta att planläggningen bland annat bör bidra till väl fungerande lokala arbetsmarknader och till att bostadsområden utformas så att olika former av boende kan integreras och kvinnornas deltagande i förvärvsarbetet kan underlättas.---” Planering och byggande ska vidare utgå från demokrati, solidaritet och aktiva medborgare.² En samordning i planläggning mellan bostads-, arbets-, trafik- och fritidsmiljö anges vara särskilt viktiga för att uppnå de goda sociala och jämlika levnadsvillkoren.³ Vi har dock inte i lagstiftningen eller förarbetena kunnat se att det är tydligt uttalat att man ska ta hänsyn till kunskapen om hur man kan förebygga brott genom bebyggelseinriktade åtgärder.

VILKA MYNDIGHETER HAR ANSVARET FÖR ATT DESSA ASPEKTER TAS TILL VARA?

Såvitt vi kan bedöma är det kommunen och staten (= länsstyrelsen) som kan och bör se till att kunskapen om trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder förs in och konkretiseras i planering och byggande. Detta kan till exempel ske genom politiska viljeförklaringar, i planbeskrivningar, vid byggsamråd och när byggnadsnämnden i andra sammanhang informerar. Om någon kan klaga på att så inte har skett är för dagen oklart, likaså när nämnden kan ingripa. Här följer en översiktlig redovisning av plan- och byggprocesserna. Genomgången är inte fullständig och tar inte hänsyn till andra intressen (enskilda och allmänna) än de nu aktuella, som beslutsfattare ska väga in när de bedömer ett ärende.

DEN FYSISKA PLANERINGEN

De grundläggande bestämmelserna om syftet med planläggning av hur mark och vatten ska användas lyfter fram de sociala aspekterna genom att man där talar om ”en från social synpunkt god livsmiljö.”⁴ Detta är ett allmänt intresse som kommunen och staten (länsstyrelsen) ska bevaka. För att detta ska ske på bästa sätt behövs speciellt engagemang och kunskap.

¹ 1 kap. 1 § PBL.

² Prop. 1985/86:1 sid. 459 f.

³ Prop. 1985/86:1 sid. 112.

⁴ Prop. 1994/95:230 sid. 50, 2 kap. 2 § PBL.

Viktigt att notera är att länsstyrelsen har till uppgift att ”verka för att de olika nationella mål som statsmakterna har ställt upp inom olika verksamheter anpassas och fullföljs i den kommunala planeringen.”⁵

”EN FRÅN SOCIAL SYN PUNKT GOD LIVSMILJÖ”

För att förklara hur man kan skapa förutsättningar för en sådan god bostadsmiljö hänvisar departementschefen till de delmål som Socialutredningen⁶ har satt upp. Dessa delmål kan för det mesta genomföras med stöd av PBL och anses viktiga när man planerar nya bostadsområden och sanerar gamla. Varaktiga samarbetsformer mellan de samhällsorgan som berörs av planering betonas också, liksom socialnämndens uppgift att medverka i samhällsplaneringen och främja goda miljöer i kommunen.⁷ Samarbetet i dessa frågor är, enligt vår erfarenhet, inte så väl utvecklat i många kommuner, ofta på grund av bristande resurser.

Socialutredningen framhåller att det är viktigt att de som företräder socialtjänsten verkar för följande delmål när de arbetar med planeringsfrågor:

- en allsidig och sammansatt social struktur
- en planering av närmiljön som främjar kontakt och gemenskap
- möjligheter till differentierade kultur- och fritidsaktiviteter för alla
- ett tillräckligt och väl lokaliserat utbud av social service
- en lokalisering av lämpliga arbetsplatser och andra verksamheter som bidrar till att ge bostadsområdena ett mångsidigt socialt liv
- väl utbyggda kollektiva resmöjligheter som tillgodoser även de handikappades behov
- ett bostadsutbud som tillgodoser också speciella sociala bostadsbehov i icke segregerade former
- offentliga platser och byggnader så utformade att de blir tillgängliga för alla
- differentierade sysselsättnings- och utbildningsmöjligheter för grupper med behov av särskilda insatser
- en aktiv konsumentverksamhet med inriktning i första hand på att stödja resurssvaga grupper.

ALLMÄNT OM ÖVERSIKTSPLANEN

En översiktsplan beskriver hur det är tänkt att mark- och vattenområden ska användas i kommunen och hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Det ska finnas en aktuell plan som avser hela kommunen. För delar av kommunen kan kommunen dessutom arbeta fram fördjupningar av översiktsplanen. Planen är vägledande för beslut om mark- och vattenanvändningen men är inte bindande.⁸

⁵ Prop. 1994/95:230 sid. 51, 61, 64.

⁶ SOU 1974:39 och SOU 1977:40 (slutbetänkande).

⁷ Prop. 1985/86:1 sid. 112 f. och socialtjänstlagen (2001:453) 3 kap. 1 §.

⁸ 1 kap. 3 § första stycket PBL.

Översiktsplanen bör tydligt redovisa kommunens inställning till allmänna intressen för att kunna ge vägledning för efterföljande beslut enligt bland annat PBL. En beskrivning av kommunens inställning inte minst när det gäller sociala frågor är en möjlighet att ta tillvara. En kommunal plan för hur det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet på olika sätt ska bedrivas kan enligt vår mening vara ett mycket värdefullt underlag för översiktsplanen.⁹ I översiktsplanen redovisar kommunen sålunda sin inställning i olika frågor i stora drag. Det är ett lagkrav att man utan svårighet ska kunna utläsa planens innebörd och konsekvenser.¹⁰ Här kan sambanden mellan de olika allmänna intressena beskrivas och analyseras noggrant, inte minst när det gäller bebyggelseutvecklingen och sociala frågor.¹¹

ALLMÄNT OM DETALJPLANER OCH OMRÅDESBESTÄMMELSER

En bindande reglering av hur marken ska användas och bebyggelse görs genom detaljplaner och områdesbestämmelser.¹² Genom bestämmelser i detaljplan och områdesbestämmelser kan också utformning och placering av byggnader och utformning av allmänna platser bestämmas.¹³

Oavsett om det gäller detaljplan eller områdesbestämmelser ska handlingarna vara så utformade, att det tydligt går att se hur miljön regleras.¹⁴ Det är emellertid viktigt att en detaljplan inte görs mer detaljerad än som behövs för planens syfte.¹⁵

DE OLIKA SKEDENA I PLANERINGSPROCESSEN

PROGRAM- OCH SAMRÅDSSKEDENA I PLANERINGEN

En detaljplan ska utom i undantagsfall grundas på ett program i vilket utgångspunkterna och målet för planen anges.¹⁶ Ett program för detaljplaner kan behandla även tryggheten och de brottsförebyggande aspekterna. Här har kommunens socialnämnd och brottsförebyggande grupp en viktig roll liksom under det samrådsskede som ska följa. Samråd ska också ske när en översiktsplan arbetas fram.¹⁷ Samrådets syfte är att ”förbättra beslutsunderlaget, ge möjlighet till insyn och påverkan.”¹⁸ Länsstyrelsen har en viktig roll under samrådet. Den ska ta till vara och samordna statens intressen bland annat genom att under samrådet i arbetet med översiktsplaner ”tillhandahålla underlag för kommunens bedömningar och ge råd i fråga om sådana allmänna intressen enligt 2 kap. --- som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden ---”.¹⁹ Under samrådet i arbetet med detaljplaner och områdesbestämmelser ska länsstyrelsen också bevaka

⁹ 4 kap. 8 § PBL.

¹⁰ 4 kap. 1 § sista stycket PBL.

¹¹ Prop. 1994/95:230 sid. 61.

¹² 1 kap. 3 § andra och tredje stycket PBL.

¹³ 5 kap. 3 § sista stycket, 7 § första stycket 4 och 6 samt 16 § 4 och 5 PBL.

¹⁴ 5 kap. 9 § sista stycket och 17 § första stycket PBL.

¹⁵ 5 kap. 7 § sista stycket PBL.

¹⁶ 5 kap. 18 § första stycket, se också 28 § första stycket PBL.

¹⁷ 4 kap. 3 § PBL.

¹⁸ 4 kap. 4 § och 5 kap. 21 § jfr. med 33 § PBL.

¹⁹ 4 kap. 5 § PBL.

statens intressen och ge råd om tillämpningen av 2 och 3 kap. PBL.²⁰ Resultatet av samrådet ska kommunen redovisa i en samrådsredogörelse och i den också redovisa eventuella förslag med anledning av de synpunkter som förts fram.²¹ En redovisning av vad som bestäms och varför ska fogas till förslaget till detaljplan och områdesbestämmelser.²² Här kan kommunen enligt vår mening redogöra för hur brottsförebyggande hänsyn har tagits.

UTSTÄLLNING OCH UTLÅTANDE

Förslaget till översiktsplan och detaljplan med tillhörande handlingar ska ställas ut (ej vid enkelt planförfarande)²³ under minst två månader resp. minst tre veckor.²⁴ Samrådsredogörelsen ska följa med planförslaget under utställningstiden och den som vill lämna synpunkter ska göra det skriftligen under utställningstiden.²⁵

När utställningstiden är slut ska kommunen i ett utlåtande ställa samman de synpunkter som har kommit in och redovisa sina förslag med anledning av dem. Detta utlåtande ska läggas till handlingarna i ärendet.²⁶

BESLUT ATT ANTA PLANER OCH OMRÅDESBESTÄMMELSER

Kommunfullmäktige antar översiktsplaner, fördjupningar av översiktsplanen och ändringar av dessa. Detsamma gäller detaljplaner och områdesbestämmelser som är av ”principiell beskaffenhet eller i övrigt av större vikt”. Andra detaljplaner och områdesbestämmelser kan på fullmäktiges uppdrag antas av kommunstyrelsen eller byggnadsnämnden.²⁷

BYGGANDET

I alla ärenden enligt PBL ska man tänka på att främja den från social synpunkt goda livsmiljön²⁸ som tidigare beskrivits i avsnittet om fysisk planering i denna bilaga.

ALLMÄNT OM BYGGLOV, KONTROLL OCH TILLSYN

Sedan juli 1995 har ett nytt system för bygglov, kontroll och tillsyn av byggandet gällt i Sverige. Bygglovsprövningen ska inte längre omfatta en förhandsprövning av att de tekniska egenskapskraven på byggnader och andra anläggningar kan antas bli uppfyllda. Bedömningen har delats upp i en tillståndsprövning och en efterföljande fristående kontroll avseende de tekniska kraven. Ett nytt system för kontroll avseende de tekniska egenskaperna har införts.

ALLMÄNT OM BYGGNADSNÄMNDENS ROLL I BYGGPROCESSEN

²⁰ 5 kap. 22 § PBL.

²¹ 4 kap. 4 § och 5 kap. 21 § jfr. med 33 § PBL.

²² 5 kap. 10 och 17 §§ PBL.

²³ 5 kap. 28 § PBL.

²⁴ 4 kap. 6 och 8 §§ resp. 5 kap. 23 och 26 §§ PBL.

²⁵ 4 kap. 6 och 8 §§, 5 kap. 23 och 26 §§ PBL.

²⁶ 4 kap. 10 § och 5 kap. 27 § PBL.

²⁷ 4 kap. 11 § och 5 kap. 29 § jfr 32 och 33 § PBL.

²⁸ 2 kap. 2 § PBL.

Byggnadsnämndens roll har renodlats till att avse rådgivning, samråd och tillsyn.²⁹ För att underlätta för byggherren att ta sitt ansvar och för byggnadsnämnden att utföra tillsyn på ett rationellt sätt finns ett system med byggnadsnämndens kvalitetsansvarig, byggsamråd, kontrollplan och slutbevis. I sin rådgivande verksamhet och vid samråden kan nämnden givetvis ta upp frågan om trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder.³⁰ Nämnden har möjlighet att ingripa och besluta om olika påföljder om någon har brutit mot bestämmelserna i PBL eller BVL med förordningar eller inte har följt beslut eller regler som har beslutats med stöd av den lagstiftningen.³¹

BYGGLOV – PRÖVNING AV LOKALISERING OCH YTTRE UTFORMNING

Bygglovsprövningen avser enbart en prövning av lokaliseringen av en byggnad eller anläggning samt utformningen av byggnad eller tomt, det vill säga främst sådana krav som avser den närmare placeringen, gestaltningen och anordningar i yttre hänseende.³² I det sammanhanget kan byggnadsnämnden lyfta fram tryggheten och de brottsförebyggande aspekterna och diskutera dem med byggherren. Om det skulle vara en avslagsgrund att dessa inte beaktas är enligt vår mening ytterst tveksamt. Finns det en detaljplan för området med vissa bestämmelser om placering, utformning etc. ska de givetvis följas.

KRAV PÅ TEKNISKA EGENSKAPER

I främst BVL, BVF, BBR, BKR och BÄR anges och preciseras vilka tekniska egenskapskrav som samhället anser att ett byggnadsverk (byggnader och andra anläggningar) ska eller bör uppfylla vid nybyggnad och ändringsåtgärder. Där anges vidare att byggnadsverk ska underhållas så att dessa egenskaper i huvudsak bevaras. Prövningen av ett byggnadsverks tekniska egenskaper ingår inte i bygglovsprövningen.³³ Det är byggherren som gentemot samhället fullt ut ansvarar för att de tekniska egenskapskraven uppfylls.³⁴ Bland de tekniska egenskaper en byggnad ska ha nämns inget om trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder. Därför har Boverket ingen rätt att skriva föreskrifter om sådant. Genom BVL och BVF infördes EU:s byggproduktdirektiv³⁵ i svensk lagstiftning.

Hälsobegreppet i den lagstiftningen innebär till exempel att brukarna av ett byggnadsverk ska skyddas mot utsläpp av giftiga gas och mot farlig strålning. Säkerhet vid användning betyder att man inte ska behöva halka, snubbla eller bränna sig när man använder byggnadsverket. Regler som finns för att tillgodose dessa krav, till exempel om belysning, kan givetvis uppfylla även de syften det är frågan om i denna rapport.

²⁹ 2 kap. 2 § PBL.

³⁰ 9, 10 och 11 kap. PBL.

³¹ 11 kap. 1 § PBL.

³² 8 kap. PBL.

³³ 8 kap. 11, 12 och 14 §§ PBL.

³⁴ 9 kap. 1 § PBL.

³⁵ The Construction Products Directive 89/106/EEC (CPD)

TOMTER, ALLMÄNNA PLATSER M.M.

Risken för olycksfall ska begränsas på tomter som tas i anspråk för bebyggelse.³⁶ Detsamma gäller, fast i skäligen utsträckning, för allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader.³⁷

FÖRVALTNINGEN

Det finns inga bestämmelser om förvaltningen av den byggda miljön och byggnaderna som är direkt kopplade till trygghet och brottsförebyggande åtgärder.

Följande gäller allmänt:

- Alla tomter ska hållas i vårdat skick och skötas så att bland annat risken för olycksfall begränsas.³⁸ Detsamma gäller också i viss mån för allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader.³⁹ De tekniska egenskaper som samhället kräver ska finnas hos ett byggnadsverk ska underhållas och säkerhetsanordningar ska hållas i stand.⁴⁰

Huvudregeln är att det är byggnadens ägare som ska ansvara för detta, men även andra kan ställas till svars av byggnadsnämnden om underhållet inte sköts.⁴¹

FÖRKORTNINGAR

PBL – plan- och bygglagen (1987:10)

BVL – lag om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m. (1994:847)

BVF – förordning (1994:1215) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m.

BBR – Boverkets byggregler (BFS 1993:38) med ändringar t.o.m. BFS 2000:22

BKR – Boverkets konstruktionsregler (BFS 1993:39) med ändringar t.o.m. BFS 1999:46

BÄR – Boverkets allmänna råd om ändring av byggnad (Allmänna råd 1996:4 ändrad genom 1999:1)

LITTERATUR

Regeringens proposition 1985/86:1 *Ny plan- och bygglag*.

Regeringens proposition 1994/95:230 *Kommunal översiktsplanering enligt plan- och bygglagen, m.m.*

Brott, bebyggelse och planering (Boverket 1998), ISBN 91-7147-474-9

Boken om Översiktsplan, del I – IV (Boverket 1996), ISBN 91-7147-250-9, 91-7147-251-7, 91-7147-258-4, 91-7147-259-2.

Boken om detaljplan och områdesbestämmelser, Allmänna råd, 1996:1 ändrade genom 2002:1 (Boverket, revidering 2002), ISBN 91-7147-699-7

³⁶ 3 kap. 15 § första stycket 5 punkten PBL.

³⁷ 3 kap. 18 § PBL.

³⁸ 3 kap. 17 § första stycket PBL.

³⁹ 3 kap. 18 § PBL.

⁴⁰ 2 § sista stycket BVL.

⁴¹ 10 kap. 15 och 18 §§ PBL.

Boken om MKB för detaljplan (Boverket 2000), ISBN 91-7147-611-3
Boken om lov, tillsyn och kontroll, Allmänna råd, 1995:3 (Boverket,
reviderad 1998), ISBN 91-7147-439-0

Bilaga 5. Exempel på pågående arbete i kommuner

FYSISK PLANERING

I den kommunala fysiska planeringen har alltid funnits en ambition att åstadkomma en god livsmiljö för kommunens invånare. Många gånger har denna ambition varit så självklar för arkitekter, planerare och politiker att den inte tydligt uttalats utan funnits där men varit mer eller mindre underförstådd. Man har talat om hur man ekonomiskt och tekniskt, på senare år även ekologiskt, ska uppnå det goda samhället. Men det yttersta och gemensamma målet med planeringen och alla åtgärder som föreslås; den goda livsmiljön för kommunens invånare, finns underförstådd utan att man alltid redogjort för den.

På senare tid har detta uppmärksammats och människan sätts på ett tydligt sätt i fokus för planeringen. Sociala och kulturella förutsättningar och konsekvenser belyses allt oftare. De pågående arbetena i Helsingborg och Göteborg kan illustrera detta. Det rör sig i stor utsträckning om arbetet med nya översiktsplaner, men även om detaljplaner och andra planer som drar i samma riktning.

GÖTEBORG

MÅNGA DRAR I SAMMA RIKTNING

Göteborg är ett intressant exempel på en kommun som samtidigt arbetar på många fronter för att förverkliga visionen om den goda staden, det vill säga den som är öppen, tillgänglig, trivsamt och trygg. Flera av de pågående arbetena i Göteborg innehåller mer eller mindre direkt trygghetsskapande och brottsförebyggande aspekter. Ofta handlar det om ett helt spektrum av olika åtgärder som samverkar i till exempel ett förnyelsearbete av en stadsdel. Bebyggelseinriktade åtgärder för att öka trygghet och minska brott är många gånger en viktig del i detta arbete.

Pågående arbeten som innehåller bebyggelseinriktade brottsförebyggande aspekter:

- Fysisk planering – ÖP99
- Tryggare och Mänskligare Göteborg
- Folkhälsoarbetet
- Valfärdsbokslut
- Trygg, vacker stad 2001

FYSISK PLANERING

Den fysiska planeringen i Göteborg har de senaste åren alltmer uppmärksammat möjligheten att med fysiska åtgärder öka tryggheten och minska möjligheten till brott. Redan i samband med arbetet med Boverkets rapport Brott, bebyggelse och planering, 1998, redovisade stadsbyggnadskontoret i Göteborg tankegångar i denna riktning. Nu, fyra år senare, har de brottsförebyggande och trygghetsskapande aspekterna utvecklats i flera avseenden. Till exempel har Stadsbyggnadskontoret självt, tillsammans med

Chalmers tekniska högskola, tagit fram skriften, ”Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser”, år 2000. Många gånger är det genom arbete med andra frågeställningar, till exempel jämställdhet och folkhälsofrågor, som man närmat sig det bebyggelseinriktade brottsförebyggande arbetet.

Den nyligen antagna översiktsplanen, ÖP99, lyfter fram konkurrenskraft, bärkraft och medborgarkraft som nyckelorden för visionen om det framtida Göteborg.

- Konkurrenskraften handlar om näringslivets utveckling och därmed medborgarnas möjligheter till sysselsättning.
- Bärkraft handlar om miljö och långsiktiga resursfrågor.
- Medborgarkraften betonar möjligheten till ett aktivt och meningsfullt liv och god livskvalitet. Människors välbefinnande, enligt ÖP99, handlar bland mycket annat om möjligheten till trygghet.

Blandstaden lyfts fram i ÖP99 som ett mål att sträva efter. Man för en diskussion om hur den zonerade staden, det vill säga där funktioner som boende, arbete, handel med mera är lokaliserade till olika områden i staden, ska kunna överbryggas. Här tar ÖP99 fasta på en viktig aspekt på stadsbyggandet som ofta återkommer i samband med diskussioner om hur brott kan förebyggas; den funktionsintegrerade staden som en tryggare miljö än den funktionsseparerade. För upplevelsen av trygghet är det av betydelse att ett område inte står öde vissa delar av dygnet eller veckan. Det kan till exempel ske genom att förutsättningar skapas för att etablera verksamheter i sådana områden som mest innehåller bostäder.

PROJEKTET ”TRYGGARE OCH MÄNSKLIGARE GÖTEBORG”

”Tryggare och Mänskligare Göteborg” är namnet på det lokala brottsförebyggande rådet i Göteborg, som dock har fått ett mycket vidare uppdrag.

”Tryggare och Mänskligare Göteborg” har ett råd bestående av åtta personer kopplat till sig. Här återfinns den högsta politiska ledningen i kommunen genom ordförande och vice ordförande i kommunstyrelsen, som därmed ger projektet en bred politisk förankring. Vidare består rådet av länspolismästaren, kriminalvårdsdirektören, ett fastighetsråd, en representant från vardera den så kallade mångfaldsenheten, BRIS samt forskningen.

Arbetet i ”Tryggare och Mänskligare Göteborg” har lagts upp tvärssektoriellt där koppling till den fysiska planeringen och bebyggelseinriktade åtgärder görs av en arkitekt och en planerare i projektets arbetsgrupp. Arbetsgruppen består utöver dessa av en projektledare, en mediasamordnare, en informationssekreterare, en kultursamordnare, en forskningsamordnare, två ungdomssamordnare samt en sakkunnig i ungdomsfrågor.

Den naturliga kopplingen till stadsbyggnadsfrågorna sker via planeraren som har en delad tjänst mellan ”Tryggare och Mänskligare Göteborg” och Stadsbyggnadskontoret. Denna har tillsammans med arbetsgruppens

arkitekt, som tillika är forskare, ansvaret för frågor som rör fysisk planering och bebyggelsefrågor.

Ett intressant arbete som bland annat omfattar följande har påbörjats:

- Kontakter med samtliga 21 stadsdelsnämnder, centrala förvaltningar, bolag och organisationer.
- Inventering det arbete som pågår i varje stadsdel.
- Genomförande av trygghetsvandringar tillsammans med till exempel boende för att identifiera otrygga platser.
- Utarbetande av en manual för trygghetsvandringar, som ett verktyg, när grupper själva vill genomföra dessa i stads- och boendemiljöer.
- Utarbetande av handbok/handledning för fastighetsägare.
- Konsultationer till olika aktörer som verkar för att öka tryggheten i stadens fysiska miljöer.
- Medverkan till att det situationella preventiva arbetet går hand i hand med socialt preventivt arbete.
- Medverkan till ökad kunskapsbildning och opinionsbildning inom det brottsförebyggande fältet. Ordna utbildningar och seminarier om trygghetsarbete i den fysiska miljön för olika målgrupper.
- Definition av strategiska frågeställningar och problemområden för förslag till eventuella strukturella förändringar.

Ett exempel

Trygghetsvandringar i bostadsområdet Tynnered har bland annat visat att de områden som upplevs som mest otrygga bland de boende är anknypningsplatser till allmänna kommunikationer, parkeringsplatser och andra bostadsområden. Trygghetsvandringarna har lett till att belysningen nu förbättras och att man börjat röja längs gångstråk och på andra särskilt utsatta platser. Ett möte har hållits med Trafikkontoret och Västrafik angående stadsdelens spårvagnshållplatser. Detta har lett till att belysning, väntkurer, bänkar och papperskorgar ska ses över.

FOLKHÄLSOARBETET

”Den hälsosamma staden – Göteborg” är en vision och en folkhälsopolicy för Göteborg. Denna har många beröringspunkter med det brottsförebyggande och trygghetskapande arbetet.

Så här beskriver man målen för folkhälsoarbetet i Göteborg: (Ur hemsidan www.folkhalsa.goteborg.se)

Hälsa är inte bara frånvaro av sjukdom utan inbegriper även trivsel och välbefinnande. Hälsa skapas och underhålls i den dagliga livssituationen och är en resurs i vardagen. De gemensamma insatserna ska styras mot följande mål:

- *Jämlikhet i hälsa* – jämlika villkor mellan befolkningsgrupper, mellan kvinnor och män samt mellan olika boendemiljöer.
- *Goda uppväxtvillkor för barn och ungdomar* – bra barnomsorg, skola, föräldrastöd och aktiv fritid.
- *Drogfri stad* – alkohol- och tobaksfri uppväxttid och arbetstid. En stad fri från narkotika.

- *Trygg och säker stad för alla* – mångkulturell stad med rikt kulturliv och goda möjligheter till arbete, utbildning, sysselsättning och fritid. Säker trafik, trygga hem, gator och torg. Tillgång till rent vatten och ren luft.
- *Tillgång till vård och omsorg efter behov* – lättillgänglig service, vård och behandling. Språk- och kulturanpassat bemötande och insatser.

På stadsbyggnadskontoret i Göteborg arbetar man för att integrera folkhälsoarbetet i den fysiska planeringen. Folkhälsoarbetet har visat sig ge en bra ingång för att sätta människor i centrum. I planering ur ett folkhälsoperspektiv vill man skapa förutsättningar för kvaliteter som överskådlighet, gemyt, att kunna mötas, den privata sfären, trygghet och att motverka brott.

Sedan 1998 medverkar Göteborg i ett WHO-projekt som enda svenska stad. Projektet är nu inne i sin tredje fas som handlar om stadsbyggnad och hälsa. Inom projektets ram kommer Göteborg att arbeta med att definiera begreppet blandstad, göra hälsofrågor tydliga i planeringsprocessen, utveckla samarbetet med "Rådet för tryggare och mänskligare stad" och med stadsdelsnämnderna. Dessutom ska man utvärdera planarbetet, utveckla och testa nya hållbara trafik- och transportlösningar, som till exempel att samarbeta med arbetsgivare om hur anställda tar sig till jobbet.

VÄLFÄRDSBOKSLUT

Välfärdsbokslut är ett utvecklingsarbete som bedrivits i Göteborg och som fungerar som ett stöd i folkhälsoarbetet. Med hjälp av ett begränsat antal välfärdsnyckeltal som ger en överblick och som ger förutsättningar att analysera välfärden har det lokala folkhälsoarbetet i Göteborg konkretiserats. Därigenom har också förutsättningar skapats för olika uppdrag och handlingsplaner. I detta arbete har verksamhetsansvariga och folkhälso-samordnare mött planerare och ekonomer i ett gemensamt analysarbete. Detta arbete har gett förutsättningar för arbete på stadsdelsnivå och i dialog med boende och frivilligorganisationer.

I Göteborg, som har ett decentraliserat befolkningsansvar till stadsdelsnämnderna, är det av stor betydelse att kunna se hur uppväxt- och levnadsvillkoren varierar mellan stadsdelarna och om ojämlikheten och spännvidden ökar eller minskar över tiden. Nämnder, förvaltningar och verksamhetsansvariga har med hjälp av välfärdsnyckeltalen möjlighet att med sin verksamhet bidra i samtal om vilken samhällsutveckling som är önskvärd.

TRYGG, VACKER STAD 2001

Ett samarbete mellan olika förvaltningar, bostadsföretag med flera har haft som mål att med fysiska åtgärder göra Göteborg både vackrare och tryggare. Visionen för arbetet är:

" Göteborg är en stad att vara stolt över. En attraktiv och inbjudande stad att leva i och att besöka. Här kan vi njuta av en välkomnande öppen atmosfär, med grönskande parker och trivsamma mötesplatser. Vi känner

trygghet där vi bor, när vi umgås, äter och andas. Vi har det rent och snyggt omkring oss och bryr oss om varandra och vår gemensamma miljö. Tillsammans gör vi Göteborg till en trygg och vacker stad.”

De som samarbetar är Stadsbyggnadskontoret, Trafikkontoret, Park- och Naturförvaltningen, Miljöförvaltningen, Göteborgsåret (Göteborg & Co), Stadskansliet, Stadsdelsnämnden Högsbo och Förvaltnings AB Framtiden.

Arbetet för att göra staden renare, vackrare och tryggare har till exempel inneburit

- ökad städfrekvens av gator och torgytor
- röjning av grönområden
- målning av belysningsstolpar, räcken, gångtunnlar med mera
- upprustning av eftersatta platser i staden, till exempel kajer, lekplatser, grönområden, friluftsområden och spårvagnshållplatser
- plantering av fler träd och blommor
- nya parksoffor och papperskorgar
- belysning på flera platser
- dialog med medborgare om Slottsskogen och dess användning.

ETT EXEMPEL PÅ PLANERING DÄR FOLKHÄLSA OCH FÖREBYGGANDE AV BROTT VÄGTS IN

I samband med arbetet att ta fram en detaljplan för ett nytt bostadsområde gav Stadsbyggnadskontoret fyra arkitektkontor som parallellt uppdrag att ta fram förslag till områdets utformning. Som kvalitetskrav för utformningen användes de kvaliteter som satts upp i folkhälsoarbetet: överskådlighet, gemyt, att kunna mötas, den privata sfären, trygghet och att motverka brott. I bedömningen av de olika planförslagen har Stadsbyggnadskontoret bland annat värderat sådana aspekter som variation av bostäder för att ge förutsättningar för en varierande åldersstruktur och att området ska ”leva” hela dygnet, till exempel genom att förutsättningar skapas för att etablera någon verksamhet i området.

För att värdera de fyra planförslagen inbjöds flera olika referensgrupper. En av dessa var närpolisen i Västra Götaland. I sitt svar tryckte närpolisen på upplevelsen av trygghet, till exempel hur man kommer till området och hur bilar förvaras, möjligheten till flyktvägar, siktstråk med mera. Andra referensgrupper som värderade förslaget var kvinnor, en blandad boendegrupp samt en åttondeklass i stadsdelens skola. Kvinnor som yttrade sig om förslagen menade att trygghet måste vara en självklarhet och hade till exempel aspekter på belysningen. Eleverna diskuterade bland annat hur man upplever området när man kommer till det, aspekter på vackert eller fult och menade att området inte bör vara slutet.

HELSINGBORG

ÖVERSIKTLIG PLANERING

I den nu gällande översiktsplanen, ÖP97, har tre övergripande utvecklingsstrategier för stadens framtid definierats:

- Flerkärnig stadsstruktur
- Regionala nätverk av kommunikationer

- Utökad grönstruktur

Den nya översiktsplan som Helsingborgs stadsbyggnadskontor nu håller på att ta fram, ÖP2002, har utökats med ytterligare en utvecklingsstrategi "Människan i centrum" som formuleras:

"Mäns, kvinnors, pojkars och flickors självklara men olika behov av sociala kvaliteter såsom trygghet och säkerhet ska prioriteras i stadsplaneringen. Utformningen av såväl bebyggelseområden som infrastruktur och grönområden ska kännetecknas av; trygghet, mångfald och spänning samt en god tillgänglighet för alla. I den attraktiva staden står människan i centrum."

För att belysa konsekvenserna av förslaget till översiktsplan har kommunen gjort en omfattande konsekvensanalys. Man analyserar sociala, ekonomiska och ekologiska konsekvenser samt gör områdesvisa analyser. Därefter gör man även ett försök att analysera den samlade effekten av översiktsplanen med hjälp av tre olika metoder. För frågan hur översiktsplanen påverkar tryggheten och motverkar möjligheterna att begå brott är framförallt den sociala konsekvensbeskrivningen och sammanvägningen i den sociala multikriterieanalysen av intresse.

Sociala konsekvenser

"En god livsmiljö bygger dels på en god fysisk miljö och en god boendemiljö, som tillgång till natur- och grönområden, dels på andra sociala faktorer som hälsa, trygghet, social gemenskap, delaktighet, valfrihet, självbestämmande och allsidighet." För att beskriva att fysiska indikatorer även kan spegla sociala förhållanden nämner man att en hög funktionsblandning kan tyda på integration och trygghet. Antalet mötesplatser är ett annat exempel på en indikator som ger en bild av sociala konsekvenser av intresse även för brottsprevention.

Ekonomiska konsekvenser

Som en indikator lyfts hur god fördelningen av levnadsstandarden är. "I den mån den fysiska miljön har betydelse för levnadsstandard eller hellre social robusthet finns ett antal faktorer som kan analyseras. Dessa är bebyggelsestruktur, funktionsblandning, tillgänglighet, attraktivitet, identitet samt delaktighet och förankring..." Man säger att målsättningen och planeringen för en ökad funktionsblandning är uttalad och tydlig.

Social multikriterieanalys

Social multikriterieanalys innebär att flera faktorer med betydelse för den sociala robustheten sammantaget analyseras. Man analyserar

- *Livsrum*; bland annat med hjälp av att se på områdets funktionsblandning och mötesplatser
- *Befolkningsstruktur*
- *Tillgänglighet*
- *Frisktal*; bland annat genom att se på brottsförekomst i området.

Jämtegrering

Jämtegrering i den fysiska planeringen innebär att man analyserar översiktsplanen ur ett jämställdhetsperspektiv. I den analysen menar man att en blandad stadsbebyggelse bland annat innebär att stadsdelarna befolkas ”under större delen av dygnet vilket skapar tryggare miljöer för både kvinnor och män, unga som gamla.”

DETALJPLANERING

Vid detaljplanering är det ännu ovanligt att frågor om trygghet och att förebygga brott betonas. I programhandlingar till detaljplaner kan dessa aspekter finnas nämnda, men det är osäkert vilket genomslag detta får i planen. Det blir dock allt vanligare att frågor som har samband med hur trygghet skapas och brott förebyggs diskuteras i samband med detaljplanearbete. Det är framförallt behovet av tydliga tillhörighets- och ansvarsförhållanden, som privata, halvprivata, halvoffentliga och offentliga zoner, som lyfts fram.

Brottsförebyggande aspekter på planens utformning inhämtas dock numer alltid genom att detaljplaner alltid går på remiss till det Lokala Brottsförebyggande Rådet. För projektet ”Söder i förändring” finns en speciell samarbetsgrupp, ”Trygghets- och säkerhetsgruppen”, där Stadsbyggnadskontorets biträdande planchef finns med. Detta arbete med trygghets- och säkerhetsfrågor kommer med tiden att återkopplas till Stadsbyggnadskontorets övriga arbete med planer.

LOKALA BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Det lokala brottsförebyggande rådet (LBRÅ) bildades 1995 och ansvarar direkt mot kommunstyrelsen. I LBRÅ finns en ledningsgrupp bestående av representanter för kommunens högsta ledning (kommunstyrelsen), polisen, och brottsofferjouren samt övriga ledamöter från de flesta av kommunens nämnder. Kommunens stadsbyggnadskontor är dock inte representerat i LBRÅ.

LBRÅ:s uppgifter är probleminventering, analys och långsiktiga strategier samt ta tag i akuta problem, göra adekvata insatser, utvärdering och information. LBRÅ ska också fungera som remissinstans och konsult. LBRÅ har genomfört flera projekt, till exempel mot narkotika, drogfria disco, bevakning av cykel- och bilparkeringar, förbättrad belysning, översyn av vegetation, bevakning av stadsparken bland annat med kameror, ombyggnad av otrygga platser, video om äldres rätt till trygghet, insatser mot misshandel av kvinnor, trygghetsundersökningar med mera.

SÖDER I FÖRÄNDRING

SÖDER I FÖRÄNDRING är ett omfattande stadsförnyelsearbete i Helsingborg som innehåller stora förändringar för stadens södra innerstad. Arbetet har en politisk styrgrupp med politiker från alla viktiga nämnder samt en tjänstemannagrupp av förvaltningschefer.

Helsingborg är en boendesegregerad stad. I stadsdelen Söder är dessutom den socioekonomiska och etniska segregationen särskilt uttalad. Det är en mångkulturell stadsdel där 33 procent av befolkningen är utlandsfödd

och 50 procent har utländsk bakgrund. Gustav Adolfs-skolan som ligger i stadsdelen har nu i stort sett bara elever med utländsk bakgrund. Genomsnittsinkomsterna är låga, arbetslösheten är stor och ohälsotalen ligger långt över genomsnittet för staden. Bostadshusen består nästan uteslutande av flerfamiljshus där mer än hälften ägs av privata värdar. Omflyttningstalen är mycket stora; ca 50 procent mot 20 procent i staden som helhet. Den risk som finns är att problemen i stadsdelen blir så stora att en nedåtgående spiral kommer igång som kan bli svår att vända.

SÖDER I FÖRÄNDRING har inlett sitt arbete med platsanalys och kunskapsuppbyggnad. Stadsdelens problem blir särskilt tydliga när man gör mätningar av brottslighet och trygghet. Brottslighetens omfattning och karaktär har undersökts och på kartor har man markerat var olika typer av brott sker. Genomförda trygghetsundersökningar visar att Söder upplevs som en mycket otrygg stadsdel där många helt avstår från att gå ut kvällstid. Mot bakgrund av denna kunskap har ett antal särskilt brottutsatta och otrygga platser pekats ut (så kallade hot-spots). Stadsparken, Gustav Adolfs Torg och Södergatan är några av dem.

Förändringsarbetet på Söder är en process som kommer att ta lång tid, inte minst av det skälet att det demokratiska inslaget är väsentligt. För att fånga upp medborgarnas uppfattning och synpunkter har 30 samtalsgrupper med sammanlagt 1 500 deltagare genomförts. Detta har skett med hjälp av 30 personer som är speciellt utbildade till samtalsledare. Därefter har en enkätundersökning, riktad till alla hushåll, genomförts. Resultatet av detta demokratiarbete ska ligga till grund för den fysisk förnyelsen av Söder. Inom projektet finns en särskild grupp, ”Trygghets- och säkerhetsgruppen”, som bedömer alla förslag till åtgärder och förändringar som kommer fram. I denna samarbetsgrupp medverkar kommunens biträdande planchef.

NÅGRA SMÅ KOMMUNER

Situationen för såväl fysisk planering som bebyggelseinriktat brottsförebyggande arbete ser mycket annorlunda ut i små kommuner jämfört med de stora och resursstarka. Även mellan de små kommunerna kan olikheterna vara stora. En liten kommun som ligger i en region där befolkningsutvecklingen är positiv har ett helt annat utgångsläge än en liten kommunen som har en minskande och allt äldre befolkning.

Genom svaren i kommunenkäten, som genomförts inom ramen för detta regeringsuppdrag, framgick att även några mindre kommuner arbetat med bebyggelseinriktad brottsförebyggande planering. För att få en bild av deras syn har företrädare för tre sådana kommuner; Håbo, Munkedal och Timrå, intervjuats på telefon.

PLANERING

Översiktsplan

I två av kommunerna finns en ny översiktsplan, i Håbo ÖP99 och i Munkedal ÖP2001. Ingen av dessa tar upp frågor om trygghet. I Håbo tas de trygghetsskapande och brottsförebyggande aspekterna däremot upp i fördjupningar av ÖP, till exempel för tätorten Bålsta. Man tar upp denna

fråga som en delaspekt av miljö kvalitetsmålet ”en god bebyggd miljö” och ger rekommendationer för gång- och cykelvägar, belysning, hur bebyggelse ska placeras etc. I detaljplaner har man sedan arbetat vidare med dessa rekommendationer. I kommunen finns också ett politiskt intresse för dessa frågor.

Även från länsstyrelsens sida, Länsstyrelsen i Uppsala län, har ställts vissa krav på redovisningar i översiktsplaner och detaljplaner. Länsstyrelsen har inte specifikt nämnt frågan om trygghet men pekat på att konsekvenser för olika grupper tydligare ska synas i översiktsplaner och detaljplaner. Under år 2001 har länsstyrelsen påpekat detta i utställningsyttranden över den fördjupade översiktsplanen i Bålsta samt över den kommunomfattande översiktsplanen för Enköping.

I Timrå är översiktsplanen från 1990 och där koncentrerar man nu översiktsplanearbetet på att göra fördjupningar för vissa kommundelar. I fördjupningarna kommer det brottsförebyggande arbetet in via folkhälsoarbetet, som är en viktig politisk fråga i kommunen nu. Folkhälsoarbetet har samordnats med både det lokala brottsförebyggande rådet och Agenda 21-arbete eftersom man menar att dessa frågor går in i varandra. Samordningen blir tydlig genom att dessa tre arbeten har en gemensam projektledare.

Detaljplaner

I Munkedals kommun, som är en utflyttningskommun, finns ingen detaljplaneverksamhet i kommunens egen regi. De detaljplaner som behövs för olika förändringar tas fram av enskilda.

Timrå är inte expansivt och det innebär att det inte är så många detaljplaner som görs. Hittills har lokalisering av nya verksamheter inte inneburit att man försökt integrera olika funktioner för att få en mer blandad bebyggelse. Ett problem som man just nu arbetar med handlar om hur man ska fylla de butikslokaler i centrum som står tomma. Det pågår ett centrumutvecklingsarbete där syftet är att höja statusen så att människor ska kunna känna stolthet för sitt centrum. Inför framtagandet av en idéskiss för centrum har kommunens folkhälsosamordnare och den arkitekt som utarbetat förslaget deltagit i en seminarie-/utbildningsdag om bebyggelseinriktat brottsförebyggande arbete. Idéskissen till detta arbete har man lagt ut på kommunens hemsida och inbjudit allmänheten att yttra sig. Förslaget är också lämnat på remiss till bland annat det Lokala Brottsförebyggande Rådet.

Stadsarkitekt

I Håbo och i Munkedal finns ingen egen stadsarkitekt, vilket kan vara en nackdel för samordning och kontinuitet i arbetet med kommunernas fysiska utveckling. I Håbo är det den tekniska chefen som även har ansvaret för den fysiska planeringen och som stadsarkitekt anlitar man konsulter. I kommunen pågår ett arbete med att ta fram en lathund för hur en plan ska arbetas fram, en form av kontrollplan för exploatering. I Munkedal är det Miljö-, Bygg- och Räddningschefen som även har ansvar för planverksamheten.

Stadsarkitekten i Timrå menar att trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete är en del av en vad en ambitiös arkitekt alltid arbetar för, nämligen att göra det fint och omtänksamt för medborgarna. Avsikten med varje plan är att åstadkomma en god miljö med stabil boendestruktur där det inte blir mycket omflyttning.

LOKALA BROTTSFÖREBYGGANDE RÅD

I två av de intervjuade kommunerna (Håbo och Timrå) finns nystartade lokala brottsförebyggande råd. I dessa två finns inte någon representant från kommunens planeringskontor men de lokala brottsförebyggande råden får däremot detaljplaner på remiss.

I Munkedal upplever man sig inte ha något behov av ett lokalt brottsförebyggande råd eftersom man länge arbetat med risk- och skadefrågor. ”Vi är medvetna om riskerna som finns i samhället, trygghet är en viktig fråga. Inom risk och skadehantering är vi en välutbildad kommun för att vara så liten”, menar kommunens planansvarige. De frågor man framförallt behandlar rör skydd av egendom, till exempel hur kommunala fastigheter kan skyddas mot klotter, skadegörelse med mera. Skador och skadegörelse har inte ökat i kommunen på senare år. Inbrott är inte ett problem i tätorterna utan på landsbygden där det finns många sommarhus som står tomma stora delar av året.

SLUTSATSER

Det är väsentligt att trygghet och brottsprevention ses i sitt sammanhang i planeringen; som en av många frågor som samhällsplaneringen ska hantera och samordna. Syftet med planering är alltid att skapa välfungerande samhällen utifrån de förutsättningar som finns och alla de anspråk som ställs. Planeringen av hållbara städer och en god bebyggd miljö innebär alltid att trivsamt och trygghet i städer, tätorter och andra miljöer är en självklarhet.

Medvetenheten om att bebyggelseinriktade åtgärder kan medverka till att öka tryggheten och minska benägenheten att begå brott finns i de flesta kommuner. I många kommuners planer, framförallt översiktsplaner och fördjupade översiktsplaner, börjar också detta få vissa avtryck. Det är framförallt behovet av trygghet man lyfter fram, där trygghet mot brott är en av aspekterna på trygghet.

Helsingborgs planchef: ”Som en aspekt på planering är trygghet en komplex fråga som innehåller många olika frågor som ska vägas in. Trygghet mot brott är en viktig del av detta”.

Några av de större kommunerna, med förhållandevis mycket resurser för planering, har påbörjat intressanta arbeten för att öka tryggheten och minska möjligheten att begå brott. Helsingborg och Göteborg är två kommuner som går före genom att var och en utifrån sina behov och förutsättningar ha ett brett angreppssätt för att bygga den goda staden. I bägge kommunerna är grunden för det brottspreventiva arbetet goda kunskaper om såväl den lokala situationen som brottslighetens bakgrund och vilka åtgärder som leder till förbättringar. Samverkan mellan många

olika parter är en annan nyckelfråga. Och av allra största betydelse är förankring i kommunens högsta politiska ledning.

I små kommuner med negativ eller svag befolkningsutveckling är situationen annorlunda. Ofta har man ingen egen arkitekt- eller fysisk planerarkompetens utan använder konsulter för detta arbete. Det finns risk att helhetsperspektivet, det vill säga det trygghetskapande och brottsförebyggande arbetets samband med en god utformning och samhällsplanering, försvinner.

Bilaga 6. Exempel på brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i bostadsområden

INLEDNING

I ett bostadsområde finns det många olika aktörer som kan ta initiativ till ett brottsförebyggande arbete. Bostadsbolagen och hyresgästföreningar är exempel på aktörer som på många håll i landet tar sådana initiativ. Bostadsbolagen kan bidra genom en god skötsel och underhåll. Trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder kan vara att vårda miljön, fräscha upp hus och gårdar och på så sätt ge signaler om att det finns någon som tar ansvar och bryr sig om boendemiljön. Bostadsbolagen i samverkan med de boende, kommunen och polisen kan också åstadkomma hinder mot brott genom att öka den sociala kontrollen. Ett sätt är att stödja de boendes initiativ till aktiviteter som skapar gemenskap. I flera bostadsområden har initiativ tagits till att de boende tillsammans med alla andra aktörer i området, vidtar åtgärder för att skapa ökad social gemenskap och höja den allmänna trivseln för alla.

GAMLESTADEN, GÖTEBORG

I stadsdelen Gamlestaden i Göteborg finns omkring 4 000 lägenheter. Dessa lägenheter ägs och förvaltas i dag av drygt 50 fastighetsägare där den största är kommunägda Bostads AB Poseidon.

Under senare år har man på Poseidon märkt att otryggheten och rädslan för brott har ökat hos hyresgästerna. På företaget har man också noterat att den sociala utvecklingen i Gamlestaden i flera avseenden varit negativ under den senaste tioårsperioden. I massmedierna har det rapporterats om bråk, inbrott och misshandel, vilket ytterligare svärtaat bilden av stadsdelen. Även andra fastighetsägare och bostadsrättsföreningar har upplevt situationen i området som problematisk.

Bostads AB Poseidon tog därför tag i problemet och initierade en omfattande kriminalitets- och trygghetsstudie som genomfördes av Malm Kommunikation AB. Studien blev klar i juni 2001 och visade bland annat att hela 36 procent av de boende såg brottsligheten i Gamlestaden som ett stort problem. De problem som de boende upplevde som störst var enligt trygghetsenkäten inbrott, berusade eller drogpåverkade personer utomhus och nedskräpning.

Med utgångspunkt i trygghetsstudien bildades den ideella föreningen *Fastighetsägare i Gamlestaden* i september 2001. Föreningen är öppen för alla fastighetsägare i Gamlestaden. Verksamheten i föreningen syftar till att minska brottsligheten i området, göra Gamlestaden tryggare och förbättra områdets anseende. Fastighetsägarna finansierar verksamheten genom en avgift som baseras på bostadsytan i respektive bestånd. På så sätt fördelas kostnaderna proportionellt mot de olika fastighetsbeståndens storlek. I slutet av 2001 hade redan ett 20-tal fastighetsägare blivit medlemmar.

Inom föreningen har olika arbetsgrupper bildats för att arbeta med specifika frågor. En grupp arbetar med försköning och förbättrad belysning, en annan med att få till stånd en gemensam upphandling av väktar-

tjänster och en tredje grupp arbetar med en trygghetscertifiering av enskilda fastigheter.

Ett konkret mål i det brottsförebyggande arbetet är att på tre år halvera den bilrelaterade brottsligheten. Detta ska ske bland annat genom information till de boende om hur de kan skydda sina egna bilar mot inbrott, genom bättre belysning och utökad bevakning. De boende erbjuds dessutom att till ett subventionerat pris köpa en godkänd rattkrycka, för att ytterligare minska risken för tillgrepp.

Ett nyhetsbrev om föreningen och dess verksamhet kommer att gå ut till fastighetsägare, boende och andra intressenter fyra gånger per år.

NACKSTA, SUNDSVALL

Nacksta i Sundsvall byggdes i början av 70-talet och har under lång tid betraktats som ett problemområde. Nacksta hade Västernorrlands läns högsta siffror när det gäller bilrelaterade brott och området har haft stora problem med ungdomsgång och missbruk. Trots stämpeln som lågstatusområde finns ett stort engagemang hos många boende i Nacksta och en stark vilja att komma tillrätta med problemen. Mitthem, som förvaltar 550 lägenheter i området, satsar nu cirka 100 miljoner kronor på en renovering med fokus på säkerhet för personer, egendom, bilar och cyklar.

Närpolisen har varit mycket engagerade och drivande genom hela projektet. Under projekteringsstadiet initierade närpolisen bland annat ett arbetsmöte mellan arkitekten, representanter för Mitthem och expertis från Polismyndigheten i Stockholms län, som var mycket konstruktivt. För att få ett grepp om arten av problem i området och fokusera renoveringen på vissa angelägna frågor, producerade närpolisen en problemorienterad områdesanalys över Nacksta med brottsstatistik. Statistiken från 1996–98 visade att bil- och förrådsinbrott samt skadegörelse var de dominerande brottstyperna i Nacksta. Cykelstölder var också ett stort problem, medan våldsbrotten utomhus var förhållandevis få.

Arkitekt Tommy Nilsson, TN Arkitekter i Sundsvall, anlätades för att skissa på lösningar. Vägen fram till de åtgärder som nu förverkligas har kantats av diskussioner mellan de boende, arkitekten, fastighetsbolaget och polisen. Alla har bidragit med sina erfarenheter och önskemål om hur de fysiska förändringarna i området skulle se ut. Trygghetsfrågorna har hela tiden varit i fokus.

Det stora gemensamma garaget i utkanten av området var det mest belastade i hela Västernorrland vad gäller fordonsbrott. Det har nu rivits. En del hyresgäster var först negativa till rivningen eftersom de ville ha kvar sin garageplats, men i valet mellan en trygg p-plats och ett varmt garage vann tryggheten. Det finns fortfarande möjlighet att parkera i ett kameraövervakat garage en bit bort. Nya parkeringsplatser har gjorts i ordning i nära anslutning till husen så att nästan alla boende kan se sin bil från fönstret. Parkeringarna har bara en in- och utfart för att försvåra för biltjuvar att komma undan.

Tvättstugorna i området upplevdes som otrygga och stölder och skadegörelse var vanliga. Ett första förslag från Mitthem var att bygga en stortvättstuga mitt i området med bemanning, men det mottogs inte positivt

av de boende. De befintliga tvättstugorna byggdes istället om och marken utanför schaktades bort så att ingången till tvättstugan nu ligger i markplan och så att det finns två utgångar om någon skulle känna sig trängd. Fler och större fönster har satts in istället för de tidigare små högt sittande källarfönster som inte tillät vare sig utblick eller insyn. Ett elektroniskt bokningssystem är installerat som fungerar så att endast den som har bokat tvättid kan komma in i tvättstugan och använda maskinerna. Det går också att i efterhand kontrollera vem som varit i tvättstugan vid en viss tid.

Många boende kände sig tidigare otrygga när de gick ner i källaren till sina lägenhetsförråd. Källargångarna har nu sektionerats så att hyresgästerna enbart når förråden under sitt eget trapphus. Förråden har dessutom försetts med elektroniskt lås. Tidigare användes källaren som tillfällig festlokal och sovplats, men detta förekommer inte längre.

För att få ner antalet cykelstölder, som är ett stort problem i Nacksta, har Mitthem byggt två cykelförråd per huslänga som är låsta med samma system som tvättstugorna. Ju färre personer som har tillgång till ett utrymme desto mindre risk för stöld och skadegörelse.

Arkitekten har lagt ned mycket arbete på att utforma individuella entréer och tydligt visa vad som är fram- och baksida på husen. Han har också velat förstärka gränserna mellan det halvoffentliga och de halvprivata områdena genom att till exempel förändra markbeläggningarna. När miljonprogrammet byggdes lades stor möda ner på att utforma bra planlösningar till lägenheterna medan utemiljön blev mer styvmoderligt behandlad. Nu har de som bor på första våningen fått egna uteplatser och balkongfronterna har helt eller delvis plockats bort. Området mellan husen var tidigare kalt och kargt. Mitthem har nu planterat träd och buskar och grävt fram en bäck som tidigare var inbyggd i en kulvert. Möjlighet att få en egen odlingslott finns för de som önskar.

Gångvägarna i området har gjorts smalare och flyttats ut från huset. Kanterna har markerats med stora stenar. Eftersom vägen blivit så smal går det inte att låta bilen stå för länge där. Tidigare användes gång- och cykelvägarna som bilvägar eftersom de var så breda att de tillät biltrafik. Det innebar naturligtvis stora risker för lekande barn i området.

I Nacksta samarbetar många medvetet med att motverka skadegörelse. Den så kallade Nackstagruppern är en lokal BRÅ-grupp som består av Mitthem, skolan, närpolisen, folkhälsoprojektet, fritidsgården, socialtjänsten, kyrkan och fastighetskontoret. Ett bra exempel är när folkhälsoprojektet tog över Nackstabadet sedan det hotats av nedläggning just på grund av skadegörelse. Badet sköts nu sedan flera år av områdets ungdomar under uppsikt av Nackstagruppern och ingen förstörelse har skett under denna tid! Förra året bjöd Mitthem alla barn på gratis bad för de pengar som sparats in på minskad skadegörelse, något som man också var mycket nöga med att tala om för barnen. Mitthem ställde dessutom kravet på den klottersaneringsfirma som man anlitat att klottret skulle vara borttaget inom 24 timmar. Nu sker det oftast fortare än så och resultatet är att klotter nästan försvunnit.

Mitthems kvartersvärdar sköter smärre reparationer och underhåll i lägenheterna och tillbringar en stor del av arbetsdagen ute bland hyres-

gästerna. De känner igen de boende och fungerar lite som en forna tiders portvakt. Störningar hanteras av en bokkonsulent, på kvälls- och nattetid en trygghetsjour, och anmälnaren är sekretesskyddad. Den störande får först en skriftlig varning och därefter ett hembesök.

Ombyggnadsarbetena pågår fortfarande i januari 2002, men det resultat som redan nu kan utläsas av polisens statistik visar att tillgreppsbroten minskat liksom antal inbrott i lägenheterna. Mitthems "Nöjdkundindex" visar också att den upplevda tryggheten i området har ökat. I dag är området attraktivt och det finns familjer som sålt sin villa för att flytta till Nacksta. Ett eftertraktat seniorboende med husvärdinna finns i två trappuppgångar.

KUNGSMARKEN, KARLSKRONA

I Kungsmarken, som är ett miljonprogramsområde i Karlskrona, finns två fastighetsägare Karlskronahem AB och Fastighetsbolaget PBA AB. I november 2000 presenterade Malm kommunikation AB en trygghetsstudie för området som bland annat visade att det är svårt att hitta säkra parkeringsplatser och att tvättstugorna känns otrygga. Studien visar också att brottsligheten i Kungsmarken är betydligt högre än genomsnittet i resten av Karlskrona. På Karlskronahem och PBA betonar man att samarbete med polis och kommun är viktigt. I Kungsmarken finns en närpolis som har god kontroll och kontakt med de boende.

Fastighetsbolaget PBA AB arbetar mest med sociala åtgärder för att förebygga brottsligheten. Det hus som PBA förvaltar är yngst och är därför inte i samma akuta behov av renovering som Karlskronahems två huskroppar. Karlskronahem har däremot inlett en större renovering av fasad och entréer. I samband med detta görs också åtgärder för att förbättra tryggheten, bland annat installeras ett elektroniskt låssystem. Karlskronahem AB arbetar aktivt med trygghetsfrågor, bland annat genom att delta SABOs pilotprojekt om trygghetshöjande och brottsförebyggande arbete.

En viktig del i det brottsförebyggande arbete är att en plats används så stor del av dygnet som möjligt. Det är betydelsefullt att det finns människor som arbetar i området så att området är befolkat även dagtid. I Kungsmarken finns en del småbutiker och ett äldreboende. Centrum har fått ett lyft bland annat genom att en stormarknad och en blomsterhandel med många externa kunder etablerats där. Tyvärr har området haft problem med sprit- och cigarettmuggling och en butik har sagts upp på grund av detta.

En viktig trygghetsfaktor är att huset och området är lugnt och att störningar åtgärdas snabbt. Fastighetsbolaget PBA AB har anlitat ett bevakningsbolag som fungerar som trygghetsjour. Trygghetsjouren rycker ut vid problem med störande hyresgäster och rapporterar därefter till förvaltaren. Om det inträffar tre störningar inom 1 år förlorar hyresgästen sitt kontrakt.

Tomma lägenheter och stor omflyttning påverkar både ekonomi och trivsel. Fastighetsbolaget PBA AB har ansträngt sig för att få alla lägenheter uthyrda och har lyckats bra med det. Boende i Fastighetsbolagets hus anlitas för självförvaltning och har ansvar för trappstädning och en del

planteringar. En god kontakt med hyresgästerna eftersträvas och de inbjuds till informella träffar med fastighetsföretagets. Fastighetsbolaget PBA AB anser att utemiljön är viktig och vill därför att rikligt blommande planteringar ska vara deras kännetecken. Massor med blomsterlökar har därför planterats och avsikten är att också plantera perenner.

I Karlskronahems hus installeras ett elektroniskt passagesystem så att hyresgästerna enbart kommer åt sitt eget soprum, entré, förråd och cykelrum. Bokning av tvättstugan görs också via detta system och om hyresgästen inte har bokat tid kan maskinerna inte användas. Lägenhetsdörrarna har ännu så länge kvar det gamla låssystemet. Det elektroniska låssystemet innebär att fastighetsägaren kan kontrollera vilka som varit i vilket utrymme och vid vilken tid personen varit där. Tappar en hyresgäst sin elektroniska nyckel är det lätt för fastighetsägaren att ta bort behörigheten för just den nyckeln. Nycklar som hamnar i fel händer, med dyra byten av låskolvar som följd, innebär alltså inga problem. En annan åtgärd som försvårar för inbrottstjuvar är att postfacken flyttas ner i entrén och att lägenhetsdörrarnas brevinkast försvinner.

Alla entréer byggs om och glasas upp så att förbipasserande får god insyn. Tidigare var entréerna små och mörka utan möjlighet till överblick. Belysningen på gårdssidan byts ut och förbättras.

TIMRÅ - TALLNÄS MILJÖPROJEKT

Tallnäs, som ligger i Timrå utanför Sundsvall, är ett miljonprogramsområde som förvaltas av Timråbo AB. Det hade för några år sedan så dåligt rykte att en del steg av bussen en hållplats tidigare för att inte visa att de bodde i Tallnäs! Hyresgästföreningen, och framförallt eldsjälens Lillemor Göransson, insåg i mitten av 90-talet att något måste göras.

Det första problemet var att ta tag i var soporna som kastades lite varstans i området, till och med i skogen. Arbetet utgick ifrån Agenda 21 och hade från början inte till syfte att vara brottsförebyggande. Timråbo AB var först inte alls positiva till att införa källsortering i området; tallnäsborna ansågs helt enkelt inte klara av det. Men hyresgästföreningen gav sig inte och till slut beslutades att tio miljöhus skulle byggas.

Timråbo AB hade, och har fortfarande, problem med tomma lägenheter och 1997 rev de fem punkthus som var oerhört nedslitna. Rivningen gjordes varsamt och cirka 95 procent av materialet återanvändes i området, bland annat för att kuperas det annars platta området. En källare sparades och används i dag som jordkällare med förvaringsutrymmen för de boende. Ovanpå kullen åker barnen pulka på vintern och på sommaren finns en mountainbikebana. Utanför källaren finns kolonilotter, basketplan, grillplats och andra gemensamhetsutrymmen som används flitigt av de boende.

Tryggheten i området har ökat ytterligare genom att grönområdena rensats upp och parkeringsplatserna och gångvägarna försetts med rörelsestyrd belysning. I området finns daghem, kommunal vuxenskola och äldreboende som är bemannat dygnet runt.

Sammantaget har åtgärder som från början inte vara tänkta att vara brottsförebyggande, ändå haft en positiv effekt på den upplevda tryggheten i hela området. Brottligheten har minskat kraftigt. Äldre människor som

tidigare hade sopnedkast utanför ytterdörren måste nu gå ut på gården för att slänga sopor och därigenom träffa de sina grannar lite oftare.

Timråbo har haft stor draghjälp av de eldsjälarna som engagerat sig ideellt i bostadsområdet. Utan dem hade förändringarna inte genomförts i samma utsträckning.

HOFORS TRÄDGÅRDSSTADEN

En trygghetsmätning gjordes i Hofors för två år sedan. Det visade sig att det fanns problem med ett slitet centrum, "A-lagare" och otrygga miljöer. De platser som upplevdes som otrygga har åtgärdats eller kommer att åtgärdas av tekniska kontoret, näringslivet och Brottsförebyggande rådet i Hofors. Syftet är att lyfta fram Hofors identitet som trädgårdsstad som ett attraktivt komplement till bruksortens identitet.

Centrum har rustats upp. Folkbildning och yrkesutbildningar i trädgård och odling har förlagts till centrum. En starkare koppling har etablerats mellan stad och land och ett forskningssamarbete med Movium, Sveriges Lantbruksuniversitet, har startat för att finna utvecklingsstrategier. Kommunen och näringslivet har inlett ett nära samarbete. Från och med 2001 har även brottsförebyggande tänkande förts in i programmet och ingår som en obligatorisk del i all utbildning som genomförs av Trädgårdsstaden. Planer och ritningar har tagits fram som visar hur Hofors Trädgårdsstaden kommer att se ut om ett par år. Bättre belysning har införts. Buskage har tagits bort på gågatan och ersatts av låga växter. Förstörda plantor ersätts kontinuerligt och skadegörelsen har minskat. En ny mötesplats planeras, dessutom ska en "resurspark" med demonstrationsodlingar ersätta en befintlig skog. I och med att brottsförebyggande tankesätt lyfts in i all utbildning som bedrivs av Trädgårdsstaden får man fler idéer om hur man kan bygga bort brott inte bara i centrum utan i hela kommunen.

Skadegörelsen har minskat och Hofors identitet som trädgårdsstad har förstärkts betydligt och förväntas stärkas ytterligare när fler åtgärder vidtagits.

TYRESÖ KOMMUN - BOVÄRDAR FÖR ÖKAD TRIVSEL OCH TRYGGHET

I många bostadsområden är anonymiteten hög och känslan av tillhörighet och delaktighet låg, inte minst i områden med flerfamiljshus. I Tyresö kommun äger det kommunala bostadsbolaget cirka 1 000 lägenheter i bostadsområdet Granängsringen, som är ett område från miljonprogrammets tid. Området präglades av sociala problem, slitage och förstörelse.

Bostadsbolaget bestämde sig för att förändra systemet för fastighetsskötsel. År 1998 infördes ett system med bovärdar. Bovärdarna ansvarar för fastighetsskötsel, men också för trivsel och trygghet i boendemiljön och samarbetar med polisen i ett brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Bovärdarna upprättar åtgärdsplaner för sitt område som följs upp och uppdateras, bland annat har belysningen inomhus och utomhus förbättrats, säkrare lås och dörrar installerats. Bovärdarna samarbetar med hyresgästföreningen och anordnar tillsammans olika aktiviteter i området. Bovärdarna har dessutom kontakter med klottersaneringsföretag, bevakningsföretag och föreningen för vuxna nattvandrare i Tyresö.

Verksamheten har inte utvärderats vetenskapligt. Men uppfattningen bland de berörda är att såväl bråk och inbrott som skadegörelse är mindre vanligt i dag än innan systemet infördes. Bostadsbolaget bedömer systemet som ekonomiskt försvarbart bland annat eftersom omsättningen av lägenheter och antalet tomma lägenheter har minskat. Bovårdarna själva uppfattar också den nya arbetsformen som mer stimulerande.

En rad andra projekt drivs inom ramen för det brottsförebyggande arbetet i Tyresö. Verksamhet med medlingssamtal mellan brottsoffer och gärningsman vid till exempel misshandel, snatteri och skadegörelse bedrivs. Likaså ett familjeprojekt med stöd till unga föräldrar och snabba åtgärdsprojektet där ungdomar, som till exempel klottrat, får göra rätt för sig genom egen arbetsinsats.

PROJEKTET FRAMTIDENS HJÄLLBO

Nordost om Göteborg finns området Hjällbo som bebyggdes på 1960-talet. Där har man arbetat mycket med trygghetsfrågor, framför allt under de senare fem åren. I stadsdelen finns ca 2 500 lägenheter, varav nästan 95 procent ägs av Bostadsbolaget och Bostads AB Poseidon. Att så stor del av bostadsbeståndet ägs av samma företag har bidragit till ett snabbt och lyckat resultat.

I Hjällbo har man lyckats med att få ett gott samarbete mellan kommunens fastighetsbolag, stadsdelsnämnden och kommunens ledning. Arbetet påbörjades 1997 genom ett omfattande utredningsarbete där bland annat de boende intervjuades. Det framkom att många av de boende kände sig otrygga i stadsdelen och därför beslöt fastighetsägarna att göra något åt den upplevda otryggheten.⁴² När utredningen var färdigställd påbörjades en fas med trygghetsskapande åtgärder av olika slag.

I dag pågår många slags trygghetsskapande projekt i Hjällbo. Man har bland annat skapat en trygghetsgrupp med boende som aktivt arbetar för förhöjd trygghet genom att erbjuda andra boende sällskap till och från sina hem under dygnets mörka timmar.⁴³

MÖLLEVÅNGEN

Möllevången är en mångfacetterad stadsdel i centrala Malmö som har genomgått en omvandling under 1990-talet. Det finns ett stort kulturellt utbud i området, men även många problem. Problemen i området består bland annat av en omfattande droghandel som både utvecklats på gator och inne i fastigheter och lägenheter kring Möllevångstorget. Området har därför under några decennier fått ett allt mer nervärderande rykte och de boende kände en ökad frustration, maktlöshet och ilska över att ingenting gjordes från samhällets sida för att förbättra situationen. Därför började man under hösten 1994 att träffas varannan tisdag för att tala om problemen och vad de som boende själva kunde göra. Man bildade en informell grupp och arbetet bedrevs i den här formen i ca ett års tid.

⁴² Kurt Eliasson, Förvaltnings AB Framtiden, förord, *"Kriminalitet och trygghet i boendet – En studie i stadsdelen Hjällbo"*, Ulf Malm, Stockholm, 1997.

⁴³ Sture Wernersson, projektledare, föredrag, Hjällbo, 2001-10-25.

I december 1995 bildades en formell ideell förening som fick namnet Möllevångsgruppen. Gruppen syftade till att ge människor en möjlighet att kunna engagera sig för att öka trivseln i området, på det sätt som de själva ville.⁴⁴

Än i dag arbetar gruppen med att synliggöra problem och arbetar med möjligheterna ur ett konsekvent underifrån- och helhetsperspektiv.⁴⁵ Man samarbetar med en stor mängd olika aktörer inom olika samhällssektorer. Bland annat har Möllevångsgruppen samarbetat med Stadsbyggnadskontoret, Miljöförvaltningen, Stadsdelsförvaltningen i Södra innerstaden, fastighetsägare, skola och ideella föreningar samt hyresgästföreningen.

Det största problemet som man tycker sig se i det här lokala brottsförebyggande arbetet är att kommunikationen mellan de olika aktörerna saknar en gemensam bakgrund och terminologi, vilket gör att man lätt missförstår varandra vid olika diskussioner. Det har även uppstått problem då andra aktörer försökt att få med Möllevångsgruppen i ett speciellt projekt i ett sent skede då gruppen inte haft så stora möjligheter att påverka projektet. De anser ibland att man missat att få in boendeperspektivet i projekten. Ett annat problem har varit att Möllevångsgruppen blivit inbjuden att delta i projekt, men sedan inte fått vara delaktig igenom hela processen.⁴⁶

⁴⁴ Dethorey Sabina, ordförande i Möllevångsgruppen, e-post, januari 2002.

⁴⁵ Dethorey, e-post, oktober 2001.

⁴⁶ Anna Ranger, *Kulturkrock i stadsplaneringen – en fallstudie om samarbete mellan boendeorganisation och tjänstemän*, (pågående examensarbete), SLU Alnarp, december 2000, Dethorey, e-post, november 2001.

Bilaga 7. Internationell utblick

INTERNATIONELLA JÄMFÖRELSE AV BROTTSLIGHETENS OMFATTNING

Det är mycket svårt att jämföra brottslighetens omfattning baserad på olika länders kriminalstatistik. Genom internationella brottsofferundersökningar är det dock möjligt att få en uppfattning om brottsligheten i olika länder. Brottssofferundersökningen, The International Crime Victimization Survey (ICVS), är i dag den mest omfattande internationella jämförelsen av privatpersoners utsatthet för brott. I den senaste internationella studien (Brottsligheten i olika länder, BRÅ-rapport 2001:18) konstaterades att brottsligheten i Sverige år 1999 låg något över den genomsnittliga nivån för de 16 industriländer som ingick. Sveriges brottsprofil var i stort sett densamma som i de tidigare undersökningarna och utmärktes av att vi hade en jämförelsevis stor andel brott som kunde betraktas som mindre allvarliga stöldbrott. Cykelstölder och stölder av personlig egendom utgör en förhållandevis stor del av brottsligheten i Sverige.

Undersökningen visade också att invånare i Sverige kände sig bland de mest trygga utomhus i det egna bostadsområdet på kvällar och nätter. Även variationer i otryggheten har analyserats i de flesta nationella och lokala trygghetsmätningar eller offerundersökningar. Nästan samtliga dessa visade att kvinnor var mer otrygga än män, äldre mer otrygga än yngre och personer bosatta i storstäder mer otrygga än de som bodde i mindre städer eller på landsbygden.

STORBRITANNIEN - SECURED BY DESIGN

INLEDNING

I Storbritannien har frågor kring brottsförebyggande arbete uppmärksamats under en längre tid. Rapporter och idéer kring brottsförebyggande arbetet har publicerats sedan 1970-talet. Inrikesdepartementet genomför också, sedan år 1982, regelbundet brottsofferundersökningen British Crime Survey, där ett stort antal människor intervjuas om sina erfarenheter av brott. Mellan åren 1988 och 1995 gjordes en större satsning på att rusta upp förslummade stadskärnor genom the Safer Cities Programme. Initiativet till projektet togs av inrikesdepartementets brottsförebyggande avdelning.

Certiferingen Secured by Design (SBD) är ett initiativ från polisen för att uppmuntra byggindustrin att använda sig av brottsförebyggande åtgärder vid utarbetningen av bostadsområden eller byggnader för att bidra till att minska tillfällena till brott och rädslan för brott samt skapa en tryggare och säkrare miljö. Avsikten är att uppnå en bättre livskvalitet genom att uppmärksamma frågor kring brottsprevention på ett så tidigt stadium som möjligt vid design, planering och konstruktion av byggnader och kommersiella områden.

SBD lanserades första gången år 1989, men har omarbetats år 1998. Omarbetningen gjordes för att inkludera närmiljön och för att göra certifieringen med flexibel till sin utformning.

ORGANISATION

SBD stöds och administreras av the Association of Chief Police Officers (ACPO) och backas upp av det brittiska inrikesdepartementet (Home Office Crime Reduction Unit). SBD har utarbetats i samråd med the Department of Environment, Transport and the Regions (DETR), liksom handels-, industri- och standardiseringsorganisationer. Inom den lokala polisen finns en särskilt utbildad polis Architectural Liaison Officers (AOL), ibland också kallad Crime Prevention Design Advisors (CPDA).

ANSÖKNINGSFÖRFARANDET

SBD är ett certifikat för byggnader och bostadsområden som uppfyller the Association of Chief Police Officers (ACPO) riktlinjer och därmed minskar tillfällena till brott. Det innebär att dörrar och fönster uppfyller minimumstandarder för kvalitet och säkerhet och att planeringen av bostadsområden tagit hänsyn till möjligheterna för naturlig övervakning och defensible space.

Förfarandet går till så att byggherren tar kontakt med den lokala polisen (AOL/CPDA) under det att den initiala planläggningen diskuteras och före själva ansökan om certifieringen. Det framhålls att kontakt ska tas på ett så tidigt stadium som möjligt. När polisen försäkrat sig om att projektet har möjlighet att uppfylla förutsättningarna för SBD, kan byggherren beviljas ett tillfälligt godkännande. Det tillfälliga godkännandet kan sedan användas i marknadsföringssyfte.

Före det att ett SDB certifikat slutligt utfärdas ska byggnaden eller bostadsområdet inspekteras. Inspektionen ska göras av den lokala polisen (AOL/CPDA) i så nära anslutning till uppförandet som möjligt för att bekräfta att kraven enligt SBD uppfyllts. Vid ett godkännande märks såväl byggnaden som ritningarna med emblemet för SDB.

KOSTNADER

Kostnaderna för inspektion, registrering och liknande får den sökande betala. Polisens insatser i form av till exempel rådgivning är dock gratis.

CERTIFIERINGSMODELLENS UTFORMNING

SBD baseras huvudsakligen på fem principer: fysisk säkerhet, naturlig övervakning, tillträdes- och utträdesställen, territorialitet och förvaltning. Det konstateras att både den fysiska säkerheten och närmiljöns utformning måste beaktas om målsättningen med SBD rekommendation att skapa en trygg och säker boendemiljö ska uppnås. Modellen kan användas för såväl nybyggnation som för befintlig bebyggelse.

SBD hänvisar till standarder för den fysiska säkerheten för byggnader och dess gränser. För bland annat ytter-, balkong- och garagedörrar, fönster och belysning finns detaljerade tekniska beskrivningar utarbetade av the British Standard Institute (BSI). För gemensamma entréer och korridorer rekommenderas till exempel belysning som styrs med fotoceller och inte med tryckknappar.

Byggnader/områden ska enligt modellen designas för att uppnå god naturlig övervakning, bland annat så att boende kan se och bli sedda. Det

kan handla om fri sikt från bostäderna över parkeringsplatser och gångvägar, liksom att undvika att skapa gömställen. En strävan är också att det ska finnas en blandning av byggnader med olika funktioner, så att området befolkas under hela dygnet. Byggnader/områden ska också designas så att antalet tillträdes- och utträdesställen minimeras för att undvika onödigt tillträde till området av icke-boende eller potentiella brottslingar.

För att uppnå informell social kontroll bygger SBD också på Newmans principer om territorialitet (Defensible Space). Om ett område är klart definierat i form av ägandeskap, syfte och roll så blir det också, enligt Newman, uppenbart vem som får vistas där och vem som inte borde vistas i området.

Förvaltningen av SBD byggnader/områden är en fråga vars vikt ökar i betydelse. Det poängteras att det är väsentligt att det finns ett fungerande förvaltningssystem för att upprätthålla en välvårdad miljö. Det kan till exempel handla om gräsklippning och klottersanering.

CERTIFIERINGSMODELLENS RESULTAT

Nyligen utförd forskning från Huddersfield University visar att boende i områden som certifierats enligt SBD löper hälften så stor risk att utsättas för inbrott och 2,5 gånger lägre risk att utsättas för fordonsrelaterade brott. Även skadegörelsebrotten är 25 procent lägre i områden som certifierats enligt SBD.

Forskningsresultat från brittiska inrikesdepartementet Home Office visar också att både nybyggd och befintlig bebyggelse som SBD-certifierats visar upp avsevärt lägre anmäld brottslighet än motsvarande områden som inte certifierats. Resultaten visar även att nyare områden som certifierats uppvisar lägre grad av bostadsinbrott än områden som certifierats före ombearbetningen av SBD år 1989. Intervjuundersökningar tyder dessutom på att rädslan för brott är lägre bland de boende i SBD-certifierade områden.

NEDERLÄNDERNA

BAKGRUND

I Nederländerna uppmärksammades i slutet av 70-talet och början av 1980-talet att kriminaliteten i landet börjat stiga dramatiskt. Det ledde till en politisk diskussion om vad som skulle göras för att åtgärda de ökande problemen och bland annat tillsattes en kommission för att utreda hur man skulle gå till väga. I den utredning som kommissionen presenterade 1984 utpekades tre olika åtgärdsområden:

- Vakter skulle införas i alla omgivningar som på något sätt kunde förväntas utsättas för hot. Det gällde exempelvis varuhus, allmänna kommunikationer, höghus samt parker och andra offentliga rum. Mer övervakning skulle få fler invånare att vilja röra sig i det offentliga rummet.
- Banden mellan olika generationer skulle förstärkas genom familj, skola, fritidsaktiviteter och arbete. Den yngre generationens delaktighet i samhället skulle öka för att överbrygga generationsklyftorna.

- Den fysiska utformningen av städerna skulle förändras så att övervakningen av brottslingar underlättades och tillfällena till brott minskade. En ny sorts design för byggnader och stadsmiljöer skulle bidra till en minskad risk för kriminalitet.

Det sistnämnda åtgärdsområdet blev startskottet för en ny trygghetsinriktad designmetod som så småningom utvecklades till certifieringsmodellen ”Politiekeurmerk Veilig Wonen ®” på svenska ”Poliskontrollmärkning säkert/tryggt boende”.

OLIKA KUNSKAPSOMRÅDEN

I den Nederländska modellen ställs konkreta krav på den byggda miljön som har sin grund i olika kunskapsområden:

- Olika teorier om brottsprevention samt varför brott begås. Detta byggde i huvudsak på idéer från C. Alexander, J. Jacobs och O. Newman.
- Den praktiska sakkunskap som finns hos verksam polis.
- Den sakkunskap som finns hos byggherrar, byggare, stadsplanerare och företrädare för statliga bostadsföretag.

CERTIFIERING AV BOSTADSOMRÅDEN

Den metod man använder i Nederländerna för att öka tryggheten och minska möjligheterna att begå brott går ut på att certifiera såväl enskilda bostäder som hela byggnader samt även hela bostadsområden. Vid certifiering ska vissa uppsatta krav uppfyllas, där speciellt sociala och tekniska aspekter beaktas. Modellen framhåller att tryggt boende är mer än att bara bo i ett inbrottssäkrat hus. Det innefattar också att kunna röra sig fritt i bostadsområdet, att kunna transportera sig med bil, cykel, till fots eller med allmänna kommunikationer. Det innefattar också att kunna parkera bilen eller cykeln, shoppa, gå till skolan och promenera i parken med mera. Därför finns det krav i modellen på hur stadsplaneringen och de offentliga områdena ska utformas, liksom enskilda bostäder och byggnader. Modellen beaktar alltså både sociala och tekniska aspekter vid certifieringen.

Sedan 1996 används en modell för det brottsförebyggande arbetet i bostadsområden som utgår från en arbetsbok och en checklista där polisen är huvudman. För att certifiera hus och bostadsområden används denna arbetsbok och checklista för att analysera det aktuella området. Arbetsboken och checklistorna finns i två versioner; en för nybyggnation och en för befintlig bebyggelse. I bägge finns följande delar:

- Bakgrund med historisk beskrivning av policyn och information om den brottsförebyggande metodens syfte samt hur denna kan användas
- Målsättning där det beskrivs vilka problem man vill lösa genom att använda metoden.
- Olika krav för olika skalnivåer. Här kan man mer detaljerat läsa om checklistans olika krav och hur dessa kan uppfyllas och olika problem som kan förekomma.

För *nybyggnation* finns fem steg:

- Bostad
- Byggnad/ Fastighet
- Grannskap/ Offentliga rum
- Omgivning/Offentliga rum
- Stadsbyggnadsnivå

För *befintlig bebyggelse* finns tre olika steg

- Bostad
- Byggnad / Fastighet
- Grannskap / Offentligt rum

I såväl checklistan för nybyggnation som för befintlig bebyggelse finns två typer av krav: baskrav och tilläggskrav. Kraven har delats upp för att en godkänd nivå ska kunna uppnås samtidigt som det ändå finns flexibilitet och valmöjligheter i projekten. För att ett projekt ska bli godkänt för polisens säkerhetsmärkning krävs att 100 procent av baskraven samt 60 procent av tilläggskraven är uppfyllda. Exempelvis finns det i checklistan för nybyggnation baskrav som innebär att bilparkeringar ska finnas utomhus och inom synhåll från minst en bostad och att belysningen, till exempel av gångstigar och cykelvägar, ska vara så beskaffad att personer går att känna igen på minst 4 meters håll. Ett annat baskrav innebär att gångstigar ska vara minst 1,5 meter breda och ha rundade hörn där så är möjligt.

Checklistornas specifika krav grundas i huvudsak på normer som utfärdats av nederländska institutet för standardisering. Normerna ger ofta tekniska mått på hur olika byggnadstekniska detaljer ska se ut, till exempel krav på säkra dörrlås och lås för fönster.

Polisens rekommendationer och krav är i sig inte juridiskt bindande, men ny skärpt lagstiftning för dörrar och fönster har tillkommit som en direkt följd av polisens rekommendationer.

Ny bebyggelse

Initiativet till att använda polismärkningsmetoden i ett nybyggnadsprojekt kan komma från kommunens planavdelning, byggherren, fastighetsägaren eller projektledaren för bygget. Polisen ger därefter information om hur certifieringen kan göras och vilka krav som måste uppfyllas. Om de ansvariga för bygget väljer att gå vidare och utföra designarbetet efter polisens rekommendationer informeras planansvariga, arkitekter, byggnadsingenjörer med flera så att kraven kan integreras i designprocessen.

I ett nybyggnadsprojekt där polismärkningsmodellen ska användas utgår man från en översiktlig skala för att därefter gå alltmer ner i skalnivå. I första skedet planeras för en trygg och säker miljö på stadsdelsnivå och områdesnivå. I nästa skede analyseras grannskapet och de offentliga och halvoffentliga rummen närmast bostäderna, till exempel trygga gårdar och gångstigar. Därefter arbetar man med själva byggnaden, såväl flerbostadshus som enfamiljshus. I flerbostadshuset rör det sig till exempel om gemensamma utrymmen som tvättstugor och förråd. Sist i projektet

fokuserar man på utformningen av själva bostaden. Man beaktar då bland annat dörrar, fönster och brandsäkerhet.

Vid nybyggnation och nyplanerade områden får projektet endast certifikat då kraven på alla skalnivåerna uppfyllts.

Befintlig bebyggelse

Initiativet till polismärkning av befintliga områden tas av hus- eller fastighetsägare och de boende. Det sker genom att polisens lokala rådgivare kontaktas för konsultation. Informationen om möjligheten till säkerhetsmärkning når ofta fastighetsägare och boende genom information som polisen skickar ut, ibland som direktreklam till hushållen där man erbjuder gratis rådgivning. Information skickas i första hand till områden där det redan finns stora problem med kriminalitet av olika slag men även till områden där man förutspår framtida problem.

I befintliga bostadsområden där polismärkning är aktuell utgår man, till skillnad från i nybyggnadsprojekt, från den enskilda bostaden för att därefter studera byggnaden som helhet och dess omgivning. I bostaden kontrolleras inbrottsäkerheten, till exempel lås- och stängningsanordningar på fönster och dörrar, och brandsäkerheten, till exempel att brandvarnare fungerar och sitter rätt monterade. Nästa steg är att gå igenom checklistorna med kraven för fastigheten och dess gemensamma och halvprivata utrymmen. Sist kontrolleras kraven för den nära omgivningen och grannskapet.

CERTIFIERINGSMODELLENS RESULTAT

I Nederländerna har man positiva erfarenheter av certifieringsmodellen the Police Label Secured Housing. I en intervjuundersökning (The Police Label Secured Housing New estates, May 1998) bland boende i områden som certifierats enligt modellen uppgav 90 procent att man tyckte att certifieringsmodellen the Police Label Secured Housing resulterat i en känsla av ökad trygghet. Över 90 procent av dem intervjuade ansåg också att förbättrad belysning, förbättrat inbrottskydd, överskådlighet över gator och parkeringsplatser var viktiga åtgärder. 75 procent skulle också vid flyttning välja ett hus som certifierats enligt modellen.

Om certifieringsmodellen the Police Label Secured Housing också resulterat i minskad brottslighet finns inget definitivt uttalande om. Två nederländska polisdistrikt, där över 30 000 enskilda bostäder skyddats enligt modellens krav och erhållit certifikatet Secured Dwelling, har emellertid publicerat erfarenheter och siffror. Risken för inbrott i dessa bostäder har minskat drastiskt: från över 2 procent till ungefär 0,1 procent. I genomsnitt utsätts 20 av 1 000 bostäder per år för inbrott, i de certifierade bostäderna begås 1 inbrott per 1 000 bostäder per år (bostäder som uppfyller kraven enligt certifikatet Secured Dwelling, som är en del av the Police Label Existing Building).

METODENS ANVÄNDNING OCH FRAMTID

Sedan 1996 när modellen började användas har certifieringsmetoden fått en förhöjd status och används numera i de allra flesta nybyggnadsprojekt som utförs i Nederländerna.

Den förhöjda statusen kommer av att man från den nederländska regeringen valt att ställa sig bakom polismärkningen och den används därför i stor skala, främst inom det statliga bostadsbyggandet. Man har genom en övergripande policy lyckats få in certifieringsarbetet i såväl designstadium, som under projekteringen samt efter byggandet i form av kontrollbesiktningar som utförs av lokalt anknutna poliser. Hösten 2000 fanns det 400–500 olika projekt som omfattades av polisens certifiering i någon form.

Den metod som behandlar befintlig bebyggelse har använts sedan 1998. Denna metod används dock inte i samma utsträckning som den för nybyggnation. Det har framkommit flera problem med att använda metoden för befintlig bebyggelse. Det största problemet är det faktum att det är resurskrävande och svårt att bygga om färdiga miljöer och hus. Enligt polisens egen statistik är endast 30 procent av projekten som omfattas av metoden för befintlig byggnation lyckade jämfört med 70 procent lyckade nybyggnadsprojekt.⁴⁷ Med lyckade projekt avses att den förväntade kriminaliteten varit högre än den reella eller att kriminaliteten minskat i befintliga områden.

Ett certifikats livslängd är max fem år. Efter de fem åren ska en ny utvärdering göras. Om det aktuella området, fastigheten eller bostaden fortfarande uppfyller kraven, så kan en ny certifiering utfärdas.

Under hösten 2001 pågår fortfarande diskussioner kring vem som ska kontrollera projekten eftersom polisen inte längre anser sig ha resurser för detta mycket omfattande arbete. Eftersom de första projekten ännu inte pågått i fem år, finns det en del oklarheter kring hur framgångsrik metoden är på lång sikt.⁴⁸

JÄMFÖRELSE MED SVERIGE

I jämförelse med Nederländerna har svenska bostäder generellt sett en högre standard, vilket leder till att vi i Sverige har ett bättre utgångsläge ur kriminalpreventiv synpunkt. Det finns dock en del rekommendationer som vi i Sverige skulle kunna ta lärdom av från den nederländska modellen, oavsett om vi väljer att använda en liknande metod eller ej.

Vissa exempel på byggnadsutformning som tagits upp i den nederländska modellen kan vara av intresse för svenska förhållanden. Som exempel kan nämnas väl upplysta och inglasade entrétrymmen i flerbostadshus enligt den nederländska polisens krav.⁴⁹ Denna typ av design används dock redan i vissa sammanhang i Sverige utan att det funnits några skriftliga krav eller någon speciell certifiering.

⁴⁷ Reinier van Trigt, statistik, NPI, 2000-11-29.

⁴⁸ I februari 2002 har de äldsta projekten pågått i fem år. Källa: Jarjan Langstraat, Safe Beveiliging, Rotterdam, telefonintervju, 2001-11-28.

⁴⁹ van Zwam, *norm G3*, bilaga 3.1, s. 6/10.

När det gäller den nederländska metoden så har den studerats i ett examensarbete från Högskolan i Karlskrona (Anna Persson, 2001). Arbetet har bland annat gått ut på att testa och diskutera den nederländska metoden utifrån två orter i Sverige. I examensarbetet konstateras att man omöjligen kan använda metoden i Sverige utan en del ombearbetningar. Det framhålls att den nederländska checklistan förutsätter nederländska hus med dess standard och byggnadstradition. Vidare har Sverige på många sätt kommit längre när det gäller boendestandard. Det framhålls att en del av de krav som finns på checklistan redan används som standard i svenska hus. De olika kravens relevans måste därför diskuteras och utredas vidare innan en översättning till en svensk situation görs. Slutligen uttrycks också farhågor om att översättning av den nederländska modellen görs utan tillräckliga efterforskningar om hur metoden kommer att fungera i den nya situationen. De kulturella skillnader som finns mellan olika länder måste nogta beaktas och även ekonomiska och sociala aspekter måste vägas in.

DANMARK

Danmark har i det bebyggelseinriktade brottsförebyggande arbetet valt att gå en annan väg än England och Nederländerna. I Danmark finns inte certifiering med säkerhetsmärkning av bostäder och andra byggnader och deras omgivningar. I Kriminalpreventive Rådets och Det danska Ingenjörskörbundet skrifter finns rekommendationer och riktlinjer som kan användas i utformnings- och planeringsprocesser utan att dessa för den skull är knutna till någon märkning.

BAKGRUND

Under 1960-talet ökade kriminaliteten kraftigt i Danmark. Regeringen bestämde sig för att aktivt försöka motverka detta. Det Kriminalpreventive rådet bildades 1971 och fick till uppgift att minska och förebygga brottslighet på olika sätt.

1984 togs en gemensam tvärspektoriell vision fram av Det Kriminalpræventive Råds stående utskott, Det kriminalpræventive miljøplanlaegningsudvalg. Detta dokument, "Kriminalpreventive overvejelser om miljøplanlægning" (Köpenhamn 1984, Notat 13), betraktas som ett grunddokument för det kriminalpreventiva arbetet i Danmark. Två viktiga kärnpunkter i det danska brottsförebyggande arbetet är

- att dels bevara det öppna samhället
- dels att se till såväl upplevelsen av otrygghet som reella risker att utsättas för brott.

I Notat 13 slogs fast att det i huvudsak är mot närmiljön som uppmärksamheten ska riktas i det kriminalpreventiva arbetet. Sökarljuset bör vara inställt på människors levnadsvillkor och de förhållanden där som kan utlösa kriminalitet. Utgångspunkten för planläggning av miljöer bör vara att medborgarna i möjligaste mån ska ha kontroll över sina egna levnadsvillkor och ansvar för den gemensamma miljön. I samband med stadsförnyelse bör medborgarna ha inflytande och även barn och ungdomar bör ges möjlighet att sätta sin prägel på närmiljön. Vidare sägs att

stadsutbyggnaden bör ske så att bostäder för olika grupper i befolkningen integreras, till exempel vad gäller upplåtelseformer, bostädernas ålder etc. Man menar att obefolkade platser upplevs som otrygga och att man ska sträva tillbakas till den funktionsblandade staden.

Tankegångarna i Notat 13 återkommer i de rapporter och rådgivande skrifter som fram till i dag getts ut av Det Kriminalpræventive Råd men även av andra myndigheter i Danmark.

STATLIGA INITIATIV

Olika statliga initiativ har tagits för att stödja lokala brottsförebyggande arbeten. Utgångspunkten för dessa initiativ är att det brottsförebyggande arbetet utgör en grundförutsättning för stadens trivsel.

För närvarande pågår, på initiativ av det nu nedlagda By & boligministeriet, ett projekt vars mål är att få till stånd försök med lokala brottsförebyggande handlingsplaner. Projektets namn är ”Mere trygge byer, Lokale Kriminalpræventive Handlingsplaner – et bypolitisk forsøgsprojekt”. En av avsikterna med detta projekt är att göra en koppling mellan stadspolitik och brottsprevention. Projektet fortsätter till det är färdigt år 2004 men på grund av regeringsskiftet i Danmark är det för närvarande oklart om stadspolitik fortfarande är en aktuell fråga.

Ett viktigt mål med projektet har varit att medborgarna, ”vardagens experter”, redan från början deltar i arbetet. Andra mål är att det brottsförebyggande arbetet skulle höja stadsdelens attraktivitet och status och genom den ökade tryggheten öka invånarnas ”tillgänglighet” till stadsdelens offentliga platser och aktiviteter.

Inom projektets ram kommer fyra miljoner kronor att fördelas. Förutsättning för att beviljas medel är att utgångspunkten tas i stadsdelens konkreta problem och möjligheter, att stadsdelens invånare dras in i arbetet och att erfarenheterna från projektet dokumenteras. De åtgärder som kan ingå i handlingsplanerna har såväl social som fysisk karaktär och kombinationer däremellan.

LOKALOMRÅDET SOM BAS

Mycket av det brottsförebyggande arbetet i Danmark har rört lokalområden, det vill säga i stor utsträckning bostadsområden. Lokalområdet är ramen för människors liv och trivsel. Trygghet i lokalområdet betyder mycket för barn, unga och vuxna. I rapporten ”Lokalområdets trivsel”, som är en utvärdering av projekt i fem olika kommuner, är en slutsats att kriminalprevention inte kan skiljas från trivsel, eftersom begreppen intimt hör ihop. ”Vill man uppnå en trivsam boendemiljö så är den också trygg.”

Det Kriminalpræventive Rådet har gett ut flera rådgivande skrifter om lokalt brottsförebyggande arbete. Exempel ”Trivsel og tryghed starter lokalt – råd og ideer til projekter der kan fremme trivsel og engagement i dit lokalområde” och ”Du er nærmest! – sådan kan du forbedre dit lokalområde”

För planläggning och projektering av framförallt nya bostadsområden gav Det Kriminalpræventive Rådet 1996 ut ”Kriminalpræventiv bolig-

projektering – boligplanlægning med tryghet og trivsel”. Detta är en rådgivande skrift där man samlat de erfarenheter som finns inom området för att göra dem tillgängliga för bygg- och bostadssektorn.

I en av skriftens inledande kapitel skriver man att trivsel och trygghet både har en teknisk och en mänsklig sida. Strävande att förebygga brott bör aldrig få en sådan omfattning att vardagen fylls av misstänkliggöranden, lås och vakter. Öppenhet och tillit i bostadsområdet bör bevaras. Det åtgärder som görs ska kännas naturliga. Nyckelord för brottsförebyggande projektering är öppenhet i information och kommunikation, överskådlighet, tydliga ansvarsförhållanden, områdesmedvetenhet, stabila och säkra byggdetaljer, gemenskap, ansvarighet, trygghet, trivsel, reellt boendeinflytande och deltagande.

Skriften går systematiskt igenom vad som är viktigt att tänka på i varje skede i planerings- och byggprocessen. Den behandlar också olika typer av områden och miljöer i ett bostadsområde, olika byggnadsdelar som belysning, portar etc och diskuterar hur de boende kan medverka. För varje avsnitt i boken finns korta checklistor med öppna frågor om viktiga brottsförebyggande aspekter för varje skede i planerings- och byggprocessen.

Exempel

Under kapitlet om utformning generellt och delarna som handlar om områdeskaraktär och barriärer finns denna kortchecklista:

Områdeskaraktär och barriärer

- Finns det enklare uppdelning i privat, halvprivat, halloffentligt och offentligt område? (*Er der en klar opdeling i privat, halvprivat, halvoffentligt og offentligt område?*)
- Är dessa områden uppdelade med hjälp av barriärer? (*Er disse områder opdelt ved hjælp af barrierer?*)
- Kan de boende både ha privatliv utomhus och samtidigt ändå inte vara isolerade? (*Kan beboerne både have et udendørs privatliv og samtidig undgå at føle sig isoleret?*)

I slutet av skriften finns sammanfattande checklistor som är indelade efter olika faser i området tillkomst: ”För projektering”, ”Under projektering och utförelse” och ”Brugsfasen”. Det är dock viktigt att notera att checklistans svar inte resulterar i någon certifiering eller kontroll. Man vill genom detta angreppssätt inspirera och inte tvinga användarna att göra vissa designåtgärder.

En fördel med den danska checklistans utformning är att den kan användas under alla projektets stadier, det vill säga innan, under och efter själva projekteringen. Det finns även ett par punkter som tar upp drifts- och underhållsfrågor.

JURIDISK STATUS

Det Kriminalpreventive Råd får i dag inte ge några juridiskt bindande konkreta förslag. De punkter som man tagit upp i arbetsboken ovan är

därför frivilliga rekommendationer. Man välkomnar dock framtida lagändringar som ligger i linje med rekommendationerna.

DANSK STANDARD

En del av de rekommendationer som ges i den danska handboken är kopplade till en så kallad "Dansk standard". Dansk Standard utarbetas av Danska Ingenjörssföreningen som är en fristående institution som inte är bunden till Det Kriminalpreventive Råd. Det finns dock representanter för Det Kriminalpreventive Råd med i Danska Ingenjörssföreningen.

VIDAREUTVECKLING

Det Kriminalpreventive Rådet har under hösten 2001 utarbetat en kriminalpreventiv metod som ska omfatta befintlig bostadsområden. Metoden ska användas vid exempelvis renovering av byggnader och förtätning av befintliga områden. Den nya skriften är uppbyggd på liknande sätt som den tidigare och har arbetsnamnet "Trygga boligområden – förslag till kriminalpreventiv renovering". Hittills har man främst tittat på lokalområden. Ytterligare en ny skrift håller på att tas fram och den kommer att behandla stadsplanering och mer överordnade principer för kriminalpreventiv planläggning. Denna skrift kommer även att inkludera stadens gator och platser eftersom de är väsentliga mötesplatser för olika befolkningsgrupper, bland annat etniska minoriteter. DKR poängterar att man i sina skrifter vill ge inspiration och tips om hur man kan skapa tryggare miljöer och inte tvinga användarna genom krav.

DEN EUROPEISKA STANDARDISERINGSKOMMITTÉNS ARBETET

EUROPEISKT STANDARDISERINGSARBETE

CEN, Comité Européen de Normalisation, är Europas gemmensamma organ för standardisering. CEN är inte ett EU-organ utan drivs av medlemmar i de nationella europeiska standardiseringsorganen i EU- och EFTA-länderna. Svensk medlem är SIS, Swedish Standards Institute, som för Sveriges del bevakar all Europastandardisering med bygg- och anläggningsanknytning. SIS roll är att samordna och organisera svenskt deltagande i de CEN-projekt som är intressanta för Sveriges del.

Standardiseringsarbetet i CEN bedrivs i cirka 300 tekniska kommittéer och SIS organiserar i sin tur kommittéer som fungerar som spegelgrupper till dessa. I dessa spegelgrupper deltar experter från industri, myndigheter, forskningsinstitutioner och intresseorganisationer. Allt deltagande sker på deltagarnas egen bekostnad och kriterier för att SIS ska driva en spegelgrupp är just att det finns svenska intressenter som är beredda att delta på egen bekostnad och som dessutom är villiga att finansiera SIS projektkostnader.

År 1995 grundades CEN:s tekniska kommitté nummer 325 med titeln Prevention of Crime by urban Planning and Building design, på initiativ av Dansk Standard. Omfattningen av kommitténs arbete beskrivs så här: "Preparation for European Standards on urban planning and building design to provide methods of assessment and performance requirements for the prevention of crime in residential areas at new and existing housing

including local activities in order to ensure safety and comfort and to minimise fear of violence. Standards on building products and security devices are excluded. The standards will include their area of application, the corresponding security strategy, security levels, building layout, application of construction elements, roads and paths and crime lighting.”

Arbetet i CEN/TC325 bedrivs i tre arbetsgrupper

- En terminologigrupp (WG1) som arbetar med att definiera de viktigaste termerna inom området.
- En stadsplanegrupp (WG 2), ”Area Planning”, som arbetar med metoder för utformning av stadsplaner och bostadsområden samt utarbetar krav att ställa på nya och befintliga miljöer i syfte att minimera brottsrisken och rädslan för brott.
- En byggnadsgrupp (WG 3), ”Individual Buildings”, som arbetar med metoder för utformning av enskilda byggnader samt utarbetar krav att ställa på nya och befintliga byggnader i syfte att minimera brottsrisken och rädslan för brott.

• SVENSK SPEGELGRUPP

SIS/Byggstandardisering etablerade 1998 spegelgruppen TK 97, sedan i mars 2002 SIS/TK 208, med namnet ”Brottsförebyggande genom stadsplanering och byggnadsutformning” för att samla svenska intressenters gemensamma deltagande i CEN-kommittén TC 325.

Följande myndigheter och organisationer deltar i TK 97: Boverket, Rikspolisstyrelsen, BRÅ, Stöldskyddsföreningen, Chalmers tekniska högskola, Örebro universitet, Lunds tekniska högskola, Stockholms stadsbyggnadskontor, Projektet Hammarby sjöstad, Stockholms stad och SIS.

Ett huvudsyfte med den svenska spegelgruppens arbete är att granska och påverka dokumentens innehåll så att de överensstämmer med svenska utgångspunkter på området. Inom spegelgruppen har diskuterats och funnits osäkerhet huruvida standard för stadsplanering är lämplig. Spegelgruppen har dock i övrigt sett dokumenten som värdefulla kunskapsdokument och som sådana sett deras användbarhet för svenska förhållanden.

RESULTAT AV EUROPASTANDARDISERINGEN

Resultatet av arbetet inom CEN förväntas bli tre Europastandarder. Dessa väntas i sin första version vara färdiga för publicering under 2002. De blir då till att börja med så kalla de förststandarder som kan, om varje enskilt land så beslutar, implementeras såsom nationella standarder i hela EU- och EFTA-blocket och därtill i ett antal central- och östeuropeiska länder. Två år efter fastställelse som förststandarder kommer ett remissförfarande att ske där varje land lämnar synpunkter på standarderna, utifrån de erfarenheter som de första två användningsåren ger. Ytterligare ett år senare kommer dessa så kallade förststandarder att bli Europastandarder och därmed nationella standarder i CEN:s samtliga 19 medlemsländer.

RESULTAT FÖR SVERIGE

Efter ett omfattande remissarbete kan dessa standarder komma att fastställas som svenska standarder. En standard är ett frivilligt dokument, ej att förväxla med lagstiftning. SIS uppfattning är dock att standarden kan få stort inflytande på framtida europeisk planering och projektering, så även i Sverige. I Sverige finns lagen om offentlig upphandling (LOU) och genom hänvisningar till denna kommer standarderna i vissa situationer att fungera som de facto-lag. Denna standard hör inte till de standarder som är EU-harmoniserade.

Utredningens uppfattning är att värdet av standardiseringsarbetet inom CEN framförallt är att många experter från olika länder har samlats kring detta arbete och gemensamt tagit fram ett värdefullt kunskapsmaterial. Målgrupper för standardiseringsarbetet har varit planerare, politiker, projektörer, arkitekter, polis, fastighetsförvaltare, försäkringsbolag med flera. För samtliga dessa grupper kan standarden komma att bli ett kunskapsunderlag och ett av arbetsinstrumenten i samband med bebyggelseinriktat brottsförebyggande arbete.

Det är dock utredningens uppfattning att den del av standarden som föreslår standardisering av fysisk planering, det vill säga det som i Sverige regleras av plan- och bygglagen, inte bör antas eftersom planering i dag inte är en gemensam fråga i Europa och inom EU. Det är viktigt att ha i åtanke att varje land särskilt reglerar vad som kan planeras, vad som ska beaktas i planeringen samt hur planeringsprocessen i sig ser ut. Man har med andra ord olika modeller kopplade till hur långt man drivit de demokratiska processer som för olika samhällsmål styr avvägningar mellan allmänt och enskilt intresse i fysisk planering.

Det pågår i dag vissa arbeten inom EU där diskussion förs om gemensamma planeringsdokument.

- ESDP (European Spatial Development Perspective) är ett strategiskt och taktiskt planeringsdokument beträffande regional utveckling och fysisk planering som upprättats av medlemsländerna i EU och Kommissionen. Arbetet har utförts inom ramen för CSD, Committee on Spatial Development.
- I europeiskt planeringsarbete kompletteras den fysiska planeringen inklusive bevarande och förvaltande av naturresurserna och kulturarvet; med EU:s övergripande mål att förena ekonomiska och sociala frågor i en gemensam planeringsmodell. Det handlar främst om storstädernas utveckling, hur landsbygden ska överleva och utvecklas, hur trafikfrågorna ska samordnas och hur värdefulla natur- och kulturområden ska skyddas.
- Arbetet pågår även inom ministerrådets expertgrupp (*Expert Group on Urban Environment*) som formulerar en politik som kan utveckla Europas städer vidare som goda livsmiljöer med ekonomisk styrka. Expertgruppen råder EU:s ministerråd i hur Europas städer och samhällen ska utvecklas på ett hållbart sätt. Expertgruppen behandlar bland annat miljöfrågor, bebyggelsefrågor och trafikfrågor. Expertgruppen samverkar med organisationen The European Sustainable Cities Campaign. För

närvarande utvecklar gruppen två teman: Sustainable Land Use och Indicators.

Det arbete som pågått inom CEN avseende standardisering av brottsförebyggande fysisk planering har inte haft förankring i de olika ländernas planeringsverksamhet och därmed den nödvändiga samordningen med de nationella lagstiftningarna om fysisk planering. Slutsatsen är alltså att använda de forum som existerar och som besitter den kompetens som är nödvändig för att samordna planeringsprocesser kopplat till nationell lagstiftning om fysisk planering.

Bilaga 8. Projekt som beviljats ekonomiskt stöd av Brottsförebyggande rådet år 2001 inom området brottsförebyggande i anslutning till boendet

INLEDNING

Sammanlagt beviljades fem projekt ekonomiskt stöd år 2001 inom området brottsförebyggande i anslutning till boendet. Den sammanlagda summan uppgick till 384 000 kr.

LOKALA BRÅ LAMBOHOV - TRYGGHETSARBETE

Linköpings brottsförebyggande råd bildades år 1990. Linköpings kommun har även antagit en trygghetsplan som baseras på att arbetet ska bedrivas inom fyra inriktningar; trygg i hemmet, trygg i bostadsområdet, trygg i förskola och skola och trygg på gator och torg. Trygghetsråd eller motsvarande har också bildades som nätverk på lokal nivå.

Lambohov är en förortsstadsdel till Linköping med en folkmängd på omkring 6 700 personer. Bostadsbebyggelsen rymmer omkring 2 700 lägenheter. Lambohov Stadsdelsförening har initierat det lokala trygghetsarbetet i Lambohov, som nu pågått i omkring 18 månader. Inblandade i arbetet är förutom personer från Lambohov Stadsdelsförening och Lokala BRÅ Lambohov samt boende och personal från olika verksamheter som till exempel skola, fritid, polis och bostadsbolag. Det lokala arbetet består främst av trygghetsmätningar, yttre besiktning av området, boendeträffar och olika förbättringar av den fysiska miljön.

Syftet är att minska vardagsbrottsligheten genom att kvarter för kvarter etablera lokala nätverk som arbetar med att förbättra boendemiljön, den lokala integrationen och samhörigheten. En kraftig minskning av antalet anmälda brott uppges under år 2001. Bilbroten har minskat mest men även cykelstölder, inbrott/stöld och misshandel utomhus uppges ha minskat. Skadegörelse och klotter har däremot ökat.

PROJEKT MANSÄNGEN I HÅBO KOMMUN

Det lokala brottsförebyggande rådet i Håbo kommun genomförde under hösten år 2001 en trygghetsundersökning bland kommunens invånare. Av resultatet framkom att det främst var ett bostadsområde som upplevdes som otryggt i kommunen, nämligen Mansängen. Mansängen är beläget centralt i Bålsta tätort och består av ett stort antal lägenheter i flerfamiljshus. Resultatet stämde väl överens med polisens och kommunens tidigare erfarenheter av området. I området förekom mycket bråk och skadegörelsen var högre än på andra platser i kommunen.

Syftet med projektet är att, i möjligaste mån, bygga bort de faktorer som upplevs som otrygga och därmed även kunna minska brottsligheten i området. Projektet beräknas pågå minst tre år. Håbo lokala brottsförebyggande råd ska nu tillsammans med närpolisen, Hyresgästföreningen i Mansängen och fastighetsägaren Håbohus AB undersöka boendemiljön

närmare och åtgärda de miljöer som upplevs som otrygga. Exempel på önskemål som kommit upp i samband med trygghetsundersökningen är bättre belysning av gång- och cykelvägar, resning av buskage nära gång- och cykelstråk, kodlås på vissa portar, trappvärdar och snabbare beredskap för att åtgärda klotter och annan skadegörelse.

BROTTSFÖREBYGGANDE MILJÖPLANERING AV BOENDETI VÅRBY GÅRD, HUDDINGE KOMMUN

Vårby gård är en del av Vårby kommunal i Huddinge kommun. Området uppfördes under miljonprogrammets tid. Omkring hälften av hyreshusen (ca 1 400 lägenheter) i Vårby gård ligger på Bäckgårdsvägen. Vid trygghetsmätningar hösten 2000 uppgav 31 procent av de boende att de kände sig otrygga i bostadsområdet kvällstid. I Vårby gård uppges den informella sociala kontrollen ha minskat och det finns tendenser till att toleransnivån för brottslighet och destruktivt beteende ökar.

Projektet syftar till att genom brottsförebyggande och trygghetsskapande förändringar i den fysiska miljön skapa trivsel och trygghet i området. AB Markarydbostäder genomför projektet i samverkan med Vårby kommunals lokala brottsförebyggande råd. I en första fas ska nu arkitekter utarbeta förslag till ombyggnad av ett prioriterat område. Området väljs utifrån problemnivå baserat på antal polisanmälda brott och resultat från trygghetsundersökningar och boendedialoger, men också utifrån graden av engagemang hos de boende. Förslaget till ombyggnad ska bland annat ta hänsyn till faktorer som har betydelse för att förebygga brott och otrygghet, som till exempel förbättrad belysning i portar eller trappuppgångar och byggmaterial som begränsar skadegörelse. Dessutom ska förslaget vara väl förankrat hos de boende.

KOMETOMRÅDETS BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE, GÖTEBORG

Samfälligheten Gerås 1 är belägen i stadsdelen Bergsjön i Göteborg. Samfälligheten ligger i ett område som kallas Kometområdet. Samfälligheten består av ett fastighetsbestånd på 516 hyresrättslägenheter fördelat på fem privata hyresvärdar. Området har under en längre tid haft problem som bland annat arbetslöshet, stor omflyttning bland hyresgäster och hög kriminalitet. En trygghetsenkät som gjordes i Bergsjön år 1999 visade tydligt att invånarna där upplevde bristen på trygghet som stor. Många var rädda för att vistas utomhus på kvällar och nätter. Offentliga rum som spårvagnshållplatser, gator, gångbanor och torg upplevdes som otrygga och skrämmande platser.

Syftet med projektet är att åstadkomma en tryggare boendesituation i området. Tidsåtgången för projektet beräknas till tre år. Projektet är ett samarbete mellan de boende i området, fastighetsförvaltare samt närpolisen, stadsdelsförvaltningen och det Brottsförebyggande rådet i Bergsjön. Brottsförebyggande åtgärdsförslag ska tas fram som kan komma att omfatta sektionering av källarutrymmen, förändring av parkeringsplatser och nyckelsystem. En översyn av befintlig belysning samt behovet av att röja buskar och träd i bostadsområdet ska också göras. Även behovet av att skapa naturliga mötesplatser genom odlingslotter, grillplatser, boulebanor och sittgrupper ska kartläggas.

**FORSKNINGSPROJEKTET ATT SKAPA TRYGGA BOSTADSOMRÅDEN -
KONSEKVENSPANALYS SOM METOD I DET BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETET**

Centrum för stadsmiljöforskning vid Örebro universitet, lokala brottsförebyggande rådet, polismyndigheten och stadsbyggnadskontoret i Örebro planerar att i samarbete genomföra forskningsprojektet Att skapa trygga bostadsområden – konsekvensanalys som metod i det brottsförebyggande arbetet.

Projektets syfte är att utveckla och pröva en metod för att beskriva och analysera sambandet mellan förekomsten av olika typer av brott i bostadsområden av olika karaktär. Metoden, som är tänkt att användas i det löpande brottsförebyggande arbetet, utvecklas med hjälp av konkreta exempel som valts i syfte att finna bostadsområden med olika särdrag